

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJOS
TEISĖS KATEDRA

UGNĖ LUKOŠEVIČIŪTĖ
(APLINKOSAUGOS TEISĖ)

APLINKOS ORO TARŠOS KONTROLĖS REGULIAVIMAS IR PREVENCIJA LIETUVOJE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
prof. dr. Birutė Pranevičienė

Kaunas 2020

Turinys

ĮVADAS	3
1. APLINKOS ORO IR JO TARŠOS SAŲVOKA	7
1.1. Oro teršalai	8
1.2. Taršos šaltiniai	9
1.2.1. Stacionarūs ir mobilūs taršos šaltiniai	10
1.3. Oro taršos poveikis	13
2. APLINKOSAUGOS INSTITUCIJŲ VAIDMUO APLINKOS ORO TARŠOS KONTROLĖS IR PREVENCIJOS SRITYJE.....	15
3. APLINKOS ORO TARŠOS PREVENCIJOS PRIEMONĖS	22
3.1. Teisinis reglamentavimas	22
3.2. Taršos ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai.....	28
3.3. Poveikio aplinkai vertinimas	34
3.4. Aplinkos oro taršos monitoringas	40
3.5. Ekonominės aplinkos oro apsaugos nuo taršos priemonės	43
4. APLINKOS ORO TARŠOS VALSTYBINĖ KONTROLĖ.....	46
4.1. Aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų teisės ir pareigos.....	46
4.2. Ūkio subjektų veiklos patikrinimas	50
4.3. Privalomieji nurodymai	55
4.4. Aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymas	57
5. ATSAKOMYBĖS UŽ APLINKOS ORO TARŠĄ TAIKYMAS	60
6. APLINKOSAUGOS PAREIGŪNO INTERVIU ANALIZĖ	71
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	76
LITERATŪROS SĄRAŠAS	78
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	84
ANNOTATION.....	84
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	85
SUMMARY	86
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	87

IVADAS

Temos aktualumas ir naujumas, problemos ištyrimo lygis. Aplinkos apsauga tik XX a. aštuntajame–devintajame dešimtmetyje įgijo didesnę reikšmę, kadangi 1972 m. susitikę Europos Bendrijos valstybių narių vadovai pabrėžė, kad ypatingas dėmesys turi būti skiriamas aplinkos apsaugai¹. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos apibendrinime pažymėta, kad aplinkos apsaugos užtikrinimas yra būtina žmogaus teisių įgyvendinimo sąlyga. Sutariama, jog šiuolaikinės visuomenės gerovę, jos išlikimą ir raidą lemia ne tik ekonominė pažanga, bet ir aplinka, kurioje saugu gyventi ir kurią būtina išsaugoti dabarties bei ateities kartoms.²

Vienas iš pagrindinių, gyvybiškai svarbių elementų yra oras. Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, oro tarša yra didžiausias pavojus aplinkai ir sveikatai Europos Sąjungoje³. Šiuo metu sparčiai besivystant pramonei, technologijoms, išaugus transporto priemonių, suvartojamų produktų ir prekių kiekiui, pasikeitus žmonių požiūriui bei suvokus, kad teršalai, susidarę tiek vandenyse, tiek žemės gelmėse, tiek ore, neturi sienų, taip pat atsižvelgiant į tai, jog vartotojiškumą skatinanti veikla daro poveikį aplinkai, žmonėms ir nulemia žalos aplinkai atsiradimą, Lietuvoje, vykdant valstybinę kontrolę, siekiama išvengti galimos žalos aplinkos orui, sumažinti arba eliminuoti tokios žalos riziką. Svarbu ir tai, kad valstybės aplinkos oro apsaugos politikoje būtų įgyvendintos aplinkos oro apsaugos prevencinės priemonės⁴. Pažymėtina, jog pastaraisiais metais Lietuvoje įvykusios ekologinės nelaimės⁵ įspėja apie netobulai veikiančią ne tik aplinkos, bet ir aplinkos oro apsaugos nuo taršos mechanizmą.

Lietuvoje ir visame pasaulyje aplinkos oro užterštumas didėja, todėl šiuolaikinė ūkio, pramonės, technologijų ir kita plėtra privalo remtis aplinkos apsaugos principais bei atitikti apsaugos reikalavimus, o valstybė per įgaliojtas institucijas turi kontroliuoti, kaip šių reikalavimų yra laikomasi⁶. Teisė į sveiką, švarią aplinką, jos orą yra viena iš pagrindinių žmogaus teisių, kurią įgyvendinti galima tik tada, kai visuomenė, sąveikaudama su aplinka, vadovaujasi tam tikrais aplinkosauginiais reikalavimais, kuriuos reguliuoja valstybė⁷. Valstybės aplinkos oro apsaugos

¹ Vikipedijos dalyviai, „Aplinkos teisė“, Vikipedija, Laisvoji enciklopedija, žiūrėta 2018 m. lapkričio 13 d., https://lt.wikipedia.org/wiki/Aplinkos_teis%C4%97.

² 2015 m. LVAT biuletenis Nr. 28 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas“, Lietuvos teismai, žiūrėta 2019 m. spalio 19 d., <https://www.lvat.lt/veikla/teismu-praktika/teismu-praktikos-apibendrinimai/206>.

³ „Oro tarša. ES piliečių sveikata vis dar nepakankamai apsaugota“ – įspėja auditoriai“, Europos audito rūmai, žiūrėta 2019 m. spalio 12 d., <https://www.eca.europa.eu/lt/Pages/NewsItem.aspx?nid=10751>.

⁴ Jurijus Novoslavskis, „Valstybinė aplinkos apsaugos kontrolė“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2008), 4, <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1937336/>.

⁵ Jurgita Šimelevičienė, „Didžiausios ekologinės nelaimės Lietuvoje: įvykiai, padarę didžiausią žalą aplinkai“, *Vakarų ekspresas*, 2020 m. sausio 12 d., <https://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuva/didziausios-ekologines-nelaiimes-lietuvoje-ivykiai-padare-didziausia-zala-aplinkai-1764751/>.

⁶ Novoslavskis, op. cit., 3.

⁷ Novoslavskis, op. cit., 3.

funkcija įgyvendinama įvairiomis teisinėmis priemonėmis, kurios apibrėžia valstybės aplinkos oro apsaugos politiką, aplinkos oro apsaugos principus, aplinkos oro apsaugos valdymą, kontrolę, prevenciją bei atsakomybę už aplinkos oro pažeidimus⁸.

Aplinkos oro tarša – opi problema visame pasaulyje. Remiantis Europos audito rūmų internetinėje svetainėje skelbiama informacija, Europoje kasmet dėl oro taršos pirma laiko miršta apie 400 000 žmonių ir patiriama šimtai milijardų eurų su sveikata susijusių išorės kaštų⁹. Anot JAV aplinkos apsaugos agentūros, esant užterštam orui, žmonėms padidėja rizika susirgti astma, žalojama reprodukcinė sistema. Oro teršalų toksinai veikia ne tik žmones, kai kurie toksinai – tokie kaip gyvsidabris, nusėda ant augalų ir patenka į vandens šaltinius, kuriuos vartoja gyvūnai. Tokiu būdu šių nuodų poveikis pasklinda per visą mitybos grandinę. Gyvūnai, esantys mitybos grandinės viršuje, gauna didžiausią toksinų dozę.¹⁰ Šios ir kitos minėtos priežastys nulemia veiksmingo aplinkos oro nuo taršos kontrolės ir prevencijos teisinio reguliavimo poreikį, o aplinkos oro apsauga ir siekis užtikrinti darnaus vystymosi tikslų įgyvendinimą tampa kiekvienos valstybės prioritete kryptimi¹¹.

Atsižvelgiant į išdėstytas aplinkybes ir formuojamą Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos politiką siekiant sumažinti oro taršą bei jos poveikį, mažinant išmetamųjų teršalų kiekį, nustatant emisijų apribojimus ir siektinas vertes, manytina, kad aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimui ir prevencijai Lietuvoje privalo būti skiriamas pakankamas dėmesys, o aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos tvarka turėtų būti griežtai reglamentuota įstatymuose. Vis dėlto rengiant šį darbą ir analizuojant aplinkosaugos pareigūno interviu metu pateiktą informaciją, įvairius teisės literatūros šaltinius, teismų praktiką, aplinkos apsaugą reglamentuojančius teisės aktus bei viešojoje erdvėje publikuotą informaciją apie ekologinius įvykius, galima daryti išvadą, kad neretai praktikoje susiduriama su aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos taikymo problemomis. Lietuvoje aplinkos oro apsaugą reglamentuojančių teisės aktų spragos, aplinkosaugos pareigūnų kompetencijos trūkumas sudaro situaciją, dėl kurios aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos priemonės gali neužtikrinti savo paskirties. Pažymėtina ir tai, kad ūkinę veiklą vykdančiams subjektams atsiranda galimybė išvengti atsakomybės už aplinkos oro taršą. Be to, abejotina, ar teisės aktais nustatyti mokesčiai bei baudos už aplinkos oro teršimą yra efektyvūs ir adekvatūs aplinkai ir žmonėms daromos žalos dydžiui.

⁸ Novoslavskis, *supra note*, 4.

⁹ „Oro tarša. ES piliečių sveikata vis dar nepakankamai apsaugota“, *supra note*, 3.

¹⁰ „Kokią žalą daro tarša?“, *Delfi*, 2012 m. kovo 18 d., <https://www.delfi.lt/grynas/aplinka/kokia-zala-daro-tarsa.d?id=56830077>.

¹¹ Jurijus Novoslavskis, *supra note*, 4.

Magistro darbe analizuojami aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos Lietuvoje aspektai bei problematika, įvertinus aplinkos oro taršos grėsmę, keliamą žmonių sveikatai, gyvūnų gerovei, klimato kaitai, ekosistemos kitimui ir kita.

Tiriama problema. Remiantis viešai skelbiama informacija apie ekologinius įvykius, viešinamus gyventojų skundus, matyti, kad periodiškai susiklosto situacijos, kai paaiškėja, jog daugelį metų Lietuvos aplinka, įskaitant ir orą, buvo teršiami, o institucijoms užtruko keletą metų, kol nustatė teršėjus. Tokie įvykiai liudija, kad oro taršos kontrolės ir prevencijos sistemoje išskyla problemų, todėl tikslinga šį klausimą tyrinėti plačiau.

Baigiamojo darbo reikšmė. Tikimasi, kad šis magistro darbas bei jame pateiktos išvalgos galėtų prisidėti prie aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos Lietuvoje bei aplinkosaugos teisinio reguliavimo modelio tobulinimo.

Tyrimo objektas. Aplinkos oro taršos kontrolės ir prevencijos reguliavimas.

Darbo originalumas. Darbas paruoštas savarankiškai, analizuojant aplinkosaugos pareigūno interviu metu gautą informaciją, įvairius teisės literatūros šaltinius, teismų praktiką, viešojoje erdvėje publikuotą informaciją apie aplinkosauginius pažeidimus, aplinkos apsaugą reglamentuojančius teisės aktus ir kt.

Baigiamojo darbo tikslas. Išanalizuoti aplinkos oro taršos kontrolės ir prevencijos sistemą Lietuvoje.

Šiam tikslui įgyvendinti iškeliami tokie **uždaviniai**:

- 1) Išanalizuoti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo sistemą Lietuvoje.
- 2) Išanalizuoti aplinkos oro taršos prevencijos sistemą Lietuvoje.
- 3) Pristatyti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos teorinius ir praktinius aspektus (problematiką).

Tyrimo metodika.

Rengiant šį darbą panaudoti įvairūs mokslinių *tyrimų metodai*:

Mokslinės literatūros analizė, kaip teorinio apibendrinimo ir sisteminės analizės metodas;
Dokumentų analizė. Darbe analizuojami nacionaliniai teisės aktai, Lietuvos Respublikos teismų praktika, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos antikorupcinio vertinimo išvados;

Interviu metu gautos informacijos analizė. Darbe analizuojama aplinkos apsaugos pareigūno interviu pateikta informacija.

Antrinių duomenų analizė. Darbe analizuojami statistikos duomenys, analizuojamos visuomenės informavimo priemonėse paskelbtos žinios apie aplinkosauginius įvykius;

Be jau minėtų metodų, magistro baigiamajame darbe naudoti kiti teoriniai (abstrakcijos, apibendrinimo, dedukcijos, lyginamasis istorinis, lyginimo, sintezės, sisteminės analizės) ir kiti moksliniai tyrimo metodai.

Baigiamojo darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro šešios dalys.

Pirmojoje darbo dalyje aptariama aplinkos oro ir jo taršos, oro teršalų, taršos šaltinių sąvoka, oro taršos poveikis.

Antrojoje darbo dalyje nagrinėjamas aplinkosaugos institucijų vaidmuo aplinkos oro taršos kontrolės ir prevencijos srityje.

Trečiojoje darbo dalyje analizuojamos aplinkos oro taršos prevencinės priemonės.

Ketvirtojoje darbo dalyje nagrinėjama aplinkos oro taršos valstybinės kontrolės sistema.

Penktojoje darbo dalyje analizuojama atsakomybės už aplinkos oro taršą taikymo tema.

Šeštojoje darbo dalyje atlikta aplinkos apsaugos pareigūno interviu analizė.

Ginamieji teiginiai. Aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos sistema Lietuvoje nėra išbaigta.

1. APLINKOS ORO IR JO TARŠOS SĄVOKA

Autorės V. M. Rutkoviėnė ir N. Sabienė yra išsamiai ištyrinėjusios aplinkos taršos temą, todėl magistro baigiamajame darbe bus remiamasi jų knygos „Aplinkos tarša. Mokomoji knyga“ teiginiais. Pasak jų, aplinka yra gamtoje funkcionuojanti tarpusavyje susijusių elementų (žemės paviršiaus ir gelmių, oro, vandens, dirvožemio, augalų, gyvūnų, organinių ir neorganinių medžiagų, antropogeninių komponentų) visuma bei juos vienijančios natūraliosios ir antropogeninės sistemos. Šis aplinkos apibrėžimas liudija, kad aplinka yra labai sudėtinga gyvosios ir negyvosios gamtos elementų, susietų tiesioginiais ir netiesioginiais ryšiais, visuma.¹²

Atsižvelgiant į sparčiai besivystančią pramonę, mokslo, technologijų (technikos) ir infrastruktūros pažangą, išaugusį transporto priemonių, gyvenamųjų būstų, suvartojamų produktų, prekių kiekį, žmonių poreikį, galima teigti, jog visa tai paveikia ne tik mus supančią tiek gyvąją, tiek negyvąją aplinką, žemės gelmes, vandenį, bet daro įtaką ir aplinkos orui, kuris yra gyvybiškai svarbus kiekvienam žmogui. Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatyme aplinkos oras įvardijamas kaip troposferos oras (ne patalpų), išskyrus darbo aplinkos darbovietėse orą, kuriam taikomi socialinės apsaugos ir darbo ministro ir sveikatos apsaugos ministro nustatyti darbuotojų saugos ir sveikatos reikalavimai ir su kuriuo kiti visuomenės nariai įprastai sąlyčio neturi.¹³

Pasak Zenono Venckaus, žmogaus poveikis aplinkai labiausiai siejamas su aplinkos išteklių naudojimu. Savo poreikiams tenkinti žmogus viską ima iš gamtos. Plėtojantis civilizacijai ir daugėjant pasaulyje žmonių, didėja pramonės ir energetikos pajėgumai, intensyvėja išteklių naudojimas, kas vienaip ar kitaip (tiesiogiai arba netiesiogiai) kelia grėsmę aplinkai ir yra susiję su aplinkos oro tarša.¹⁴ „Aplinkos oro tarša – bet kokių medžiagų ar energijos, kurios gali sukelti trumpalaikį arba ilgalaikį žemės ekologinės pusiausvyros pažeidimą, emisijos į biosferą. Aplinkos tarša laikomi cheminiai, fiziniai ir biologiniai aplinkos pokyčiai, kurie neigiamai veikia žmogų ir kitus gyvus organizmus bei fizinius aplinkos komponentus.“¹⁵ Tai vietinio ir tarptautinio pobūdžio problema, kurią sukelia išmetami ir pernešami teršalai, turintys neigiamą poveikį aplinkai bei žmonių sveikatai¹⁶. Oras teršiamas, kai į atmosferą išleidžiamos dujos, dulkių dalelės, dūmai ir kiti teršalai. Tai kenkia žmonėms, infrastruktūrai ir aplinkai. Pasaulio sveikatos organizacija (PSO) oro taršą klasifikuoja kaip didžiausią pavojų aplinkai ir žmonių sveikatai Europoje¹⁷. Užterštame

¹² Vida Marija Rutkoviėnė ir Nomedė Sabienė, *Aplinkos tarša. Mokomoji knyga*, (Akademija: 2008), 5.

¹³ „Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.90063/asr>.

¹⁴ Zenonas Venckus, *Aplinkos apsaugos politika ir teisė* (Vilnius: Technika, 2007), 89–90.

¹⁵ Rutkoviėnė, *supra note*, 12: 6.

¹⁶ Mykolas Romeris universitetas, *Aplinkos politika ir valdymas* (Vilnius: 2008), 55.

¹⁷ World Health Organization, „Ambient Air Pollution: A global assessment of exposure and burden of disease“, žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d., <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/250141/9789241511353-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, ir European Environment Agency, „Air quality in Europe – 2017 report“, žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d., <file:///C:/Users/fn00833/Downloads/Air%20Quality%202017%20TH-AL-17-016-EN-N%20-%20page%2018%20corrected.pdf>.

ore yra įvairių antropogeninės kilmės cheminių medžiagų, galinčių turėti kenksmingą poveikį augalams, gyvūnams ir žmogui¹⁸. Remiantis Europos Komisijos internetiniame puslapyje skelbiama informacija, Europos Sąjungoje dėl oro taršos per anksti miršta vidutiniškai daugiau nei 1000 žmonių per dieną, o tai yra 10 kartų daugiau nei žuvusiųjų kelių eismo įvykiuose.¹⁹

1.1. Oro teršalai

Pasak autorių V. M. Rutkoviėnės ir N. Sabienės, aplinkoje esančios medžiagos ar medžiagų mišiniai, kurie natūraliai ar dėl žmonių veiklos patenka į aplinkos orą, veikdami atskirai ar su kitais aplinkos komponentais, galinčiais pakenkti žmonių sveikatai bei jį supančiai aplinkai, vadinami teršalais. Šių medžiagų tiesioginis ar netiesioginis, žmogaus veiklos sąlygotas, patekimas į aplinką yra teršimas. Aplinkos oro tarša sukelia pavojų žmonių sveikatai, gamtinėms ekosistemoms. Teršalais gali būti gyvųjų organizmų medžiagų apykaitos produktai, natūraliai gamtoje vykstančių procesų metu susidarę junginiai, technologinių įrenginių ir gamtinių šaltinių skleidžiama spinduliuotė, žmonijos gamybinės veiklos produktai²⁰. Mokslininkas Gintaras Denafas pažymi, jog teršalams patekus į atmosferą pakinta įprasta gryno oro sudėtis²¹.

Ekologas Romualdas Juknys knygoje „Aplinkotyra“ yra nurodęs, jog visa teršalų įvairovė skirstoma į tris dideles grupes: cheminiai teršalai, fiziniai teršalai ir biologiniai teršalai. Kalbant apie aplinkos teršimą, įprastai daugiausia dėmesio yra skiriama cheminiams teršalams. Cheminiais teršalais vadinamos cheminės medžiagos, jų junginiai ir mišiniai, kurie, viršijus tam tikrą koncentraciją ir/ ar poveikio trukmę, daro arba gali daryti neigiamą poveikį žmonėms ir kitiems gyviems organizmams bei fiziniams aplinkos komponentams (statiniams, paminklams). Yra nustatyta, kad teršiančių medžiagų poveikis apytikriai prilygsta koncentracijos ir poveikio trukmės sandaugai. Tai reiškia, kad ilgalaikis chroniškas mažų teršiančių medžiagų koncentracijų poveikis gali prilygti trumpalaikiam didelių koncentracijų poveikiui. Be to, svarbu suprasti, kad beveik visos medžiagos, esant didelei jų koncentracijai, tampa teršalais. Iš visos didžiulės cheminių teršalų įvairovės įvardijamos dažniausiai minimos jų grupės: anglies, azoto ir sieros oksidai, kietosios dalelės (dulkės), sunkieji metalai, aromatiniai angliavandeniliai, halogeninti angliavandeniliai, biogeninės medžiagos, naftos produktai, greitai yrančios organinės medžiagos, patvarūs organiniai junginiai, oksiduojančios medžiagos ir kt.[...] Be to, cheminiai teršalai dažnai skirstomi į pirminius ir antrinius teršalus. Pirminiais vadinami tie teršalai, kurie patenka į aplinką

¹⁸ Zenonas Venckus, *Aplinkos politika*, (Šiauliai: Šiaulių universitetas, Gamtos mokslų fakultetas, 2012), 120.

¹⁹ „Mapping the sources and level of air pollution in Europe: Commission publishes new Air Quality Index and Atlas“, European Commission, žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_4604.

²⁰ Rutkoviėnė, *supra note*, 12: 7.

²¹ Gintaras Denafas, „*Atmosferos apsauga*“ I dalis *Aplinkos oro tarša ir kontrolė* (Kaunas: Technologija, 2000), 3.

tiesiai iš taršos šaltinių. Antriniai teršalai susidaro iš pirminių teršalų, šiems reaguojant su kitais pirminiais teršalais ar gamtinėmis medžiagomis (pavyzdžiui, deguonimi).²²

Fiziniai teršalai yra įvairios prigimties ir įvairaus ilgio bangos arba elementariųjų dalelių srautai. Kalbant apie aplinkos teršimą, dažniausiai skiriamos šios fizinių teršalų grupės: radioaktyvioji tarša, akustinė tarša (triukšmas) ir terminė tarša. Pavojingiausia žmogui ir kitiems organizmams, be abejo, yra radioaktyvioji tarša. Pavojingi žmogui ir kitiems gyviems organizmams antropogeniniai radioaktyviosios taršos šaltiniai yra du – branduolinių ginklų sproginimas ir atominių elektrinių avarijos. Didelį neigiamą poveikį žmonių sveikatai daro ir per didelis triukšmas. Intensyvėjant transporto srautams, akustinis aplinkos teršimas vis didėja. Įdomu pažymėti, kad įvertinus automagistralių poveikį žmonių sveikatai paaiškėja, jog cheminė oro sudėtis kenkia mažiau, nei akustinė aplinkos tarša.²³

Biologinis užterštumas dažniausiai yra būdingas paviršiniams vandens telkiniams. Biologiniais teršalais paprastai yra laikomi įvairūs žmogaus ir kitų gyvūnų sveikatai kenksmingi mikroorganizmai, dažniausiai bakterijos, grybai, dumbliai, pirmuonys.²⁴

1.2. Taršos šaltiniai

R. Juknys pažymi, kad oro taršos šaltiniai ir procesai iš principo skirstomi į dvi grupes: gamtinius ir sąlygotus žmogaus veiklos, kitaip sakant, antropogeninius. Gamtiniams oro taršos procesams priklauso, pvz., ugnikalnių išsiveržimai, kai į atmosferą išmetami dideli kietų ir dujinių medžiagų kiekiai, taip pat miškų gaisrai, negyvos organinės medžiagos puvimo procesai, ir t. t. Išsiveržus ugnikalniui, į aplinką patenka didžiuliai dulkių, sieros dioksido ir kitų sieros junginių, anglies ir azoto oksidų kiekiai. Kartu su šiais pagrindiniais teršalais veikiantys ugnikalniai išmeta į aplinką nemažus kiekius įvairių sunkiųjų metalų ir kitų toksiškų elementų bei junginių.[...] Miško gaisrų metu taip pat į aplinką patenka dideli kiekiai anglies ir azoto oksidų, tačiau be šių neorganinių medžiagų, degant miškams į aplinką patenka ir nemaži kiekiai įvairių organinių junginių, visų pirma policiklinių aromatinių angliavandenilių. Pūvant negyvai organinei medžiagai aerobinėmis sąlygomis, į atmosferą grįžta didžiuliai kiekiai augalų fotosintezės metu asimiliuoto anglies dvideginio, o puvimo procesui vykstant anaerobinėmis sąlygomis (pelkėse), į orą patenka daug metano. Be metano į orą patenka ir tam tikri vandenilio sulfido bei kitų redukuotų sieros junginių kiekiai.²⁵

²² Romualdas Juknys, *Aplinkotyra* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005), 75–76.

²³ Juknys, *op. cit.*, 77.

²⁴ Juknys, *op. cit.*, 77.

²⁵ Juknys, *op. cit.*, 77–78.

Pasak Zenono Venckaus, visgi didžiausią neigiamą poveikį aplinkai sukelia antropogeninės kilmės oro teršalai. Antropogeniniai oro taršos šaltiniai yra pramonė, energetika, transportas, komunalinis ir namų ūkis, sąvartynai bei kita žmogaus veikla, kuria yra teršiamas aplinkos oras. Antropogeniniams taršos šaltiniams taip pat priskiriamas kuro, atliekų deginimas. „Deginimo procesuose susidaro dujinės, skystosios ir kietosios medžiagos, kurios per kaminus patenka į atmosferą. Iš gamtinių ir antropogeninių taršos šaltinių į orą patenka daug įvairiausių teršiančių medžiagų. Daugiausia teršalų į atmosferą išmeta energetikos objektai, chemijos, naftos perdirbimo, statybinių medžiagų pramonės įmonės, transportas (automobiliai, lokomotyvai, lėktuvai), sąvartynai. Oro teršalai lemia įvairius procesus, vykstančius atmosferoje, dirvožemyje, vandenyje. Dėl to prastėja žmonių sveikata, mažėja žemės ūkio produktyvumas, kinta biologinė įvairovė, blogėja miškų būklė. Tačiau pažymėtina, jog atmosferos tarša Lietuvoje nuo 1991 iki 2010 metų sumažėjo 6,5 karto, t. y. nuo 421,3 iki 63,9 tūkst. tonų.²⁶

Profesorius R. Juknys antropogeninius taršos šaltinius skirsto į dvi stambias grupes: stacionarius taršos šaltinius ir mobilius taršos šaltinius. Stacionarūs taršos šaltiniai yra įvairūs pramonės, energetikos, žemės ūkio, buitiniai ir kiti objektai, kurių veikla vietos atžvilgiu yra fiksuota. Mobilūs taršos šaltiniai yra transporto priemonės – automobiliai, traukiniai, lėktuvai, laivai ir pan. Mobilūs taršos šaltiniai daugiausia teršia orą ir jų emisija paprastai sudaro daugiau nei pusę visos antropogeninės emisijos į orą.²⁷

1.2.1. Stacionarūs ir mobilūs taršos šaltiniai

Prano Baltrėno ir kt. autorių knygoje „Aplinkos apsauga“ rašoma, jog pramonės įmonės teršalus išmeta organizuotai ir neorganizuotai. Organizuotas teršalų išmetimas – tai kryptingas užteršto oro pašalinimas per tam specialiai skirtus įrenginius (ventiliacijos sistemas, kaminus, stoglangius ir pan.). Šitaip išmestus teršalus galima gaudyti ir valyti. Sakoma, kad neorganizuotai teršalai išmetami tuomet, kai jie į atmosferą patenka iš nesandarių technologinių įrenginių, rezervuarų, dulkių susikaupimo vietų ir pan. Energetikos objektuose atliekos ir kenksmingos medžiagos susidaro deginant įvairių rūšių kurą. Didelė dalis šiluminės energijos paprasčiausiai nenaudojama ir kartu su kitomis kenksmingomis medžiagomis išsisklaido po atmosferą. Daugiausia atmosfera teršiama deginant mazutą ir anglį. Pagrindiniai teršalai – sieros, anglies ir azoto oksidai, dulkės bei aerozoliai.²⁸

Sąvartynų egzistavimas taip pat sietinas su aplinkos oro taršos problemomis. Pasak Z. Venckaus, šiuolaikinis technikos ir technologijų lygis neužtikrina gamybos ir energetikos

²⁶ Venckus, *supra note*, 14:36, 120-121.

²⁷ Juknys, *supra note*, 22: 78.

²⁸ Pranas Baltrėnas ir kt., *Aplinkos apsauga* (Vilnius: Technika, 2008), 73-74.

procesų be atliekų. Susidariusios atliekos patenka į sąvartynus ir taip teršiama aplinka bei aplinkos oras.²⁹ Remiantis internetinio portalo sciencing.com duomenimis, pagrindinės sąvartynų problemos – tai galimas neigiamas poveikis žmogui ir aplinkai, pavyzdžiui, biodegraduojančių atliekų fermentacija, kuriai vykstant pakyla sąvartos temperatūra, vyksta sąvartos sėdimai bei susidaro sąvartynų dujų (ypač metano) dideli kiekiai, infekcijų pavojus bei sąvartyno filtrato susidarymas. Visame pasaulyje sąvartynai užima didelius plotus, iš kurių kasmet išsiskiria tūkstančiai tonų dujų, prisidedančių prie klimato kaitos didinimo. Apie du trečdalius sąvartynų atliekų sudaro biologiškai skaidomos namų ūkio, verslo ir pramonės organinės medžiagos. Kadangi šios medžiagos skaidosi, sąvartynuose vykstant puvimo procesams išsiskiria metano dujos, kurios patenka į aplinką ir teršia orą.³⁰ Aplinkos apsaugos agentūros tinklalapyje rašoma, jog sąvartynuose susidarantis metanas yra netoksiškas, bet labai degus. Kaip stiprios, šiltnamio efektą sukeliančios dujos, metanas sulaiko iki dvidešimt kartų daugiau šilumos atmosferoje, palyginti su anglies dioksidu. Metaną sintetina sąvartyne esantys mikroorganizmai iš biologiškai skaidžių atliekų, pvz., maisto, popieriaus ir sodo atliekų.³¹ Išsiskiriančios metano dujos savo sudėtimi mažai kuo skiriasi nuo namuose maistui gaminti naudojamų dujų. Nedidelė kibirkštis gali įžiebtį didelius ir labai pavojingus gaisrus, kurių metu, degant atliekoms sąvartynuose, išsiskirtų labai dideli kiekiai įvairios sudėties dūmų³². Be metano dujų, kitos, būtinos ar žemės ūkio cheminės medžiagos, kurios patenka į sąvartynus, pavyzdžiui, amoniako dujos, gali būti toksiškos ir paveikti oro kokybę³³. Aplinkos oro užterštumo kenksmingomis dujomis rezultatas – neigiamas poveikis ne tik aplinkai, bet ir žmonių sveikatai.

Aplinkos orą teršia ne tik stacionarūs objektai, bet ir mobilūs taršos šaltiniai (automobiliai, lėktuvai, laivai, lokomotyvai ir kt.). Z. Venckus teigia, jog tokių objektų sukeliama tarša pavojinga, nes susidarančių teršalų beveik neįmanoma sulaikyti ir jie patenka į aplinkos orą. Transportas yra vienas iš pagrindinių taršos šaltinių Lietuvoje: kasmet iš vidaus degimo variklių į atmosferą išmetama apie 500 tūkst. tonų kenksmingų medžiagų. Išmetamosiose dujose nustatyta apie 200 įvairių cheminių junginių, kurie yra kenksmingi aplinkai, gyvajai gamtai, žmonėms. Atmosferos oro kokybė Lietuvoje priklauso ne tik nuo vietinių taršos šaltinių, bet ir nuo tolimų oro pernašų iš kitų valstybių.³⁴

²⁹ Venckus, *supra note*, 14: 90.

³⁰ John Newton, „The Effects of Landfills on the Environment“, *Sciencing*, 2018 m. balandžio 19 d., <https://sciencing.com/effects-landfills-environment-8662463.html>.

³¹ Rita Tijūnaitė, „Šiltnamio efektą sukeliančios dujos“, Aplinkos apsaugos agentūra, žiūrėta 2019 m. lapkričio 11 d., <http://klimatas.gamta.lt/cms/index?rubricId=b9b37eae-b305-46a5-b794-d3d49c10c57d>.

³² „Sąvartynų dujos ir jų neigiamas poveikis aplinkai“, *Tv3.lt*, 2012 m. birželio 7 d., <https://www.tv3.lt/naujiena/602468/www.balsas.lt/k/www.uogos.lt>.

³³ „What are Landfills“, „Conserve energy future“, žiūrėta 2018 m. gruodžio 3 d., <https://www.conserve-energy-future.com/causes-effects-solutions-of-landfills.php>.

³⁴ Venckus, *supra note*, 14: 128–129.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje pasaulio šalių, transportas yra vienas iš pagrindinių aplinkos oro taršos šaltinių, kuris išmeta didžiąją dalį anglies monoksido, azoto oksidų ir lakių organinių junginių³⁵. Daugėjant pasaulyje automobilių, atitinkamai labiau teršiama ir atmosfera. Transporto priemonių taršos Lietuvoje klausimus išsamiai yra išnaginęjęs Baltrėnas. Pasak jo, palyginti su elektrinėmis ir pramonės įmonėmis, automobilių išmetamų kenksmingų medžiagų (ypač jei juose neįmontuoti kataliziniai neutralizatoriai) praktiškai neįmanoma sugaudyti, todėl visos jos patenka į atmosferą. Teršalai iš automobilių į orą patenka iš trijų pagrindinių šaltinių: išmetamojo automobilio vamzdžio, per kurį į aplinką pašalinamos degimo liekanos, sudarančios apie 65 % visų automobilio sukeltų teršalų, variklio starterio, kas sudaro apie 20 %, angliavandeniliams garuojant iš karbiuratoriaus, kas sudaro apie 9 %, ir degalų bako apie – 6 %. [...] Oras taip pat teršiamas ir dulkėmis, susidarantiomis dylant automobilių padangoms, t. y. iki 1,6 kg per metus vienam automobiliui, asbesto dulkėmis, kadmiu, kurie pasklinda aplinkoje dylant stabdžių kaladėlių ir sankabos frikcinei medžiagai bei kitų medžiagų dulkėms, atsirandančiomis trinties metu įvairiuose automobilio mazguose. Oras teršiamas dulkėmis ne tik dylančių automobilių mazgų, bet ir dulkių dalelėmis, kurios ratams susikabinus su kelio danga išplėšiamos iš dangos. Judėdamos transporto priemonės sukuria sūkurius, pakelia dulkių. Kuo greičiau važiuoja automobilis, tuo daugiau dalelių nuo kelio patenka į orą.³⁶

Remiantis Aplinkos apsaugos agentūros (toliau – AAA) internetinėje svetainėje skelbiama informacija, matyti, kad Lietuvoje 2018 metais didžiausi teršalų šaltiniai buvo: naftos perdirbimo sektorius, kelių transportas bei namų ūkiai. Prie aplinkos oro taršos taip pat prisidėjo kuro deginimo pramonė, geležinkeliai, maisto ir gėrimų pramonė, mėšlo tvarkymas tvartuose ir kt. Išsamesnė informacija pateikta apačioje esančioje diagramoje.³⁷

³⁵ Denafas, *supra note*, 21: 28.

³⁶ Baltrėnas, *supra note*, 28: 72.

³⁷ Oro kokybės vertinimo skyrius, „Kokie buvo trys didžiausi teršalų šaltiniai Lietuvoje 2018 metais?“, Aplinkos apsaugos agentūra, žiūrėta 2020 m. kovo 3 d., <http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=aaa6bf9f-634d-49e5-9189-47e5f4def4d7>.

1.3. Oro taršos poveikis

„Antropogeninės veiklos išdava – į aplinkos orą išmetama daugybė teršalų. Vykstant cheminiams procesams atmosferoje iš pirminių išmestų teršalų susidaro ir antriniai. Tiek pirminiai, tiek ir antriniai teršalai dalyvauja medžiagų apytakos cikle, kuris apima ne tik atmosferą, bet ir dirvą, vandenį ir biosferą. Mitybos grandinė gaudžiai sujungia aplinkos oro taršą su gyvūnų ir augalų pasauliu. [...] Netiesioginis poveikis klimatui ir gyvenamajai vietai daro įtakos ne tik žmogaus sveikatai, bet ir jo emocinei būsenai. Žalingo teršalų poveikio mastas gali būti įvairus. Ši įvairovė apima tiek trumpalaikius nežymius poveikius, tiek ligas, net ir mirtinus atvejus. Padarytos žalos požymiai dažniausiai išryškėja negreitai. Neretai padaryta žala tampa akivaizdi praėjus ilgesniam laiko tarpui, kai veikimo vietoje susikaupia daugiau teršalų“, –teigia chemikas G. Denafas³⁸.

Pasak jo, oro tarša bene didžiausią poveikį turi žmonių sveikatai. Jeigu maistą ir gėrimus, kurių žmogui reikia po kelis kilogramus, daugiau ar mažiau galima pasirinkti, tai kvėpavimui reikalingas oras iš aplinkos paimamas vienodai. Suaugusiam žmogui per dieną reikia maždaug 20 m³ oro, tai sudaro apie 25 kilogramus. Pasak G. Denafos, be maisto žmogus išgyvena iki 14 dienų, be oro – tik kelias minutes. Prasta oro kokybė – pagrindinė su aplinka susijusi pirmalaikių mirčių priežastis: dėl jos miršta daugiau žmonių, nei žūsta kelių eismo įvykiuose. Be to, nešvaraus oro

³⁸ Denafas, *supra note*, 21: 63–76.

sukeliama astma ir kvėpavimo problemos turi poveikį gyvenimo kokybei. Ore esantys teršalai kvėpavimo metu patenka į organizmą ir jame pakinta arba kaupiasi. Teršalų kenksmingumas žmonėms priklauso nuo atskirų medžiagų toksiškumo, teršalų dozės, grupės medžiagų kompleksinio veikimo, aplinkos sąlygų: temperatūros, šviesos, oro judėjimo, drėgmės ir kt., žmogaus amžiaus ir sveikatos būklės. Žalingo teršalų poveikio žmogui pasekmės yra fiziniai ir psichiniai sutrikimai. Blogiausias atvejis – tai padidėjęs žmonių mirtingumas. Poveikis žmonių sveikatai yra pagrindinis teršalų išmetimo į aplinkos orą apribojimo argumentas.³⁹ Nacionaliniame oro taršos mažinimo plane nurodyta, kad įvairūs taršos šaltiniai išmeta į aplinkos orą chemines medžiagas, galinčias tiesiogiai ar netiesiogiai paveikti žmonių sveikatą ir sukelti jai pavojų ir neigiamai veikti aplinką. Tarp didžiausių grėsmę sveikatai keliančių teršalų – sieros dioksidas, azoto oksidai ir kietosios dalelės, tarp kitų grėsmę keliančių teršalų yra amoniakas, nemetaniniai lakieji organiniai junginiai, patvarieji organiniai junginiai ir kiti. Į aplinkos orą išmetamas sieros dioksidas neigiamai veikia aplinką, naikindamas augmeniją, blogina dirvos, vandens telkinių, statybinių medžiagų kokybę, kenkia žmonių sveikatai, skatindamas susirgimus astma ir chroniškų plaučių ligų vystymąsi. Azoto dioksidas gali dirginti plaučius ir mažinti atsparumą kvėpavimo takų infekcijoms, didinti vaikų susirgimų plaučių ligomis skaičių. Įkvėptos smulkiosios kietosios dalelės gali sukelti įvairius uždegimus, širdies ir plaučių ligas. Nemetaniniai lakieji organiniai junginiai laikomi kancerogenais, galinčiais sukelti vėžį, centrinės nervų sistemos sutrikimus, kepenų ir inkstų pažeidimus ir neigiamai veikti reprodukcinę sistemą. Amoniakas gali daryti neigiamą poveikį aplinkai – sukelti eutrofikaciją, nitratų dalelės, susiformavusios ore dėl cheminių reakcijų su išmestu į orą amoniaku, turi žalingą poveikį žmogaus sveikatai. Amoniakas taip pat neigiamai veikia gyvūnų sveikatą. Nepaisant žalingo teršalų poveikio sveikatai, Lietuvoje aplinkos oro taršos poveikio sveikatai vertinimas yra nenuolatinis, trūksta nuoseklaus ir ilgalaikio vertinimo.⁴⁰

Be visų išvardintų neigiamų veiksnių žmonių sveikatai, kuriuos sukelia oro tarša, svarbu paminėti ir tai, jog aplinkos oro tarša didelę įtaką daro klimato kaitai, be kita ko, tai prisideda prie visuotinio žemės paviršiaus temperatūros pakilimo, didėjančiam debesuotumui ir dulkių kiekiui atmosferoje, aplinkos oro teršalai veikia materialines ir kultūrinės vertybes, tokias kaip gamtinės ir statybinės medžiagos, metalai, polimerinės medžiagos, pažymėtinas ir neigiamas poveikis tiek laukiniams, tiek kultūriniais augalams, sutrikdant natūralias jų funkcijas, naikinamos ekosistemos⁴¹.

³⁹ Denafas, *supra note*, 21: 63–76.

⁴⁰ „Nacionalinis oro taršos mažinimo planas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 371, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2a1ca6c367f511e99684a7f33a9827ac?ifwid=r2ne3ebvv>.

⁴¹ Denafas, *supra note*, 21: 63–76.

2. APLINKOSAUGOS INSTITUCIJŲ VAIDMUO APLINKOS ORO TARŠOS KONTROLĖS IR PREVENCIJOS SRITYJE

Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatyme (toliau – Įstatymas) nustatyta, kad savivaldybės ir Aplinkos ministerija ar jos įgaliotos institucijos pagal savo kompetenciją privalo imtis reikiamų priemonių, kad ribinės ar kitos šiame įstatyme nurodytos užterštumo vertės ir pavojaus slenksčiai nebūtų viršyti. Savivaldybių institucijos, to siekdamos, savivaldybės strateginiame plėtros plane ir (ar) savivaldybės strateginiame veiklos plane numato aplinkos oro kokybės valdymo priemones. Priemonės numatomos atsižvelgiant į nustatytus aplinkos oro apsaugos prioritetus. Kokios minimalios priemonės ir informacija turi būti numatytos savivaldybės strateginiame plėtros plane ir (ar) savivaldybės strateginiame veiklos plane, nustato Aplinkos ministerija kartu su Sveikatos apsaugos ministerija. Savivaldybės vykdomoji institucija Aplinkos ministerijos nustatyta tvarka Aplinkos ministerijai ar jos įgaliotai institucijai ir visuomenei teikia savivaldybės strateginiame plėtros ir (ar) savivaldybės strateginiame veiklos planuose numatytų aplinkos oro kokybės valdymo priemonių vykdymo ataskaitas.⁴²

Be to, Įstatyme įtvirtinta nuostata, kad Lietuvos Respublikos Seimas Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje nustato nacionalinius tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais reguliuojamų oro teršalų išmetamo kiekio mažinimo tikslus ir esmines politikos kryptis šiems tikslams pasiekti. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, siekdama įgyvendinti Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje nustatytus nacionalinius oro teršalų išmetamo kiekio mažinimo tikslus, tvirtina nacionalinį oro taršos mažinimo planą. Šiame plane oro taršos mažinimo (valdymo) priemonės numatomos atsižvelgiant į nustatytus aplinkos oro apsaugos prioritetus. Nacionaliniame oro taršos mažinimo plane gali būti nustatytos savivaldybių, ypač tų, kuriose yra apibrėžtų aglomeracijų, teritorijose taikytinos aplinkos oro taršos ribojimo ir jos neigiamo poveikio aplinkai ir žmonių sveikatai mažinimo priemonės ir iš stacionarių taršos šaltinių į aplinkos orą išmetamo teršalų kiekio mažinimo (valdymo) priemonės.⁴³

Įstatymo 10 straipsnyje nustatyta, kad siekdama apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką, kai susidaro nepalankios teršalų išsisklaidymo sąlygos arba kai viršijamos ribinės užterštumo vertės ar pavojaus slenksčiai, savivaldybės vykdomoji institucija turi teisę priimti sprendimą dėl transporto priemonių eismo laikino apribojimo arba uždraudimo tam tikroje savivaldybės teritorijoje. Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos apie susidariusias nepalankias teršalų išsisklaidymo sąlygas arba apie tai, kad viršijamos ribinės užterštumo vertės ar pavojaus slenksčiai, taip pat apie tai, kad pasibaigė nepalankios teršalų išsisklaidymo sąlygos arba kad

⁴²„Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymas“, *supra note*, 13.

⁴³ *Ibid*

nebevirsijamos ribinės užterštumo vertės ar pavojaus slenksčiai, nedelsdamos informuoja atitinkamos savivaldybės vykdomąją instituciją. Sprendimą dėl transporto priemonių eismo laikino apribojimo arba uždraudimo tam tikroje savivaldybės teritorijoje savivaldybės vykdomoji institucija priima gavusi aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos informaciją apie susidariusias nepalankias teršalų išsisklaidymo sąlygas arba apie tai, kad viršijamos ribinės užterštumo vertės ar pavojaus slenksčiai.⁴⁴

Įstatyme įtvirtinta nuostata, kad aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos teisės aktų nustatyta tvarka kontroliuoja, kaip stacionarių taršos šaltinių naudotojai įgyvendina Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymo 18 straipsnio 2 dalyje nurodytas aplinkos oro taršos mažinimo programas.⁴⁵ Toliau baigiamajame darbe apžvelgiamos konkrečių aplinkos apsaugos institucijų funkcijos aplinkos oro taršos srityje .

Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 22 d. nutarimu Nr. 1138 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo“, Aplinkos ministerija yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės pagrindinė valdymo institucija, kurios vienas iš veiklos tikslų yra formuoti valstybės politiką aplinkos oro apsaugos srityje, organizuoti, koordinuoti ir kontroliuoti jos įgyvendinimą, užtikrinti aplinkos oro apsaugos valstybinę kontrolę ir taršos prevenciją, taip pat formuoti Lietuvos Europos Sąjungos politiką šiose srityse. Minėtam tikslui pasiekti Aplinkos ministerija rengia teisės aktų projektus, planavimo dokumentus aplinkos oro apsaugos, monitoringo ir kitais klausimais, dalyvauja juos rengiant, organizuoja, koordinuoja ir kontroliuoja šių planavimo dokumentų nuostatų įgyvendinimą, dalyvauja rengiant šalies regioninės plėtros planus. Aplinkos ministerija kartu su Sveikatos apsaugos ministerija tvirtina teršalų, kurių kiekis aplinkos ore ribojamas, sąrašą, nustato ribines ir siektinas užterštumo vertes, leistinus nukrypimo dydžius, taip pat visuomenės, suinteresuotų institucijų ir įstaigų informavimo apie aplinkos oro užterštumo lygius tvarką, sudaro ir tikslina sąrašus zonų ir aglomeracijų, kuriose užterštumo lygiai mažesni už ribines vertes, ir sąrašus zonų ir aglomeracijų, kuriose aplinkos oro užterštumo vienu ar daugiau teršalų lygis viršija ribinę ar siektiną aplinkos oro užterštumo vertę.⁴⁶ Pažymėtina, kad siekiant oro taršos mažinimo tikslų įgyvendinimo, oro kokybės gerėjimo ir neigiamo oro taršos poveikio žmonių sveikatai ir ekosistemoms mažinimo, 2019 m. balandžio 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr. 371 „Dėl Nacionalinio oro taršos mažinimo plano patvirtinimo“ patvirtino Nacionalinį oro taršos mažinimo planą, kuri parengė Aplinkos ministerija.⁴⁷

⁴⁴ „Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymas“, *supra note*, 13.

⁴⁵ *Ibid*

⁴⁶ „Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatai“, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 22 d. nutarimu Nr. 1138, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A3B226BB10B2/asr>.

⁴⁷ „Nacionalinis oro taršos mažinimo planas“, *supra note*, 40.

Aplinkos apsaugos departamentas. Vadovaujantis Aplinkos apsaugos departamento nuostatais, patvirtintais Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2018 m. balandžio 6 d. įsakymu Nr. D1-277, Aplinkos apsaugos departamentas atlieka šias funkcijas, susijusias su aplinkos oro taršos reguliavimu: 1) kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys vykdo aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančiuose įstatymuose bei kituose teisės aktuose nustatytus reikalavimus; 2) organizuoja ir vykdo prevencinę veiklą, kuria siekiama, kad fiziniai ir juridiniai asmenys laikytųsi įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą, reikalavimų; 3) kontroliuoja, ar teisėtai, laikantis įstatymų ir kitų teisės aktų, fiziniai ir juridiniai asmenys naudoja aplinkos oro bei kitus gamtos išteklius; 4) kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys, turintys pareigą atkurti pažeistą aplinką į buvusią būklę, laiku ir tinkamai šią pareigą įvykdo; 5) kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys laikosi nustatytų teršalų išmetimo ir išleidimo į aplinką bei aplinkos kokybės normų; 6) kontroliuoja, ar tinkamai vykdoma gamtos išteklių naudojimo, teršalų išmetimo į aplinką apskaita, ar pateikiami teisingi šios apskaitos duomenys, tikrina, ar fiziniai ir juridiniai asmenys teisingai apskaičiuoja mokestį už aplinkos teršimą; 7) kontroliuoja, ar asmenys, kuriems yra išduoti taršos leidimai ar taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai, laikosi šiuose leidimuose nustatytų sąlygų ir reikalavimų, nustatytų aplinkos apsaugos normatyvų ir standartų; 8) pagal kompetenciją kontroliuoja savivaldybių ir ūkio subjektų aplinkos monitoringo vykdymą; 9) nustatyta tvarka įvertina aplinkos apsaugos įstatymo ar kitų teisės aktų pažeidimais padarytą žalą aplinkai ir teikia ieškinius dėl jos atlyginimo; 10) teikia pasiūlymus suinteresuotoms institucijoms dėl aplinkos taršos reguliavimo bei aplinkos apsaugos priemonių įgyvendinimo, tobulinimo; 11) bendradarbiauja su juridiniais ir fiziniais asmenimis aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės srityje, nustatyta tvarka informuoja visuomenę apie aplinkos kokybės pokyčius, dalyvauja aplinkosauginio švietimo veikloje; 12) vykdo aplinkosauginių ekstremalių situacijų (toliau – ES) ir avarijų prevenciją ir koordinuoja Aplinkos ministerijos sistemos veiksmus ES valdyme; 13) vertina ir teikia išvadas dėl potencialių pavojingų objektų saugos ataskaitų, pavojaus ir rizikos analizių ir avarijų likvidavimo planų atitikties aplinkosaugos reikalavimams; 14) vertina įmonių lokalinius teršimo incidentų likvidavimo planus; 15) pagal kompetenciją nustatyta tvarka nagrinėja juridinių ir fizinių asmenų skundus, pranešimus ir prašymus; 16) tvarko informacines sistemas, susijusias su aplinkos apsaugos valstybine kontrole, vykdo kitas įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas funkcijas.⁴⁸

⁴⁸ „Aplinkos apsaugos departamento nuostatai“, patvirtinti Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2018 m. balandžio 6 d. įsakymu Nr. D1-277, Aplinkos apsaugos departamentas, žiūrėta 2020 m. kovo 4 d., <https://aad.lrv.lt/lt/administracine-informacija/departamento-nuostatai>.

Aplinkos apsaugos agentūra. Pasak Lietuvos aplinkos apsaugos teisę išsamiai nagrinėjusio Z. Venckaus, Aplinkos apsaugos agentūra (AAA) yra valstybės institucija, siekianti išsaugoti švarią aplinką Lietuvoje teikiant savalaikę, patikimą ir tikslią informaciją apie būklę bei rengiant aplinkos kokybės valdymo planus. AAA išduoda, atnaušina ir panaikina taršos leidimus ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus ir licencijas ūkinei veiklai.⁴⁹ AAA nuostatuose, patvirtintuose 2004 m. liepos 14 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-385, nurodyta agentūros paskirtis – pagal kompetenciją įgyvendinti priemonės, skirtas saugoti aplinkos orą nuo taršos, išlaikyti zonose ir aglomeracijose mažesnius oro užterštumo lygius ir kaip galima geresnę aplinkos oro kokybę, įgyvendinti priemonės, skirtas išsaugoti ir gerinti paviršinių vandens telkinių būklę, pagal kompetenciją rinkti, vertinti ir (ar) kitaip tvarkyti ir teikti informaciją apie aplinkos būklę, cheminių medžiagų ir preparatų (mišinių) srautus, taršą ir taršos prevencijos priemonės, įgyvendinti ūkinės veiklos aplinkosauginį reguliavimą, įgyvendinti cheminių medžiagų ir preparatų (mišinių) valdymo politiką, užtikrinti racionalų gyvosios gamtos išteklių naudojimą ir tinkamą, teisės aktų reikalavimus atitinkančią jų apsaugą. AAA nuostatuose įvardinti svarbiausieji agentūros veiklos tikslai, susiję su aplinkos oro tarša – įgyvendinti priemonės, skirtas saugoti orą nuo taršos, išlaikyti zonose ir aglomeracijose mažesnius oro užterštumo lygius ir kaip galima geresnę aplinkos oro kokybę⁵⁰.

Kaip nustatyta AAA nuostatuose, agentūros veikla glaudžiai susijusi su aplinkos oro taršos stebėjimu, vertinimu ir geros aplinkos oro kokybės išsaugojimu, kadangi agentūra teisės aktų nustatyta tvarka koordinuoja ir vykdo aplinkos oro kokybės valstybinį monitoringą, vertina aplinkos oro kokybę pagal aplinkos monitoringo duomenis, taip pat priima, renka ir (ar) kitaip tvarko išmetamų į aplinkos orą teršalų apskaitos, aplinkos oro taršos šaltinių ir iš jų išmetamų teršalų inventorizacijos, lakiųjų organinių junginių, fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų, ozono sluoksnį ardančių medžiagų apskaitos duomenis, vertina ir pagal ūkinės veiklos tendencijas prognozuoja susidarantių šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, be to, vykdo aplinkos oro užterštumo bei taršos šaltinių išmetamų teršalų tyrimus ir teisės aktų nustatyta tvarka teikia duomenis ir informaciją apie aplinkos oro kokybę nacionalinėms ir tarptautinėms institucijoms ir organizacijoms, užsienio valstybių atsakingoms institucijoms bei kitiems aplinkos duomenų ir informacijos vartotojams, taip pat teisės aktų nustatyta tvarka renka, apdoroja, apibendrina ir analizuoja statistinius duomenis aplinkos oro taršos ir kokybės srityse, rengia bei teikia ir skelbia šių duomenų pagrindu sudarytą statistinę informaciją⁵¹.

⁴⁹ Zenonas Venckus, *Aplinkos apsaugos teisė* (Vilnius: UAB „Litera“, 2015), 191.

⁵⁰ „Aplinkos apsaugos agentūros nuostatai“, patvirtinti 2004 m. liepos 14 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-385 „Dėl Aplinkos apsaugos agentūros nuostatų patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.238313/asr>.

⁵¹ *Ibid.*

AAA nuostatuose, be anksčiau minėtų funkcijų, yra priskirta teisės aktų nustatyta tvarka atlikti taršos šaltinių išmetamų į aplinką teršalų ir teršalų aplinkos elementuose (ore, vandenyje, dirvožemyje) matavimus ir tyrimus aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės vykdymo tikslais, Lietuvos Respublikos civilinės saugos įstatyme (toliau – Civilinės saugos įstatymas) nurodytų įvykių, ekstremaliųjų įvykių, ekstremaliųjų situacijų ar didelių pramoninių avarių metu, kitais teisės aktų nustatytais atvejais, teikti informaciją suinteresuotoms institucijoms ar kitiems asmenims apie šių matavimų ir (ar) tyrimų rezultatus aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės vykdymo tikslais, Civilinės saugos įstatyme nurodytų įvykių, ekstremaliųjų įvykių, ekstremaliųjų situacijų ar didelių pramoninių avarių metu, kitais teisės aktų nustatytais atvejais, pagal kompetenciją nustatyti ir vertinti taršos pasklidimą, teikti teršalų sklidimo prognozes, teisės aktų nustatyta tvarka dalyvauti Civilinės saugos įstatyme nurodytų įvykių, ekstremaliųjų įvykių, ekstremaliųjų situacijų ir didelių pramoninių avarių valdyme⁵².

Nacionalinis visuomenės sveikatos centras. Nacionalinis visuomenės sveikatos centras pagal kompetenciją vykdo Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatuose nustatytas funkcijas, t. y. derina savivaldybių rengiamas aplinkos oro kokybės valdymo programas ir jų įgyvendinimo priemonių planus⁵³.

Pažymėtina, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo nuostatomis, oro tarša reguliuojama ir vykdoma valstybinę visuomenės sveikatos saugos kontrolę, kurios bendrus principus nustato minėtas įstatymas. Jame nurodyta, kad valstybinės visuomenės sveikatos saugos kontrolė – įgaliotų valstybės institucijų ir pareigūnų atliekami veiksmai ūkinės komercinės veiklos atitiktis visuomenės sveikatos saugos norminių teisės aktų reikalavimams įvertinti bei administracinėms poveikio priemonėms taikyti. Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo 23–25 straipsniuose nustatyta, kad teritorijų planavimo, planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai, kiti dokumentai turi atitikti visuomenės sveikatos saugos teisės aktų reikalavimus.⁵⁴

Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo 15 straipsnyje nustatytos pagrindinės nuostatos, susijusios su ūkinės veiklos, galinčios turėti poveikį aplinkai, planavimu ir leidimų išdavimu. Šio įstatymo 19¹ straipsnyje nurodyta, jog taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų (toliau – TIPK) paraiškas derina ir pagal kompetenciją dalyvauja nustatant TIPK leidimo sąlygas Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos,

⁵² „Aplinkos apsaugos agentūros nuostatai“, *supra note*, 50.

⁵³ „Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatai“, patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2015 m. rugsėjo 18 d. įsakymu Nr. V-1058 „Dėl Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatų patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e0c7780661b11e5b316b7e07d98304b/asr>.

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.DD80CF948782/asr>.

vykdydamas Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo ir Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymo jam priskirtas funkcijas triukšmo valdymo ir kvapų kontrolės srityje TIPK taisyklėse nustatyta tvarka ir terminais.⁵⁵

Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymo 6 straipsnyje nustatyta, kad poveikio aplinkai vertinimo subjektai, tai yra sveikatos apsaugos ministro įgaliotos institucijos, atlikdamos šio straipsnio 4 dalyje nustatytas funkcijas, teikia išvadas dėl planuojamos ūkinės veiklos veiksnių, darančių įtaką visuomenės sveikatai, galimo poveikio visuomenės sveikatai⁵⁶.

Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 51 straipsnyje įtvirtinta, kad nustatant sanitarinės apsaugos zonas, ūkinės veiklos išmetamų (išleidžiamų, paskleidžiamų) aplinkos oro teršalų, kvapų, triukšmo ir kitų fizikinių veiksnių sukeliama žmogaus sveikatai kenksminga aplinkos tarša už sanitarinės apsaugos zonų ribų neturi viršyti ribinių užterštumo (ar kitokių) verčių, nustatytų gyvenamosios paskirties pastatų (namų), viešbučių, mokslo, poilsio, gydymo paskirties pastatų, su apgyvendinimu susijusių specialiosios paskirties pastatų, rekreacijai skirtų objektų aplinkai⁵⁷.

Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo atlikimo atvejų tvarkos apraše nurodyta, kad poveikio visuomenės sveikatai vertinimas (toliau – PVSV) atliekamas, kai Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytais atvejais yra planuojamos ūkinės veiklos rūšys, kurioms turi būti nustatomos arba tikslinamos sanitarinės apsaugos zonų ribos poveikio visuomenės sveikatai vertinimo būdu, tačiau joms nustatyti ar tikslinti neatliekamas planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimas Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nustatyta tvarka⁵⁸.

Tiesioginės valstybinės visuomenės sveikatos saugos kontrolės tikslą, rūšis, objektus, pavedimų skyrimo, kontrolės vykdymo, patikrinimo dokumentų įforminimo, mėginių laboratoriniams tyrimams paėmimo ir laboratorinių tyrimų (matavimų) atlikimo bei veiksmų, nustačius teisės aktų pažeidimus, tvarką nustato Tiesioginės valstybinės visuomenės sveikatos saugos kontrolės reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro

⁵⁵ „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2493/asr>.

⁵⁶ „Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 4 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0539E2FEB29E/asr>.

⁵⁷ „Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/420f4dd0927c11e9ae2e9d61b1f977b3>.

⁵⁸ „Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo atlikimo atvejų tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. V-474 „Dėl Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo atlikimo atvejų nustatymo ir tvarkos aprašo patvirtinimo ir įgaliojimų suteikimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.399458/asr>.

2010 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. V-946 „Dėl Tiesioginės valstybinės visuomenės sveikatos saugos kontrolės reglamento patvirtinimo“⁵⁹.

Kitas visuomenės sveikatos saugos norminis teisės aktas, susijęs su oro tarša, yra Lietuvos higienos norma HN 35:2007 „Didžiausia leidžiama cheminių medžiagų (teršalų) koncentracija gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatų patalpų ore“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gegužės 10 d. įsakymu Nr. V-362 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 35:2007 „Didžiausia leidžiama cheminių medžiagų (teršalų) koncentracija gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatų patalpų ore“ patvirtinimo“⁶⁰. Nagrinėjant asmenų skundus dėl patalpų oro taršos, yra vykdoma minėtos Lietuvos higienos normos HN 35:2007 „Didžiausia leidžiama cheminių medžiagų (teršalų) koncentracija gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatų patalpų ore“ kontrolė, vadovaujantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. gruodžio 4 d. įsakymu Nr. V-1179 dėl „Sričių, kuriose nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos pagal asmenų prašymus, pranešimus, skundus vykdo valstybinę visuomenės sveikatos saugos kontrolę, sąrašo patvirtinimo“⁶¹.

Valstybės institucijos, vykdydamos joms priskirtas kontrolės funkcijas, vadovaujasi Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymu, kuris nustato viešojo administravimo subjektų sistemą ir administracinės procedūros organizavimo pagrindus, garantuoja asmenų teisę apskusti viešojo administravimo subjektų veiksmus, neveikimą ar administracinius sprendimus, taip pat teisę į įstatymais pagrįstą ir objektyvų asmenų prašymų ir skundų nagrinėjimą⁶². Be kitų galimybių, visi asmenys turi teisę skųstis dėl ūkio subjektų veiksmais sukeltos oro taršos. Asmenų prašymų nagrinėjimo viešojo administravimo institucijose bendri principai nustatyti Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875. Kaip jau minėta, asmenų prašymai, susiję su ūkio subjektų sukeliama oro tarša, nagrinėjami Aplinkos ministerijai ir Sveikatos apsaugos ministerijai pavaldžiose institucijose.⁶³

⁵⁹ „Tiesioginės valstybinės visuomenės sveikatos saugos kontrolės reglamentas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. V-946 „Dėl Tiesioginės valstybinės visuomenės sveikatos saugos kontrolės reglamento patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.385677/asr>.

⁶⁰ Lietuvos higienos norma HN 35:2007 „Didžiausia leidžiama cheminių medžiagų (teršalų) koncentracija gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatų patalpų ore“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gegužės 10 d. įsakymu Nr. V-362 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 35:2007 „Didžiausia leidžiama cheminių medžiagų (teršalų) koncentracija gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatų patalpų ore“ patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.297779/asr>.

⁶¹ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. gruodžio 4 d. įsakymas Nr. V-1179 dėl „Sričių, kuriose nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos pagal asmenų prašymus, pranešimus, skundus vykdo valstybinę visuomenės sveikatos saugos kontrolę, sąrašo patvirtinimo“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.333846/asr>.

⁶² „Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0BDFD850A66/asr>.

⁶³ „Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.303479/asr>.

3. APLINKOS ORO TARŠOS PREVENCIJOS PRIEMONĖS

Remiantis Z. Venckaus knygos „Aplinkos politika“ teiginiais, galima teigti, jog vykdant ūkinę gamybinę veiklą neišvengiama poveikio aplinkai, galimi gamybinių procesų sutrikimai, įvyksta nenumatytų avarijų. Tokiais atvejais užteršiama aplinka, paveikiami aplinkos komponentai, kartu ir aplinkos oras. Ne tik aplinkos apsaugos valstybine kontrole (aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės tema bus nagrinėjama tolesniame skyriuje), bet ir prevencinėmis priemonėmis siekiama išvengti galimos žalos aplinkos orui, sumažinti arba eliminuoti tokios žalos riziką. Aplinkos oro taršos prevencija – tai teisės aktais įtvirtinamos tam tikros priemonės, kurios turi užkirsti kelią aplinkos oro teršimui plėtojant ūkinę veiklą, tobulinant gamybos procesus, statant ir plečiant gyvenamąsias vietas, gaminant bei importuojant naujas medžiagas, kitaip tariant, tai priemonės, kurios užtikrina aplinkos oro apsaugą nuo taršos.⁶⁴ Pasak Z. Venckaus, aplinkos oro taršos prevencijos Lietuvoje priemonių sistemą sudaro: aplinkos oro apsaugos teisės aktų reglamentavimas, apribojimai ir draudimai, leidimai, poveikio aplinkai vertinimas, aplinkos oro monitoringas, mokesčių nustatymas ir pan. Aplinkos oro apsaugos valdymas apima labai plačią visuomeninių santykių sritį ir liečia ne tik aplinkos oro apsaugos, gamtos išteklių naudojimo, bet ir mokslo, švietimo, kultūros, sveikatos apsaugos santykius, taip pat santykius, susijusius su teritorijų planavimu, miestų statyba, rekreacija ir pan.⁶⁵

3.1. Teisinis reglamentavimas

Autorius Z. Venckus teigia, jog svarbus aplinkos oro valdymo mechanizmo elementas yra politinės ir teisinės priemonės, kuriomis užtikrinamas teisėtumo ir teisėtvarkos režimas esant visuomenės ir aplinkos sąveikai. Aplinkos oro apsaugos valdymas remiasi teisės aktais, kurie reguliuoja valstybės institucijų veiklą, visuma, kad būtų užtikrinta aplinkos oro apsauga. Teisiškai aplinkos ir aplinkos oro apsaugos valdymas apima šias sritis: aplinkos ir aplinkos oro apsaugos strategijos ruošimą, programų ruošimą ir jų įgyvendinimą, įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų leidimą, aplinkos oro monitoringo vedimą, aplinkos oro apsaugos kontrolę ir kt.⁶⁶

Aplinkos oro apsaugos įstatymas – bene svarbiausias su aplinkos oro taršos apsauga susijęs teisės aktas, kurį 1999 metais, siekdamas užtikrinti teisę gyventi švarioje aplinkoje ir kvėpuoti neužterštu oru, priėmė Lietuvos Respublikos Seimas. Tai pagrindinis teisės aktas, kuriuo vadovaujasi užtikrinant aplinkos oro nuo taršos apsaugą. Įstatymas nustato asmenų teises į švarų orą, pareigas saugoti aplinkos orą nuo taršos, susijusios su žmonių veikla, ir mažinti jos

⁶⁴ Venckus, *supra note*, 18: 200.

⁶⁵ *Ibid*, 49: 176–180.

⁶⁶ *Ibid*, 49: 180–181.

daromą žalą aplinkai ir žmonių sveikatai. Įstatymas reglamentuoja visuomeninius santykius aplinkos oro apsaugos ir kokybės valdymo srityse. Nustatyti aplinkos oro apsaugos prioritetai daugiausiai susiję su energijos vartojimo veiksmingumo didinimu, aplinkos oro kokybės vertinimas ir valdymas, stebėseną (monitoringas), leidimas išmesti teršalus į aplinkos orą, motorinių transporto priemonių sukeltos taršos mažinimu ir geriausiai prieinamų gamybos būdų ir technologijų taikymu šalies ūkyje, asmenų teisės ir pareigos.⁶⁷ Aplinkos oro apsaugos įstatyme⁶⁸ numatyti aplinkos oro apsaugos prioritetai yra energijos naudojimo veiksmingumo didinimas ir šilumos energijos gamybai naudojamų kuro deginimo įrenginių sukeltos taršos mažinimas, griežtinant kietojo kuro vartojimo, kurą deginančių įrenginių eksploatavimo reikalavimus, plėtojant centralizuoto šilumos tiekimo sistemas, teisinėmis ir finansinėmis priemonėmis užtikrinant, kad didinant gyventojų tankumą teritorijose, kuriose galima užtikrinti centralizuotą šilumos tiekimą, nauji šilumos vartotojai šilumos energija būtų aprūpinami centralizuotai arba šilumos energijos gamybai naudotų netaršias šilumos gamybos technologijas (elektros, saulės ar geotermine energija); transporto priemonių sukeltos taršos mažinimas mažinant vidaus degimo varikliais varomų transporto priemonių naudojimą ir didinant elektrinių transporto priemonių naudojimą; geriausių prieinamų gamybos, darnaus susisiekimo paslaugų organizavimo būdų ir technologijų diegimas.

Siekiant reguliuoti išmetamų į atmosferą teršalų kiekius nacionaliniu lygiu, Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatyme nustatytos prievolės valstybės ir savivaldybių institucijoms bei ūkinės veiklos vykdytojams. Aplinkos ministerija rengia ir tvirtina teisės aktus, nustatančius leistinos taršos normatyvus bei taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo tvarką, nustato leidžiamus išmesti į aplinkos orą iš stacionarių taršos šaltinių teršalų kiekius pagal naudojamų technologinių įrenginių pajėgumus ir kitas su aplinkos oro taršos reguliavimu susijusias sąlygas. Savivaldybės rengia, tvirtina ir įgyvendina aplinkos oro taršos mažinimo programas, kuriose, siekiant apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką esant nepalankioms teršalų išsisklaidymo sąlygoms arba iškilus grėsmei, kad gali būti viršijamos ribinės užterštumo vertės, turi būti numatytos ir ūkinę veiklą ribojančios priemonės.⁶⁹

Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatyme nustatyta, kad aplinkos oro kokybės nuolatinė kontrolė privaloma aglomeracijose ir zonose, kur užterštumo lygiai viršija arba gali viršyti ribines užterštumo vertes. Aplinkos oro kokybės matavimai atliekami nustatytose vietose nuolat arba epizodiškai imant bandinius. Aplinkos ministerija ar jos įgaliota institucija kartu su suinteresuotomis institucijomis visoje šalies teritorijoje organizuoja oro kokybės rodiklių matavimus ir kitus tyrimus, reikalingus aplinkos oro kokybei įvertinti, taip pat nustato minimalų

⁶⁷ Mykolo Romerio universitetas, *supra note*, 16: 54.

⁶⁸ „Aplinkos oro apsaugos įstatymas“, *supra note*, 13.

⁶⁹ Mykolo Romerio universitetas, *supra note*, 16: 57.

matavimų skaičių, leidžiantį gauti informaciją, reikalingą aplinkos oro būklei įvertinti, be to, nustato aplinkos oro kokybės vertinimo tvarką ir nepalankių teršalų išsisklaidymo sąlygų nustatymo kriterijus.⁷⁰

Nacionalinė darnaus vystymosi strategija. Pasak Z. Venckaus, aplinkos oro nuo taršos apsaugos politika yra neatsiejama nuo aplinkos apsaugos ir darnios plėtros prioritetų – mažinti aplinkos, tuo pačiu ir aplinkos oro taršą, pagrindinių ūkio šakų poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai, švelninti klimato kaitos padarinius.⁷¹ Remiantis Aplinkos ministerijos tinklalapyje skelbiama informacija, darnus vystymasis – šiuolaikinės valstybės ir visuomenės raidos kelias. Jis remiasi trimis pagrindiniais elementais – aplinkos apsauga, ekonomine ir socialine gerove. Darnaus vystymosi principai suformuluoti 1992 m. Rio de Žaneire vykusioje pasaulinėje aukščiausio lygio konferencijoje. Šioje konferencijoje paskelbtą „Rio deklaraciją“ ir „Programą 21“ pasirašė daugiau kaip 170 valstybių vadovai. Remdamosi šiais ir vėliau Johannesburge vykusiame pasaulio valstybių ir vyriausybių vadovų susitikime priimtais dokumentais, valstybės, tarp jų ir Lietuva, parengė Nacionalines darnaus vystymosi strategijas.⁷² Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje suformuluoti ilgalaikiai (iki 2020 m.) atmosferos oro apsaugos tikslai ir uždaviniai. Strategijoje numatyti tikslai yra užtikrinti nepavojingą žmonių sveikatai ir atitinkančią reikalavimus oro kokybę visoje šalies teritorijoje, pasiekti, kad į atmosferą išmetamų teršalų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų daugėtų dvigubai lėčiau, negu auga gamyba ir paslaugos, o ozono sluoksnį ardančios medžiagos iš viso nebūtų vartojamos. Strategijoje numatyti šie uždaviniai: užtikrinti, kad išmetamų į atmosferą teršalų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų sukuriama BVP vienetui sumažėtų perpus ir neviršytų nustatytųjų nacionalinių limitų, užtikrinti, kad nebūtų viršijami aplinkos oro taršos normatyvai. Strategijoje taip pat numatytos stiprybės, silpnybės, grėsmės ir galimybės, susijusios su aplinkos oru.⁷³

Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija. Pasak P. Mierausko, galima teigti, kad realus postūmis formuojant aplinkos politiką įvyko 1996 m., LR Seimui patvirtinus Valstybinę aplinkos apsaugos strategiją. Jos galiojimo laikotarpis buvo nustatytas 10 metų, bet praėjus šiam laikotarpiui ji turėjo būti atnaujinta. Dėl įvairių priežasčių tik 2015 metais ji buvo atnaujinta ir LR Seimo patvirtinta kaip Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija. Ši strategija yra parengta atsižvelgiant į pastarųjų metų priimtus globalių susitikimų nutarimus, tarptautinius susitarimus ir strateginius dokumentus. Šioje strategijoje yra numatyti aplinkosaugos prioritetai, ilgalaikiai tikslai iki 2030 metų, o aplinkos vizija – net iki 2050 metų. Nacionalinėje aplinkos apsaugos

⁷⁰ „Aplinkos oro apsaugos įstatymas“, *supra note*, 13.

⁷¹ Zenonas Venckus, *supra note*, 14: 99-100.

⁷² „Nacionalinė darnaus vystymosi politika“, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., <http://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva/nacionaline-darnaus-vystymosi-politika>.

⁷³ „Nacionalinė darnaus vystymosi strategija“, patvirtinta 2003 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1160, LRS, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.217644/asr>.

strategijoje yra iškeltas toks strateginis tikslas – „pasiiekti, kad Lietuvos aplinka būtų sveika, švari ir saugi, darniai tenkinanti visuomenės, aplinkosaugos ir ekonomikos poreikius“. Tai labai ambicingas ir abstraktus tikslas, labiau primenantis viziją.⁷⁴

Nacionalinės aplinkos apsaugos strategijos antrajame skirsnyje numatytas oro kokybės apsaugos srityje tikslas – užtikrinti, kad Lietuvoje į aplinkos orą išmetamų teršalų kiekis neviršytų tarptautiniuose ir ES teisės aktuose nustatyto kiekio, oro teršalų koncentracija aplinkos ore neviršytų žmogaus sveikatai ir aplinkai nepavojingų aplinkos oro užterštumo lygių. Nors Lietuva pagal aplinkos oro kokybę priskirtina prie švariausių Europos šalių, tačiau aplinkos oro būklė ir jos pokyčiai rodo, kad yra nacionaliniu, savivaldybių ir vietos lygmenimis spręstinių aktualių problemų: vietinių oro taršos šaltinių (transporto ir jo pakeltosios taršos, pramonės, energetikos objektų, tarp jų kuro deginimo įrenginių namų ūkyje) išmetami teršalai miestuose, taršos iš šiluminių elektrinių padidėjimas nutraukus valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimą, tarša iš žemės ūkio (gyvulininkystės) veiklos. Didžiuosiuose miestuose auga energetikos įrenginių išmetamo sieros dioksido ir transporto priemonių išmetamo azoto dioksido koncentracija.⁷⁵

Nacionalinėje aplinkos apsaugos strategijoje yra numatytos esminės politikos įgyvendinimo kryptys, susijusios su aplinkos oru ir jo kokybe: aplinkos oro taršos sieros dioksidu mažinimas, aplinkos oro taršos azoto oksidais mažinimas, aplinkos oro taršos kietosiomis dalelėmis mažinimas, aplinkos oro taršos nemetaniniais lakiaisiais organiniais junginiais mažinimas, aplinkos oro taršos amoniaku mažinimas, aplinkos oro taršos sunkiaisiais metalais ir policikliniais aromatiniais angliavandeniliais mažinimas, nacionalinės aplinkos oro taršos ir kokybės valdymo sistemos Lietuvoje tobulinimas.⁷⁶

Nacionalinis oro taršos mažinimo planas. Pasak Aplinkos ministerijos Ryšių su visuomene skyriaus, aplinkos oro tarša yra viena iš reikšmingiausių sveikatos ir aplinkos problemų, todėl jos mažinimui ir kontrolei turi būti skiriamas ypatingas dėmesys. 2019 m. balandžio 17 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu Nr. 371 patvirtino Nacionalinį oro taršos mažinimo planą (toliau – Planas). Lietuva, kaip ir kitos Europos Sąjungos šalys, yra įpareigota parengti ir įgyvendinti tokį strateginį dokumentą iki 2020 m. ir 2030 m. nustatytus Europos Sąjungos tikslus mažinant į aplinkos orą išmetamų teršalų kiekį pasiekti. Mažinant oro taršą azoto oksidais, kietosiomis dalelėmis, ypač svarbus vaidmuo tenka transportui. Plane daug dėmesio skirta gyventojų skatinimui atsisakyti taršių automobilių. Numatoma sukurti mechanizmą, kad tokių automobilių atsisakę gyventojai gautų lengvatų viešajam transportui arba

⁷⁴ Pranas Mierauskas, *Aplinkosauga: šiuolaikinio valdymo iššūkiai* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017), 113–114.

⁷⁵ „Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija“, LRS, žiūrėta 2020 m. sausio 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/609a6f82ea4e11e4ada6f94d34be6d75/asr>.

⁷⁶ „Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija“, *op. cit.*

finansinę paskatą įsigyti mažiau taršius automobilius. Finansinė parama bus teikiama ir savivaldybėms, perkančioms elektra, gamtinėmis dujomis arba vandeniliu varomas viešojo transporto priemonės. Kitas švaraus oro priešas – tarša kietosiomis dalelėmis ir kitais pavojingais teršalais iš kietuoju kuru šildomų namų ūkių. Todėl numatoma parama kietojo kuro katilams modernizuoti ir atnaujinti, taip pat namų ūkiams prisijungti prie aplinkosauginiu požiūriu efektyvios centralizuoto šilumos tiekimo sistemos. Siekiant tinkamai valdyti žemės ūkio keliamą oro taršą, bus atnaujintas gerosios žemės ūkio praktikos kodeksas, peržiūrimi su aplinkos apsauga susiję reikalavimai ūkinių gyvūnų laikymo vietoms, mėšlo tvarkymui, skatinama naudoti organines trąšas vietoj neorganinių, atnaujinti trąšų naudojimo technologijas. Nacionalinis oro taršos mažinimo planas turės būti peržiūrimas ne rečiau kaip kas ketverius metus ir galės būti koreguojamas ar pildomas, pagal poreikį įtraukiant papildomų priemonių.⁷⁷

Taigi, Nacionaliniame oro taršos mažinimo plane įtvirtintas pagrindinis Plano tikslas – apriboti nacionaliniu mastu iš antropogeninių taršos šaltinių išmetamą į aplinkos orą sieros dioksido (SO₂), azoto oksidų (NO_x), amoniako (NH₃), kietųjų dalelių (KD_{2.5}) ir nemetaninių lakiųjų organinių junginių (NMLOJ) kiekį, kad būtų laikomasi Aplinkos apsaugos strategijoje Lietuvai nustatytų 2020 m. tikslų ir 2030 m. tikslų, taip pat siekiant valdyti nacionaliniu mastu iš antropogeninių taršos šaltinių išmetamų kitų oro teršalų kiekį, kad nebūtų viršijamas ataskaitiniais 1990 m. išmestas kiekvieno jų kiekis.⁷⁸

Išmetamų į aplinkos orą teršalų kiekio mažinimo tvarkos aprašas. Kaip teigiama Aplinkos apsaugos agentūros internetiniame tinklalapyje, teršalų kiekis aplinkos ore ribojamas pagal nacionalinius kriterijus. Aplinkos oro užterštumo normos yra nustatytos žmonių sveikatos, ekosistemų ir augmenijos apsaugai.⁷⁹ Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatyme nurodyta, kad Aplinkos ministerija rengia stacionarių taršos šaltinių, kuriems nustatomi leistinos taršos normatyvai, sąrašus. Ministerija taip pat rengia ir tvirtina leistinos taršos normatyvų nustatymo tvarką, nustato leidžiamus išmesti į aplinkos orą iš stacionarių taršos šaltinių teršalų kiekius pagal naudojamų technologinių įrenginių pajėgumus ir kitas su aplinkos oro taršos reguliavimu susijusias sąlygas.⁸⁰ Vadovaujantis šia nuostata, buvo nustatyti ir aplinkos ministro įsakymu patvirtinti sieros dioksido, azoto oksidų, amoniako ir lakiųjų organinių junginių nacionaliniai limitai, kurie negali būti viršyti kiekvienais metais. 2018 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-550 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos

⁷⁷ Ryšių su visuomene skyrius, „Nacionalinis oro taršos mažinimo planas svarbus ir kiekvienam žmogui“, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., <http://am.lrv.lt/lt/naujienos/nacionalinis-oro-tarsos-mazinimo-planas-svarbus-ir-kiekvienam-zmogui>.

⁷⁸ „Nacionalinis oro taršos mažinimo planas“, *supra note*, 40.

⁷⁹ Oro kokybės vertinimo skyrius, „Oro užterštumo normos“, Aplinkos apsaugos agentūra, žiūrėta 2020 m. sausio 27 d., <http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=260ccbe8-5401-4f3b-adb1-b4ab1b9aa2b5>.

⁸⁰ „Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymas“, *supra note*, 13.

ministro 2003 m. rugsėjo 25 d. įsakymo Nr. 468 „Dėl sieros dioksido, azoto oksidų, lakiųjų organinių junginių ir amoniako nacionalinių limitų patvirtinimo“ pakeitimo“ patvirtintas Išmetamų į aplinkos orą teršalų kiekio mažinimo tvarkos aprašas (toliau – Tvarkos aprašas) nustato reikalavimus išmetamų į aplinkos orą teršalų: sieros dioksido, azoto oksidų, nemetaninių lakiųjų organinių junginių, amoniako ir smulkiųjų kietųjų dalelių – kiekio mažinimui ir valdymui; šių ir kitų Tvarkos aprašo 1 priede nurodytų išmetamų į aplinkos orą teršalų kiekių ir jų poveikio ekosistemoms stebėsenai ir ataskaitų apie tai teikimui; nacionalinių oro taršos mažinimo planų rengimui, priėmimui ir įgyvendinimui.⁸¹

Tvarkos apraše numatytos išmetamo į aplinkos orą amoniako kiekio valdymo priemonės. Atsižvelgiant į 2014 m. Jungtinių Tautų ekonominės Europos Komisijos Geros žemės ūkio praktikos, susijusios su išmetamo amoniako kiekio mažinimu, pagrindų sąvadą (dokumento Nr. ECE/EB.AIR/129), patvirtintą TTOTP konvencijos Vykdomosios institucijos 33-ojoje sesijoje, sprendimą (dokumento Nr. ECE/EB.AIR/127, 36e dalis), parengiamas nacionalinis patariamasis gerosios žemės ūkio praktikos, susijusios su išmetamo amoniako kiekio kontrole, sąvadas, kurį sudaro nors šie elementai: azoto valdymas, atsižvelgiant į visą azoto ciklą, gyvulių šėrimo strategijos, mažai taršūs mėšlo skleidimo būdai, mažai taršios mėšlo laikymo sistemos, mažai taršios gyvūnų laikymo sistemos, galimybės apriboti amoniako, išmetamo naudojant mineralines trąšas, kiekį. Draudžiama naudoti amonio karbonato trąšas ir galima sumažinti iš neorganinių trąšų išmetamą amoniako kiekį taikant šiuos metodus: karbamido trąšos pakeičiamos amonio nitrato trąšomis, jei naudojamos karbamido trąšos, naudojami metodai, kuriuos taikant, kaip įrodyta, išmetamas amoniako kiekis sumažėja nors 30 %, palyginti su naudojant Amoniakui skirtose gairėse aprašytu pamatinio metodo išmetamu kiekiu. Taip pat skatinama neorganines trąšas pakeisti organinėmis trąšomis, o jei naudojamos neorganinės trąšos, jos paskleidžiamos atsižvelgiant į numatomą tręšiamų kultūrinių augalų ar pievų azoto ir fosforo poreikį, į dirvožemyje esantį maistinių medžiagų kiekį ir dirvožemio aprūpinimą maistinėmis trąšomis, naudojant kitas trąšas. Siekiant tinkamai valdyti derliaus liekanas ir sumažinti išmetamųjų į aplinkos orą kietųjų dalelių ir juodosios anglies kiekį, remiantis nacionaline patariamąja gerosios žemės ūkio praktika, remiamasi dirvožemio struktūros gerinimo, įterpianč derliaus liekanas, derliaus liekanų geresnių įterpimo būdų taikymo, alternatyvaus derliaus liekanų naudojimo, dirvožemio derlingumo ir struktūros gerinimo įterpianč mėšlą, reikalingą augalams geriau augti, taip vengiant mėšlą (gyvūnų mėšlą, gilų šiaudų kraiką) deginti, metodais.⁸²

⁸¹ „Išmetamų į aplinkos orą teršalų kiekio mažinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas 2018 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-550, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.219795/asr>.

⁸² „Išmetamų į aplinkos orą teršalų kiekio mažinimo tvarkos aprašas“, *supra note*.

„Nacionaliniai teršalų limitai nustatyti siekiant apriboti į atmosferą išmetamų rūgštėjimą ir eutrafikaciją skatinančių teršalų ir ozono pirmtakų kiekius, kad aplinka ir žmonių sveikata būtų apsaugota nuo pavojų, kuriuos sukelia nepageidaujamas rūgštėjimo, eutrafikacijos ir pažemio ozono poveikis. Šie limitai nustatyti ir taikomi visoje šalies teritorijoje iš visų taršos šaltinių išmetamiems nurodytiems teršalams, kurie susidaro dėl žmonių veiklos, išskyrus atvejus, kai šie teršalai į atmosferą išmetami iš tarptautinio jūrų transporto ir orlaivių, ne pakilimo bei nusileidimo metu šalies aerouostuose. Įgyvendinant tarpinius aplinkosaugos tikslus siekiama pagal galimybes užtikrinti, kad, atsižvelgiant į mokslo pasiekimus ir palapsniui mažinant į atmosferą išmetamų teršalų kieki, per ilgą laiką susidarančios teršalų nuosėdos arba koncentracijos neviršytų kritinių lygių bei kritinių apkrovų, be to, veiksmingai apsaugoti žmones nuo pavojaus, kurį gali sukelti teršalai, esantys ore“.⁸³

Aplinkos apsaugos normatyvinių dokumentų LAND 14-2015 ir LAND 15-2015, patvirtintų Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2015 m. birželio 25 d. įsakymu Nr. XII-1869, reikalavimų laikymosi kontrolė. Aplinkos apsaugos normatyviniai dokumentai „Automobiliai su benziniais (kibirkštinio uždegimo) varikliais. Anglies monoksidas išmetamosiose dujose. Normos ir matavimo metodai. LAND 14–2015“ ir „Automobiliai su dyzeliniais (uždegimo suspaudimu) varikliais. Išmetamųjų dujų dūmingumas. Normos ir matavimo metodai. LAND 15–2015“ nustato keliuose eksploatuojamų transporto priemonių į aplinkos orą išmetamų teršalų kontrolę. Šiuose dokumentuose nustatyti anglies monoksido išmetamosiose dujose normos ir matavimo metodai, išmetamųjų dujų dūmingumo ir normos ir matavimo metodai.

3.2. Taršos ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimai

Viena iš aplinkos oro taršos prevencijos priemonių, kuria siekiama sumažinti aplinkos oro taršą ar išvengti jos, Lietuvoje įgyvendinama nustatant taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo tvarką. Pasak Z. Venckaus, leidimais nesiekama visiškai sustabdyti aplinkos oro taršą ar jos grėsmę, bet siekiama kontroliuoti oro taršos procesus ir, kiek įmanoma, sumažinti aplinkos oro taršos lygį⁸⁴. Taršos, kurią sukelia pramoninė veikla, prevenciją, kontrolę, Aplinkos apsaugos agentūros veiklą išduodant, keičiant ir panaikinant taršos leidimus ir TIPK leidimus, nustato Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-528 (2018 m. liepos 1 d. įsakymo redakcija) (toliau – TIPK leidimų taisyklės). Taisyklėse nustatyta taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų (toliau

⁸³ Mykolo Romerio universitetas, *supra note*, 16: 56–57.

⁸⁴ Venckus, *supra note*, 18: 203.

– leidimas) išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo sistema siekiama užtikrinti, kad būtų išvengta [...] teršalų patekimo į orą [...] arba, jei tai neįmanoma, būtų sumažintas jų kiekis [...], siekiant aukšto aplinkos apsaugos lygio. Taisyklės taikomos įrenginiuose vykdomai pramonei (ūkinei) veiklai, sukeliančiai taršą ir nurodytai TIPK leidimų taisyklių 1 priede.⁸⁵

Kitas aplinkos oro taršos kontrolę ir prevenciją užtikrinantis teisinis dokumentas – Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. D1-259 (2019 m. lapkričio 1 d. įsakymo redakcija) (toliau – Taršos leidimų taisyklės). Taršos leidimų taisyklės nustato paraiškos Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo 19² straipsnyje nurodytam leidimui gauti ar pakeisti rengimo, pateikimo, viešinimo, nagrinėjimo, priėmimo, leidimo projekto rengimo, leidimo išdavimo, leidimo sąlygų peržiūrėjimo, leidimo pakeitimo ir galiojimo panaikinimo tvarką. Taisyklės nustato [...] taršos mažinimo priemonių [...] ir aplinkos oro taršos valdymo priemonių, nustatytų Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatyme, [...] įgyvendinimą, kitų aplinkos apsaugos priemonių planavimą bei įgyvendinimą. Taisyklėmis privalo vadovautis veiklos vykdytojai, eksploatuojantys Taršos leidimų taisyklių 4.4 papunktyje apibrėžtus įrenginius, AAA, išduodanti leidimus, peržiūrinti leidimų sąlygas, keičianti leidimus ir panaikinanti leidimų galiojimą ir Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos (toliau – AAD), teikiantis pastabas ir (ar) pasiūlymus dėl paraiškų leidimams gauti ar pakeisti ir kontroliuojantis leidimų sąlygų laikymąsi. AAA išduoda, atnaujina ir panaikina taršos leidimus ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus ir licencijas ūkinei veiklai.⁸⁶

Atsižvelgiant į aplinkosaugos srities visuomeninę reikšmę, į viešoje erdvėje paskelbtą informaciją, apie šių metų sausį nustatytą galimai itin didelę žalą dėl vienos Klaipėdos gamybos įmonės taršos,⁸⁷ taip pat į tai, jog bendrovė ir anksčiau buvo patekusi į pareigūnų, kurie aiškinosi, iš kur jau daug metų Klaipėdoje sklinda tarša ir smarvė, akiratį, ypač žinant, jog įmonę ne kartą tikrino aplinkosaugininkai, tačiau pažeidimų nenustatė, o bendrovė skelbėsi, kad daug lėšų skiria aplinkai tausoti, kyla klausimas, kodėl tiek laiko nebuvo galima nustatyti, iš kur atsiradusi tarša Klaipėdos mieste. Taigi, remiantis Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos (toliau – LR STT) antikorpucinio vertinimo išvada⁸⁸, tikslinga paanalizuoti vienos iš aplinkos oro kontrolės

⁸⁵ „Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-528, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.453692/asr>.

⁸⁶ „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. D1-259, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/71f2efb0aa5711e3840c893be7eb3526/asr>.

⁸⁷ Jovita Gaižauskaitė, Jūratė Anilionytė, LRT TV naujienų tarnyba, „Aiškėja, kad į Kuršių marias ištekeję šimtai tūkstančių tonų teršalų normas viršijo daugiau nei 100 kartų“, *Irt.lt*, 2020 m. sausio 7 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1131202/aiskeja-kad-i-kursiu-marias-istekeje-simtai-tukstanciu-tonu-teršanu-normas-virsijo-daugiau-nei-100-kartu>.

⁸⁸ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorpucinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių

reguliuojamo ir prevencijos priemonių – taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo teisinę sistemą Lietuvoje.

Taršos leidimų taisyklėse išsamiai nurodyta, kokius dokumentus bei duomenis apie numatomos veiklos ar planuojamo eksploatuoti įrenginio galimą sukelti taršą ūkio subjektas turi pateikti leidimus išduodančiai ir jų sąlygas nustatančiai AAA: trumpa aprašomojo pobūdžio informacija apie visus toje vietoje to paties veiklos vykdytojo eksploatuojamus ir (ar) planuojamus eksploatuoti įrenginius, galinčius sukelti teršalų išmetimą (išleidimą), nurodant jų veikimo pradžią, įrenginių techninius parametrus, įskaitant įrenginiuose naudojamą technologijas, jų pajėgumus, juose vykdomą veiklą, naudojamas medžiagas ir mišinius; išmetamų (išleidžiamų) teršalų šaltinius, išmetamus (išleidžiamus) teršalus; įrenginio eksploatavimo vietos geografinės sąlygos; priemonės ir veiksmai teršalų išmetimo (išleidimo) iš įrenginio prevencijai ir jų kiekio mažinimui; planuojamų naudoti žaliavų ir pagalbinių medžiagų, įskaitant chemines medžiagas ir preparatus, kūrą, sąrašai, jų kiekis, rizikos / pavojaus bei saugumo / atsargumo frazės; įrenginyje numatytos (naudojamos) atliekų susidarymo prevencijos priemonės; planuojami naudoti vandens šaltiniai, vandens poreikis, nuotekų tvarkymo būdai; informacija apie įrenginio neįprastas veiklos sąlygas ir numatytas priemones taršai sumažinti, kad nebūtų viršijamos aplinkos kokybės normos; statybą leidžiančio dokumento numeris ir data, kai jį privaloma turėti; nuoroda į sprendimą dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai arba į atrankos išvadą, ar privaloma atlikti poveikio aplinkai vertinimą; duomenys apie nuotekų tvarkymą ir išleidimą, aplinkos oro taršos valdymo, klimato kaitos valdymo, atliekų apdorojimo priemones bei daugybę kitų duomenų (Taršos leidimų taisyklių 15–28 punktai). Taršos leidimų taisyklių 30.2.1 papunktyje nustatyta, kad gavusi paraišką leidimui gauti arba pakeisti su specialiaja paraiškos dalimi „Atliekų apdorojimas (naudojimas ar šalinimas, įskaitant paruošimą naudoti ar šalinti) ir laikymas“, AAA ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo gavimo dienos teikia šios paraiškos ir joje pateiktų dokumentų elektroninę versiją Aplinkos apsaugos departamentui (toliau – AAD) pastaboms ir (ar) pasiūlymams, kuriuos AAD turi pateikti AAA ne vėliau, kaip per 5 darbo dienas nuo paraiškos gavimo iš AAA dienos. Jeigu AAD per nustatytą terminą neatsako, laikoma, kad jis paraiškai ir joje pateiktiems dokumentams pastabų ir (ar) pasiūlymų neturi. Jei paraiška leidimui gauti ar pakeisti neatitinka Aplinkos apsaugos įstatymo 19(2) straipsnio ir Taršos leidimų taisyklių nuostatų, AAA priima sprendimą nepriimti paraiškos ir grąžina paraišką pareiškėjui, nurodydama jam prievolę patikslinti paraišką ir (ar) joje pateiktus dokumentus. Gavusi patikslintą paraišką, AAA persiunčia ją AAD, kuris, ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo patikslintos paraiškos gavimo iš AAA dienos, įvertina paraišką ir joje pateiktus dokumentus ir pateikia pastabas ir (ar) pasiūlymus AAA. [...] Jeigu AAD per šiame

papunktyje nustatytą terminą neatsako, laikoma, kad jis paraiškai ir paraiškoje pateiktiems dokumentams pastabų ir (ar) pasiūlymų neturi (31.1.1 papunktis).⁸⁹

Kaip teisingai pastebėta LR STT išvadoje, atsižvelgiant į paraiškoje pateikiamų duomenų kiekį ir sudėtingumą manytina, kad terminas, per kurį AAD, kurio pareigūnams ateityje tektų pareiga vykdyti ūkio subjektų, kuriems būtų išduoti taršos leidimai, ūkinės veiklos aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, atliekant planinius ir neplaninius patikrinimus, turi susipažinti su paraiškos dokumentais ir pateikti pastabas AAA pirmą kartą gavus paraišką, taip pat – gavus patikslintą paraišką, yra per trumpas. Lyginant šį terminą su Taršos leidimų taisyklių 51.2 punkto nuostatomis, akivaizdu, kad AAA vien tik pasikeitusius ūkio subjekto rekvizitus leidime gali tikslinti iki 10 darbo dienų. Atsižvelgiant į tai, turėtų būti svarstoma galimybė ilginti terminą, per kurį AAD turėtų susipažinti su paraiška taršos leidimui gauti ir pateikti pastabas. Taršos leidimų taisyklių nuostatos, įgalinančios AAA priimti sprendimą negavus atsakymo ir pastabų iš AAD dėl pateiktos derinti pirminės ir / ar patikslintos paraiškos atitikties teisės aktų reikalavimams, vertintinos kaip ydingos, kadangi sudaro galimybę išduoti taršos leidimą tinkamai neįvertinus ūkinės veiklos galimos kelti taršos apimties ir dėl to galinčios atsirasti žalos aplinkai ir žmonių sveikatai.⁹⁰

Taršos leidimų taisyklių 30¹ punkte nustatyta, kad sprendimas priimti paraišką ir priimta paraiška ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo sprendimo priėmimo dienos paskelbiami AAA interneto svetainėje.⁹¹ LR STT išvadoje atkreiptinas dėmesys, kad analizuojamose Taisyklėse, skirtingai nei TIPK leidimų taisyklėse, nėra numatyta pareiga apie gautą paraišką taršos leidimui gauti – ypač naujai veiklai vykdyti – informuoti savivaldybės vykdomąją instituciją, kurios teritorijoje ūkinė veikla bus vykdoma, nei tos savivaldybės teritorijos gyventojus, kuriems tokia informacija būtų itin aktuali.⁹²

Taršos leidimų taisyklių 31³ punkte numatyta, kad nagrinėjant patikslintą paraišką, negali būti teikiamos pastabos dėl paraiškos atitikties Taisyklių reikalavimams, reikalaujama informacijos ir (arba) duomenų, kurių AAA nenurodė ir (ar) neprašė nagrinėdama pirminę paraišką, tačiau galėjo pareikalauti. Ši nuostata netaikoma, jei patikslintoje paraiškoje pasikeitė kiti duomenys ar informacija arba atsirado kitų duomenų ar informacijos, dėl kurių paraiška negali būti priimta Taisyklėse nustatyta tvarka, nors dėl jų nebuvo pateiktos pastabos nagrinėjant pirmąjį

⁸⁹ „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, *supra note*, 87.

⁹⁰ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 89.

⁹¹ „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, *supra note*, 87.

⁹² „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 89.

kartą pateiktą paraišką.⁹³ Analogiška nuostata yra įtvirtinta ir TIPK taisyklių 39 punkte. Anot LR STT, minėtos nuostatos yra ydingos, nes imperatyviai apriboja AAA ir (ar) kitų derinančių institucijų galimybes vėlesnėse paraiškos derinimo stadijose nustatyti ir pašalinti visus paraiškoje esančius trūkumus ir neatitiktis teisės aktų reikalavimams, sąmoningai tyčia ar dėl atsakingų tarnautojų galimų žmogiškųjų klaidų galima nepastebėtus nagrinėjant pirminę paraišką.⁹⁴

Taršos leidimų taisyklių 46¹ punkte įtvirtinta, kad veiklos vykdytojas privalo nedelsdamas, išskyrus atvejus, jei to negalima padaryti dėl pagrįstų priežasčių, raštu pranešti AAA apie bet kokius planuojamus įrenginio pobūdžio ar veikimo pakeitimus ar išplėtimą, kurie gali daryti poveikį aplinkai [...]; apie bet kokius planuojamus atliekų tvarkymo įrenginyje vykdomos atliekų apdorojimo (naudojimo ar šalinimo, įskaitant paruošimą naudoti ar šalinti) ir (ar) laikymo veiklos pakeitimus⁹⁵. LR STT antikorpucinio vertinimo išvadoje atkreipia dėmesį, kad minėtų nuostatų įgyvendinimo aspektai išsamiau nedetalizuojami, kaip ir „pagrįstos priežastys“, dėl kurių veiklos vykdytojas gali ne iš karto informuoti AAA apie vykdomos veiklos reikšmingus pakeitimus, galinčius turėti kenksmingą poveikį aplinkai.⁹⁶

Taršos leidimų taisyklių 53.1 papunktyje, perkeliant Aplinkos apsaugos įstatymo 19² straipsnio nuostatas, numatyta, kad prieš sprendimo panaikinti leidimo galiojimą priėmimą Taisyklių 52.1 (AAA priėmus sprendimą dėl prievolės pakeisti leidimą, leidimo turėtojas per šiame sprendime nustatytą terminą ir Taisyklėse nustatyta tvarka nepateikia paraiškos taršos leidimui pakeisti), 52.4 (leidimą turintis juridinis asmuo likviduotas, leidimą turintis fizinis asmuo mirė, teismas jį pripažino neveiksniu ar ribotai veiksniumi srityje, susijusioje su Taisyklių 4.4 papunktyje nurodyto įrenginio (jo dalies, kelių įrenginių ar jų dalių) eksploatavimu, ar nežinia kur esančiu, jeigu asmens teisių perėmėjas per 6 mėnesius nuo šiame punkte nurodytų aplinkybių atsiradimo Taisyklėse nustatyta tvarka nesikreipia dėl leidime nurodytų formalių duomenų (rekvizitų) patikslinimo) ir 52.5 (neįvykdytas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka priimtas nutarimas sustabdyti aplinkai kenksmingą veiklą) papunkčiuose nurodytais atvejais AAA per 3 darbo dienas nuo šiuose papunkčiuose nurodytų aplinkybių nustatymo dienos leidimo turėtoją įspėja raštu apie galimą leidimo galiojimo panaikinimą, nurodo priežastis, dėl kurių gali būti panaikintas leidimo galiojimas, ir nustato 20 darbo dienų terminą, per kurį asmuo turi pašalinti nurodytas aplinkybes. Taisyklių 52.2, 52.3 ir

⁹³ „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, *supra note*, 87.

⁹⁴ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorpucinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 89.

⁹⁵ „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, *supra note*, 87.

⁹⁶ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorpucinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 89.

52.6 papunkčiuose nurodytais atvejais leidimo galiojimas panaikinamas neteikiant raštiško įspėjimo.⁹⁷

Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo 25 straipsnyje nustatyta, kad aplinkai kenksmingą veiklą sustabdyti galima šiais atvejais: 1) jei fizinis ar juridinis asmuo neįvykdė pakartotinai duoto privalomojo nurodymo dėl to paties aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančio įstatymo ar kito teisės akto pažeidimo pašalinimo; 2) jei dėl TIPK leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymo kyla grėsmė, kad bus padarytas tiesioginis reikšmingas neigiamas poveikis aplinkai, ir kitais atvejais, jei dėl fizinio ar juridinio asmens vykdomo vandens, aplinkos oro, žemės ar kitų aplinkos komponentų teršimo masiškai žūsta gyvūnai ar augalai; 3) jei dėl TIPK leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymo kyla tiesioginis pavojus žmonių sveikatai ar gyvybei ir kitais atvejais, jei fizinis ar juridinis asmuo teršia aplinkos orą, žemę, vandenį ir tai kelia tiesioginį pavojų žmonių sveikatai ar gyvybei.⁹⁸

Įvertinusi šias sąlygas, LR STT išreiškė nuomonę, kad Aplinkos apsaugos įstatymo 19² straipsnyje ir Taršos leidimo taisyklėse įtvirtinta nuostata, leidžianti neįvykdžiusiam Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka priimto nutarimo sustabdyti aplinkai kenksmingą veiklą ūkio subjektui taršos leidimą panaikinti ne iš karto, o nustatant 20 darbo dienų terminą, neapimančią papildomų 3 darbo dienų termino, per kurį AAA gauna informaciją apie minėtas aplinkybes (Taršos leidimų taisyklių 56² punktą), bei 3 darbo dienų, per kurias AAA turi informuoti veiklos vykdytoją, yra ydinga, nes sudaro galimybes ūkio subjektui toliau tęsti veiklą, keliančią pavojų aplinkai ir / ar žmonių sveikatai⁹⁹.

Analogiška pastaba taikytina ir Aplinkos apsaugos įstatymo 19¹ straipsnio bei TIPK leidimų taisyklių 106 punkto nuostatoms. Taršos leidimų taisyklių 56 punkte įtvirtinta, kad neplaniniai aplinkosauginiai tikrinimai atliekami kuo skubiau, kai reikia iširti su aplinkosauga susijusius skundus, ekologines avarijas, incidentus ir pažeidimus ir, kai reikia – prieš leidimo išdavimą, peržiūrėjimą arba pakeitimą¹⁰⁰. Darbo autorė linkusi pritarti LR STT išvadoje pateiktam pasiūlymui, kad siekiant teisinio reguliavimo įgyvendinimo efektyvumo, skaidrumo, atsparumo korupcijai, Aplinkos apsaugos įstatymo bei Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo tikslų, taršos ir žalos aplinkai realaus sumažinimo ir prevencijos, visais atvejais prieš taršos leidimo išdavimą, peržiūrėjimą arba pakeitimą turėtų būti atliekami neplaniniai aplinkosauginiai

⁹⁷ „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, *supra note*, 87.

⁹⁸ „Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 3 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171182/asr>.

⁹⁹ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 89.

¹⁰⁰ „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, *supra note*, 87.

patikrinimai, turint tikslą veiklos vykdymo (ar planuojamo vykdymo) vietoje įvertinti, ar situacija atitinka dokumentuose pateiktus duomenis¹⁰¹.

Taigi, išdėstyta situacija leidžia daryti išvadą, jog Lietuvoje įtvirtinto taršos ir TIPK leidimų išdavimo teisinio reguliavimo spragos gali prisidėti prie tinkamo aplinkos oro taršos kontrolės ir prevencijos neužtikrinimo.

3.3. Poveikio aplinkai vertinimas

Kaip pažymėta Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje, poveikio aplinkai vertinimo (toliau – PAV) procedūros užtikrina prevencijos principo aplinkos apsaugos srityje įgyvendinimą bei kompleksinę aplinkos apsaugą. Prevencijos principas aplinkos apsaugos srityje įpareigoja asmenis, planuojančius vykdyti ūkinę veiklą, galinčią turėti reikšmingą neigiamą poveikį aplinkai, užkirsti kelią neigiamo poveikio aplinkai atsiradimui.¹⁰² Kaip pastebi Z. Venckus, PAV yra ir viena svarbiausių teisės aktuose numatomų prevencinių priemonių, leidžiančių išvengti neigiamų aplinkos oro pokyčių, kurie pasireikštų pradėjus numatytą ūkinę veiklą¹⁰³. PAV turi užtikrinti, kad planuojamos ūkinės veiklos poveikis aplinkai ir aplinkos orui bus įvertintas ir į jį bus atsižvelgta prieš pradėdant ūkinę veiklą. PAV – tai konkrečios planuojamos ūkinės veiklos potencialaus poveikio aplinkai ir jos orui numatymo, apibūdinimo ir įvertinimo procesas, kurio pagrindinis tikslas yra užtikrinti, kad atsakinga institucija, priimanti sprendimą dėl veiklos leistinumą pasirinktoje vietoje, disponuotų informacija apie galimą reikšmingą tos veiklos poveikį aplinkos orui ir šio poveikio sumažinimo galimybes bei būtų susipažinusi su visuomenės nuomone¹⁰⁴. Planuojamos ūkinės veiklos, galinčios turėti poveikį aplinkos orui, vertinimą bei šio proceso dalyvių santykius reglamentuoja Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas¹⁰⁵. „PAV metu nustatomas, apibūdinamas ir įvertinamas galimas tiesioginis ir netiesioginis planuojamos ūkinės veiklos poveikis visuomenės sveikatai, gyvūnijai ir augalijai, dirvožemiui, žemės paviršiui ir jos gelmėms, orui, vandeniui, klimatui, kraštovaizdžiui ir biologinei įvairovei, materialinėms vertybėms ir nekilnojamosioms kultūros vertybėms bei šių aplinkos komponentų tarpusavio sąveikai. PAV metu numatomos priemonės, kaip sumažinti

¹⁰¹ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 89.

¹⁰² 2015 m. LVAT biuletenis Nr. 28 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas“, *supra note*, 2.

¹⁰³ Venckus, *supra note*, 49: 185.

¹⁰⁴ Venckus, *supra note*, 18: 207.

¹⁰⁵ „Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas“, *supra note*, 56.

ūkinės veiklos galimą poveikį aplinkai. Įvertinus šiuos aspektus, nustatoma ar planuojama ūkinė veikla leistina pasirinktoje vietoje¹⁰⁶, – teigia aplinkos vadybos ekspertai.

Pasak knygos „Aplinkos politika ir valdymas“ autorių, į atmosferą išmetamų teršalų išankstinis reguliavimas vykdomas Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymo ir poįstatyminių teisės aktų nustatyta tvarka. Teisės aktais reglamentuojama ir esama ūkinė veikla, susijusi su teršalų išmetimu į atmosferą. Vykdomos ūkinės veiklos poveikio aplinkos oro vertinimo reikalavimai apima stacionarių aplinkos oro taršos šaltinių ir iš jų išmetamų teršalų inventorizavimą, aplinkos oro užterštumo lygių nustatymą įmonės poveikio zonoje, aplinkos oro taršos prevencijos ir mažinimo priemonės, taip pat priemonės, kurių reikia imtis esant nepalankioms teršalų išsisklaidymo sąlygoms, siekiant sumažinti į aplinkos orą išmetamą teršalų kiekį, išvengti ribinių ar kitų nustatytų užterštumo verčių viršijimo bei sušvelninti aplinkai daromą neigiamą poveikį.¹⁰⁷

Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašas (toliau – Aprašas), patvirtintas 2017 m. spalio 31 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-885 „Dėl Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, nustato PAV programos ir PAV ataskaitos rengimo, viešinimo, nagrinėjimo, išvadų teikimo, sprendimo dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai priėmimo tvarką ir PAV proceso dalyvių santykius šiame procese. Kiekvienas aplinkos elementas (vanduo, aplinkos oras, klimatas, žemės paviršius ir jos gelmės, dirvožemis, kraštovaizdis ir biologinė įvairovė (augalija, gyvūnija, grybija, buveinės) materialinės vertybės, nekilnojamosios kultūros vertybės), visuomenės sveikata, kuriems planuojama ūkinė veikla gali daryti reikšmingą poveikį, aprašomi PAV dokumente.¹⁰⁸

Aprašo antrame skirsnyje nurodyti planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo programos kriterijai, susiję su aplinkos oru. Pirmiausia, planuojamos ūkinės veiklos PAV programoje reikia aprašyti informaciją apie esamą oro būklę: vietovės meteorologines sąlygas, foninį aplinkos oro užterštumą, duomenis apie oro temperatūrą, kritulius, vyraujančius vėjus, saulės radiaciją, aplinkos oro foninį užterštumo lygį ir kitus veiksnius, galinčius daryti įtaką aplinkos oro užterštumo lygiui. Foninio aplinkos oro užterštumo ir meteorologiniai duomenys naudojami vadovaujantis Foninio aplinkos oro užterštumo naudojimo planuojamos ūkinės veiklos poveikiui aplinkos orui įvertinti rekomendacijomis, patvirtintomis Aplinkos apsaugos agentūros direktoriaus 2008 m. liepos 10 d. įsakymu Nr. AV-112 „Dėl Foninio aplinkos oro užterštumo

¹⁰⁶ „Poveikio aplinkai vertinimas“, Aplinkos vadyba, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <http://www.aplinkosvadyba.lt/index.php/paslaugos/poveikio-aplinkai-vertinimas>.

¹⁰⁷ Mykolo Romerio universitetas, *supra note*, 16: 58.

¹⁰⁸ „Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas 2017 m. spalio 31 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-885, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f1cb1000be4411e7af36e75c0ac79247?jfwid=qjs00f044>.

naudojimo planuojamos ūkinės veiklos poveikiui aplinkos orui įvertinti rekomendacijų patvirtinimo“. Teršalų sklaidos skaičiavimo modelių, foninio aplinkos oro užterštumo duomenų ir meteorologinių duomenų naudojimas turi atitikti Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. lapkričio 30 d. įsakymo Nr. D1-653 „Dėl teršalų sklaidos skaičiavimo modelių, foninio aplinkos oro užterštumo duomenų ir meteorologinių duomenų naudojimo ūkinės veiklos poveikiui aplinkos orui įvertinti“ reikalavimus.¹⁰⁹

Kitas kriterijus, kurį būtina nurodyti planuojamos ūkinės veiklos PAV programoje, yra į aplinkos orą išmetami teršalai. Aprašoma stacionarių (organizuotų ir neorganizuotų) ir mobilių taršos šaltinių trumpa charakteristika, pateikiami veikiančio objekto išplėtimo, rekonstrukcijos ir atliktos aplinkos oro taršos šaltinių ir iš jų išmetamų teršalų inventorizacijos duomenys. Aprašoma kiekviena numatoma vykdyti veikla, kurios metu susidarys ir į aplinkos orą bus išmetami teršalai, ir planuojama diegti technologija. Nurodoma planuojama gaminti produkcija, atskirai pateikiant numatomą pagaminti elektros ir šilumos energijos kiekį, planuojamas (projektinis) gamybos pajėgumas, numatomas suvartoti energijos, kuro ir degalų kiekis pagal atskiras jų rūšis. Pateikiami planuojamų naudoti žaliavų, cheminių medžiagų ir mišinių, sąrašai, jų kiekis (rekomenduojama pagal galimybes pateikti saugos duomenų lapus), numatomų naudoti dažų, lakų, kitų produktų, medžiagų ar mišinių, savo sudėtyje turinčių lakiųjų organinių junginių (toliau – LOJ), pavadinimai, jų kiekis, sudėtis, sudėtyje esančių LOJ, pažymėtų pavojingumo frazėmis H341 ir H351 (klasifikuojami kaip halogeninti), H340, H350, H350i, H360D ir H360F (klasifikuojami kaip kancerogeniniai, mutageniniai arba toksiškai veikiantys reprodukciją), kiekis. Produkcijos vienetui pagaminti ir/arba energijos vienetui generuoti numatomas sunaudoti žaliavų, medžiagų, kuro ar kt. kiekis, į aplinkos orą išmetamas teršalų kiekis. Be to, pateikiami į aplinkos orą numatomų išmesti teršalų kiekio skaičiavimai, nurodant naudotas nustatytą tvarka patvirtintas metodikas, teisės aktus, koeficientus, kitas skaičiavimams taikytas charakteristikas ir skaičiavimų rezultatus. Į aplinkos orą numatomų išmesti teršalų kiekio skaičiavimams naudojama metodika turi būti pasirinkta vadovaujantis Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 gruodžio 13 d. įsakymu Nr. 395 „Dėl į atmosferą išmetamo teršalų kiekio apskaičiavimo metodikų sąrašo patvirtinimo ir apmokestinamų teršalų kiekio nustatymo asmenims, kurie netvarko privalomosios teršalų išmetimo į aplinką apskaitos“.¹¹⁰

Apskaičiuotas iš stacionarių taršos šaltinių numatomas išmesti teršalų kiekis ir šių šaltinių fiziniai duomenys nurodomi lentelėse. Pateikiami ūkinėje veikloje planuojami naudoti mobilieji taršos šaltiniai, jų išmetamų teršalų kiekio skaičiavimai. Pateikiamos numatomų išmesti teršalų aplinkos oro užterštumo vertės nustatytos vadovaujantis Aplinkos oro užterštumo sieros dioksidu,

¹⁰⁹ „Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, *supra note*.

¹¹⁰ „Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas 2017 m. spalio 31 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-885, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d., *supra note*, 109.

azoto dioksidu, azoto oksidais, benzeno, anglies monoksidu, švinu, kietosiomis dalelėmis ir ozonu normomis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2001 m. gruodžio 11 d. įsakymu Nr. 591/640 „Dėl Aplinkos oro užterštumo sieros dioksidu, azoto dioksidu, azoto oksidais, benzeno, anglies monoksidu, švinu, kietosiomis dalelėmis ir ozonu normų patvirtinimo“, Aplinkos oro užterštumo arsenu, kadmiu, nikeliu ir benzo(a)pirenu siektinomis vertėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2006 m. balandžio 3 d. įsakymu Nr. D1-153/V-246 „Dėl Aplinkos oro užterštumo arsenu, kadmiu, nikeliu ir benzo(a)pirenu siektinų verčių patvirtinimo“, Teršalų, kurių kiekis aplinkos ore ribojamas pagal nacionalinius kriterijus, sąrašo ir ribinėmis aplinkos oro užterštumo vertėmis, patvirtintomis Lietuvos Respublikos aplinkos ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. spalio 30 d. įsakymu Nr. 471/582 „Dėl Teršalų, kurių kiekis aplinkos ore ribojamas pagal Europos Sąjungos kriterijus, sąrašo ir Teršalų, kurių kiekis aplinkos ore ribojamas pagal nacionalinius kriterijus, sąrašo ir ribinių aplinkos oro užterštumo verčių patvirtinimo“ (toliau – aplinkos oro užterštumo normos).¹¹¹

Trečias kriterijus, nurodomas planuojamos ūkinės veiklos PAV programoje, yra numatomas reikšmingas poveikis aplinkos orui. Numatomas poveikis aplinkos oro užterštumo lygiui, atsižvelgiant į aplinkos oro foninį užterštumo lygį ir galimą jo kitimą (pvz., dėl numatomo didelio energijos gamybos poreikio, didelio kuro kiekio naudojimo ar naudojamų kuro rūšių pokyčio, padidėjusio transporto srauto), vietovės meteorologines sąlygas. Pateikiami į aplinkos orą numatomų išmesti teršalų sklaidos aplinkos ore skaičiavimai, nurodant naudotą teršalų sklaidos aplinkos ore skaičiavimo modelį, jo pasirinkimo pagrindimą, skaičiavimams naudotus duomenis, koeficientus. Nurodomas numatomas didelis aplinkos oro teršalų kiekis dėl kuro naudojimo, pasikeitusių kuro rūšių naudojimo, padidėjusio transporto srauto ar pasikeitusio transporto priemonių ir jų naudojamų degalų rūšių naudojimo, gamybos proceso ypatumų, statybų metu ir pan. Taip pat pateikiami numatomų išmesti teršalų sudaromų aplinkos oro užterštumo lygių skaičiavimai: numatomų išmesti teršalų; numatomų išmesti teršalų, įvertinus foninį aplinkos oro užterštumo lygį, bei numatomų išmesti teršalų sudaromų aplinkos oro užterštumo lygių skaičiavimo rezultatų analizė (palyginimas su aplinkos oro užterštumo normomis) ir išvados.¹¹²

Be anksčiau minėtų aspektų, planuojamos ūkinės veiklos PAV programoje pateikiamos ir reikšmingo neigiamo poveikio aplinkai išvengimo, sumažinimo ir kompensavimo priemonės, t. y.: aplinkos oro taršos reguliavimo statybos ir eksploataavimo etapais techniniai sprendiniai

¹¹¹ „Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas 2017 m. spalio 31 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-885 „Dėl Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, *supra note*, 109.

¹¹² „Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, *supra note*, 109.

(susidarančio teršalų kiekio mažinimas, išmetamų teršalų valymas (nukenksminimas), teršalų išmetimo, įskaitant ir išmetimą neįprastomis veiklos sąlygomis (paleidžiant, derinant, sustabdant), parametrų ar kitų sąlygų gerinimas ir pan.). Jei galimi techninių sprendinių variantai, – pateikiamas pasirinkto varianto pagrindimas. Numatomi išmetamų oro teršalų valymo (nukenksminimo) įrenginiai, pateikiamos taršos prevencijos priemonės. Atskirai aprašomos išmetamų LOJ, klasifikuojamų kaip halogeninti (pažymėtų pavojingumo frazėmis H341, H351) ir kaip kancerogeniniai, mutageniniai arba toksiškai veikiantys reprodukciją (pažymėtų pavojingumo frazėmis H340, H350, H350i, H360D, H360F), kiekio mažinimo priemonės, pateikiamas šių medžiagų ar mišinių pakeitimo mažiau kenksmingais planas. Nurodomos aplinkos oro taršos mažinimo galimybės ir priemonės esant nepalankioms teršalų išsisklaidymo sąlygoms. Pateikiami pasiūlymai dėl leistinos taršos į aplinkos orą normatyvų, įvertinus foninį aplinkos oro užterštumą, nustatymo.¹¹³

Galiausiai pateikiama situacijos planų, kuriuose nurodomas planuojamos ūkinės veiklos objektas, gretimybės, vietovės norminė „vėjų rožė“, kiti ūkinės veiklos objektai, kurių išmetami teršalai įvertinti taršos skaičiavimuose; sklypo plano, kuriame pažymėti planuojami stacionarūs taršos šaltiniai; schemų, kuriose pavaizduotas planuojamas ūkinės veiklos objektas ir sutartiniais ženklais pažymėta apskaičiuota galima didžiausia kiekvieno išmetamo teršalo pažemio koncentracija (aplinkos oro užterštumo lygis) įvertinus foninį aplinkos oro užterštumo tuo teršalu lygį ir jo neįvertinus bei stacionarių aplinkos oro taršos šaltinių fizinių duomenų, grafinė medžiaga¹¹⁴.

Taigi, planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procesas yra vienas išsamiausių planuojamos ūkinės veiklos, galinčios daryti poveikį aplinkai ir visuomenės sveikatai, aplinkos oro taršos įvertinimo procesų, apimantis kompetentingų institucijų ir visuomenės dalyvavimą ūkinės veiklos vertinime.

Nagrinėdama poveikio aplinkai vertinimo proceso teisinį reguliavimą, Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – LR STT) antikorporcinio vertinimo išvadoje yra pažymėjusi, jog suinteresuota visuomenė ne visada informuojama apie numatomą vykdyti ūkinę veiklą, kuriai Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymo (toliau – Įstatymas) nustatyta tvarka privaloma atlikti planuojamos ūkinės veiklos atranką dėl poveikio aplinkai ar PAV, taip pat suinteresuotai visuomenei pagal galiojantį teisinį reglamentavimą nesudaromos sąlygos inicijuoti PAV tais atvejais, kai pagal Įstatymą jo atlikti

¹¹³ *Ibid*

¹¹⁴ *Ibid*

neprivaloma, tačiau vykdoma ūkinė veikla gali paveikti suinteresuotos visuomenės gyvenimo kokybę, daryti įtaką sveikatai bei gyvenamajai aplinkai.¹¹⁵

Įstatymo 6 straipsnio 6 dalyje bei 13 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad suinteresuota visuomenė aplinkos ministro nustatyta tvarka dalyvauja atrankos dėl poveikio aplinkai vertinimo ir poveikio aplinkai vertinimo procesuose, teikia pasiūlymus dėl planuojamos ūkinės veiklos ir jos poveikio aplinkai vertinimo ir privalomai yra informuojama apie šiuos procesus. Visuomenės informavimo aprašo 8.1 papunktyje nustatyta, kad Užsakovas ar PAV dokumentų rengėjas ir atsakinga institucija apie poveikio aplinkai vertinimo procesus turi pranešti visuomenei ir tais atvejais, *„jeigu planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo proceso dalyviai pareikalauja, o atsakinga institucija nusprendžia, kad atranka dėl poveikio aplinkai vertinimo būtų atliekama ir tos planuojamos ūkinės veiklos, kuri neįrašyta į Planuojamos ūkinės veiklos, kurios poveikis aplinkai privalo būti vertinamas, rūšių sąrašą ir šiame punkte nurodytą sąrašą.“* Kaip teisingai pastebėta LR STT išvadoje, nuo 2017 m. lapkričio 1 d., įsigaliojus naujai Įstatymo redakcijai, vertinimo subjektams ar suinteresuotai visuomenei nesuteikta teisė inicijuoti atrankos dėl planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai ar poveikio aplinkai vertinimo procedūras, jeigu planuojama ūkinė veikla neįrašyta į Įstatymo 1 ir 2 prieduose sudarytus veiklos rūšių sąrašus, todėl nurodyta Visuomenės informavimo aprašo nuostata tobulintina, nes neatitinka galiojančių Įstatymo nuostatų.¹¹⁶

Remiantis LR STT antikorupcinio vertinimo išvada, atsižvelgiant į minėtą nuostatą ir į tai, kad apie išduotus leidimus veiklai konkrečioje teritorijoje suinteresuotos visuomenės viešai informuoti neprivaloma, jeigu planuojama organizuoti ūkinė veikla nepatenka į Įstatymo 1 ir 2 prieduose nurodytus veiklos rūšių sąrašus ar nesiekia šiuose sąrašuose nustatytų ribinių veiklos dydžių, manytina, kad siekiant įgyvendinti visuomenei teisę kontroliuoti ūkines veiklas, kurios daro įtaką jos gyvenamajai aplinkai, derėtų svarstyti galimybę suteikti suinteresuotai visuomenei teisę inicijuoti PAV procedūras. Teisės aktuose nenustatytas privalomas reikalavimas informuoti suinteresuotą visuomenę apie planuojamą vykdyti ūkinę veiklą nesudaro galimybių suinteresuotai visuomenei kontroliuoti, ar leidimai planuojamai vykdyti ūkinei veiklai išduoti tikrai įvertinus jos poveikį suinteresuotos visuomenės gyvenamajai aplinkai, ir mažina poveikio aplinkai vertinimo proceso skaidrumą bei pasitikėjimą valstybės ir savivaldybės institucijomis. Pagal viešai prieinamą¹¹⁷ ir Specialiųjų tyrimų tarnybos gaunamą informaciją darytina išvada, kad apie planuojamą vykdyti ūkinę veiklą, jeigu ji nepatenka į Įstatymo 1 ir 2 prieduose nurodytus veiklos

¹¹⁵ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-246 „Dėl ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procedūras reglamentuojančių teisės aktų“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 20 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2e62363236aa11eabd71c05e81f09716>.

¹¹⁶ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-246 „Dėl ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procedūras reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 116.

¹¹⁷ „Kaimas nenori įsileisti kiaulyno“, *Etaplius*, 2017 m. spalio 25 d., <https://www.etaplius.lt/kaimas-nenori-įsileisti-kiaulyno>.

rūšių sąrašus ar nesiekia juose nustatytų veiklų ribinių dydžių, suinteresuota visuomenė sužino tik po leidimų išdavimo, jau pradėjus planuojamos ūkinės veiklos organizavimo darbus. Leidimus išduodančios institucijos nėra įpareigosios įsitikinti, kad planuojama ūkinė veikla tikrai neturės poveikio aplinkai, ir neįpareigosios apie tai informuoti suinteresuotą visuomenę, o atsakingoji institucija į poveikio aplinkai vertinimo procedūras įtraukiama tik planuojamos ūkinės veiklos organizatoriaus iniciatyva pranešant apie planuojamos ūkinės veiklos atranką dėl poveikio aplinkai.¹¹⁸

Pritariant LR STT išvadoje pateiktiems argumentams ir siekiant skaidraus leidimų ūkinei veiklai, kuri gali daryti poveikį aplinkai ir jos orui, išdavimo, skaidraus planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo proceso, svarstyti galimybė tobulinti teisės aktus ir įpareigoti leidimus ūkinei veiklai išduodančias institucijas apie tai informuoti suinteresuotą visuomenę, o suinteresuotai visuomenei Įstatyme suteikti teisę inicijuoti planuojamos ūkinės veiklos atrankos dėl poveikio aplinkai ar PAV procedūras, jeigu planuojama ūkinė veikla turės poveikį gyvenamajai aplinkai.¹¹⁹

3.4. Aplinkos oro taršos monitoringas

Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos veiklos ataskaitoje nurodyta, kad valstybinis aplinkos monitoringas yra svarbi aplinkos oro kokybės ir apsaugos nuo taršos prevencijos priemonė. Aplinkos oro apsaugos įstatymo 5 straipsnis nustato, kad aplinkos oro kokybės nuolatinė kontrolė privaloma aglomeracijose ir zonose, kur užterštumo lygiai viršija arba gali viršyti ribines užterštumo vertes, aplinkos oro kokybės matavimai atliekami nustatytose vietose nuolat arba epizodiškai imant bandinius. Šiuo įstatymu Aplinkos ministerija yra įpareigota kartu su suinteresuotomis institucijomis visoje šalies teritorijoje organizuoti oro kokybės rodiklių matavimus bei kitus tyrimus, reikalingus aplinkos oro kokybei įvertinti, nustatyti minimalų matavimų skaičių, įgalinantį gauti informaciją, reikalingą aplinkos oro būklei įvertinti, ir nustatyti aplinkos oro kokybės vertinimo tvarką.¹²⁰

Aplinkos oro kokybės ir taršos šaltinių monitoringas yra dalis aplinkos monitoringo, kurį reglamentuoja Aplinkos monitoringo įstatymas. Jis nustato aplinkos monitoringo turinį, struktūrą, įgyvendinimą, aplinkos monitoringo procese dalyvaujančių subjektų teises bei pareigas ir

¹¹⁸ „Lietuvos Respublikos specialiuoju tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-246 „Dėl ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procedūras reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 116.

¹¹⁹ *Ibid*

¹²⁰ Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos veiklos ataskaita: „Aplinkos oro kokybės valdymo srities teisinės bazės, įskaitant teritorijų planavimą ir statybų procesą, analizė“, Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros laboratorija, žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. <http://www.nvsp.lt/index.php?4106589153>.

atsakomybę, taip pat pagrindinius monitoringo uždavinius: nuolat ir sistemingai stebėti gamtinės aplinkos ir jos elementų būklę Lietuvos Respublikos teritorijoje; sisteminti, vertinti ir prognozuoti gamtinėje aplinkoje vykstančius savaiminius ir dėl antropogeninio poveikio atsirandančius pokyčius, gamtinės aplinkos kitimo tendencijas ir galimas pasekmes; kausti, analizuoti ir teikti valstybės institucijoms, visuomenei informaciją apie gamtinės aplinkos būklę, reikalingą darniam vystymuisi užtikrinti, teritorijų planavimo, socialinės raidos sprendimams priimti, mokslo ir kitoms reikmėms; analizuoti ir vertinti vykdomų aplinkosaugos priemonių veiksmingumą; užtikrinti tarptautinius aplinkos monitoringo informacijos mainus.¹²¹

Pasak R. Grubliausko, plėtojant pramonę, žemės ūkį, energetiką bei kitą veiklą, neišvengiamai pažeidžiami gamtiniai procesai, tuo tarpu ir aplinkos oras. Visa tai gali sukelti nepageidaujamų ekologinių padarinių. Kad būtų tinkamai reguliuojamas į aplinkos orą patenkančių teršalų kiekis ir sudaromos sąlygos valdyti aplinkos oro kokybę, svarbu turėti objektyvią informaciją apie oro teršalų išmetamo į atmosferą kiekio ir koncentracijos aplinkos ore dinamiką, kitus veiksnius, lemiančius klimato kaitą, aplinkos rūgštėjimą ir eutrofikaciją.¹²² Kaip teigia Z. Venckus, siekiant tikslingos aplinkos ir visuomenės sąveikos, reikia turėti pakankamai išsamią ir tikslią informaciją apie aplinkos oro faktinę būklę, žmogaus poveikį jai ir tokio poveikio galimas pasekmes. Naujausia informacija ir duomenys apie aplinkos oro būklę reikalingi darnaus vystymosi programoms pagrįsti, aplinkos oro kokybei valdyti. Monitoringas kaip tik ir yra pagrindinis objektyvių duomenų apie aplinkos oro informacijos šaltinis. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme teigiama, kad „Aplinkai ir jos komponentų būklei stebėti Lietuvos Respublikoje sudaroma vieninga aplinkos monitoringo sistema“. Šią sistemą sudaro oro, vandens, dirvožemio, augalijos, gyvūnijos, žemės gelmių išteklių, antropogeninio poveikio šaltinių, gyvenamosios aplinkos sąlygų ir sveikatos būklės stebėjimo sistemos. Valstybinės aplinkos monitoringo programos aplinkos oro būklės stebėjimo srityje pagrindiniai tikslai yra gauti duomenis, kurie leistų pagrįstai mažinti į atmosferą išmetamų teršalų ir šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį, gauti duomenis apie pasaulio klimato kaitos, rūgštėjimo ir eutrofikacijos procesų bei ozono sluoksnį ardančių medžiagų neigiamą poveikį žmonių sveikatai ir ekosistemoms, prognozuoti oro kokybę, taip pat gauti monitoringo duomenis, kurie leistų analizuoti, vertinti ir prognozuoti aplinkos oro kokybę Lietuvos teritorijoje, atsižvelgiant į tolimąją ir artimąją radionuklidų pernašą.¹²³

Remiantis AAA tinklalapyje skelbiama informacija, darytina išvada, jog Lietuvai aktualios šios su oro tarša susijusios ir oro kokybei įtaką darančios problemos: vietinių oro taršos

¹²¹ „Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 15 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.47236/asr>.

¹²² Raimondas Grubliauskas, *Aplinkos monitoringas* (Vilnius: Technika, 2014), 19.

¹²³ Venckus, *supra note*, 14: 217–218.

šaltinių – transporto, pramonės ir energetikos objektų, įskaitant šilumos energijos gamybą namų ūkių (būstų) šildymui; išmetami teršalai miestuose, taršos iš šiluminių elektrinių padidėjimas dėl nutraukto valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploatavimo, didėjantis kietojo biokuro vartojimas; Lietuvos oro baseino tarša iš kitų regionų atnešamais teršalais. Kad būtų tinkamai reguliuojamas į aplinkos orą patenkančių teršalų kiekis ir sudaromos sąlygos valdyti aplinkos oro kokybę, svarbu turėti objektyvią informaciją apie Tolimųjų oro teršalų pernašų konvencijos protokolais ir Direktyva 2001/81/EB reguliuojamų į atmosferą išmetamų teršalų – sieros dioksido, azoto oksidų, lakiųjų organinių junginių, amoniako ir kietųjų dalelių, taip pat kitomis ES direktyvomis reglamentuojamų sunkiųjų metalų, patvariųjų organinių ir kitų teršalų, šiltnamio efektą sukeliančių dujų ir ozono sluoksnį ardančių medžiagų, išmetamų į atmosferą, kiekio ir koncentracijos aplinkos ore pokyčius, kitus veiksnius, lemiančius klimato kaitą, aplinkos rūgštėjimą ir eutrofikaciją.¹²⁴

Kaip nurodyta AAA tinklalapyje, oro kokybės vertinimui Lietuvos teritorija, atsižvelgiant į gyventojų skaičių ir teršalų koncentracijos lygį, pagal Direktyvos 2008/50/EB reikalavimus suskirstyta į zonas ir aglomeracijas. Lietuvoje yra 2 aglomeracijos – teritorijos, tapatinamos su Vilniaus ir Kauno miestų ribomis, ir likusi šalies teritorijos dalis – 1 zona. Aplinkos oro kokybei stebėti ir vertinti skirtą valstybinio aplinkos oro monitoringo Lietuvoje tinklą 2019 metais sudarė 14 automatizuotų miestų oro kokybės tyrimo stočių (OKTS), pagal tokių stočių tinklui keliamus reikalavimus išdėstytų didžiausiuose šalies miestuose ir pramonės centruose ir atspindinčių tiek foninį atskirų miestų oro užterštumą, darantį poveikį didžiausiai miestų gyventojų daliai (Vilniaus Senamiesčio, Vilniaus Lazdynų, Kauno Noreikiškių, Naujosios Akmenės OKTS), tiek transporto (Vilniaus Žirmūnų, Kauno Petrašiūnų, Klaipėdos Centro, Klaipėdos Šilutės pl., Šiaulių OKTS), tiek pramonės ir kitų stambių stacionarių taršos šaltinių (Vilniaus Savanorių pr., Jonavos, Kėdainių, Mažeikių OKTS) galimą įtaką oro kokybei.¹²⁵

Pagal AAA pateiktą informaciją, iš kitų valstybių atnešamą oro taršą, bendrą – foninį – šalies oro baseino užterštumo lygį, jo pokyčius ir juos lemiančius veiksnius leidžia analizuoti foninio oro monitoringo stočių sistema. 2019 metais Lietuvoje veikė 3 kaimo vietovėse toli nuo bet kokių taršos šaltinių įrengtos stotys, skirtos foniniam oro užterštumui ir teršalų srautų iš šiaurinių (Žemaitijos stotis), rytinių (Aukštaitijos stotis) ir vakarinių (Preilos ir Žemaitijos stotys) Europos regionų galimam poveikiui Lietuvos oro kokybei stebėti. Čia matuojama teršalų, į Lietuvą intensyviausiai pakliūvančių su tolimosiomis oro pernašomis, koncentracija ore ir atmosferos krituliuose (kritulių cheminė sudėtis). Preiloje esanti stotis dirba pagal tarptautinę Oro teršalų pernašų konvencijos Tolimųjų pernašų Europoje monitoringo ir įvertinimo EMEP programą,

¹²⁴ Oro kokybės vertinimo skyrius, „Valstybinis aplinkos oro monitoringas“, Aplinkos apsaugos agentūra, žiūrėta 2020 m. sausio 15 d., <http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=cd221b5f-a5f0-4cc2-a19e-c2eb5b503538>.

¹²⁵ *Ibid.*

Baltijos jūros aplinkos apsaugos komisijos HELCOM programą, Aukštaitijos ir Žemaitijos stotys – pagal Oro teršalų pernašų konvencijos Tarptautinę bendradarbiavimo sąlygiškai natūralių ekosistemų kompleksinio monitoringo srityje programą ICP IM.¹²⁶

Pažymėtina, jog remiantis viešai internete prieinama informacija, galima daryti išvadą, kad po gaisro Alytuje oro užterštumo klausimas tapo aktualus visoje Lietuvoje. Aplinkos apsaugos agentūros internetiniame puslapyje kiekvieną dieną galima pasitikrinti, ar teršalų koncentracijos aplinkos ore neviršija ribinių verčių. Pažymėtina, kad Lietuvoje apie oro kokybę sprendžiama tik išmatuojant atskiras kietųjų dalelių (KD10), azoto dioksido (NO₂), sieros dioksido (SO₂), anglies monoksido (CO) ir ozono (O₃) vertes, tačiau kvėpuojamas oras gausus ir kitokių cheminių junginių, kurių niekas netiria. Tiriama atskiri cheminiai elementai, kurie dažniausiai neviršija leistinų normų, o kokie kiti cheminiai elementai yra išskiriami ir kokius junginius jie išsiskyrę sudaro, niekas nė nežino. Be to, išsamūs oro taršos tyrimai yra sudėtingi ir kainuoja labai brangiai. Bene didžiausią darbą tiriant ir kontroliuojant oro taršą turi atlikti savivaldybė, kuri atlieka taršos monitoringą, tačiau kiek ir kokių medžiagų yra Lietuvos ore, neaišku, kadangi savivaldybė, kuriai priklauso tirti ir kontroliuoti oro kokybę, suminių oro kokybės vertinimų neatlieka.¹²⁷

Dienraščio *Valstietis.lt* straipsnyje „Popieriuose – oras švarus. O kuo iš tiesų kvėpuojame?“ pakalbintas Kauno technologijos universiteto Cheminės technologijos fakulteto (KTU CTF) Aplinkosaugos technologijos katedros profesorius Dainius Martuzevičius teigia, kad tikrasis teršalų skaičius ore gali būti matuojamas net tūkstančiais rodiklių. „Oro užterštumo indeksai yra sudaromi siekiant visuomenei palengvinti supratimą apie oro užterštumo lygius, nesigilinant į atskirų teršalų matavimo subtilybes ir poveikį sveikatai. Visų junginių koncentracijos išmatavimas ore yra labai brangus, todėl nuolatinės stebėsenos tikslais yra pasirenkamas kompromisinis teršalų rinkinys, tačiau oro užterštumą tiriantys mokslininkai dažnai gali nuspėti, kokių dar junginių galima tikėtis esant įvairaus tipo oro taršai. Pavyzdžiui, padangų degimas (kaip ir daugelis kitų degimo procesų, įskaitant vidaus degimo variklius, laužus ir pan.) bus neatsiejamas nuo kancerogeninių nepilno degimo produktų bei sunkiųjų metalų, prilipusių ant labai smulkių kietųjų dalelių – suodžių“, – teigia mokslininkas.¹²⁸

3.5. Ekonominės aplinkos oro apsaugos nuo taršos priemonės

Remiantis Z. Venckaus knygos „Aplinkos apsaugos teisė“ teiginiais, aplinkosaugos teisės aktai nemažai dėmesio skiria aplinkos ir aplinkos oro apsaugos ekonominiam mechanizmui, orientuotam į rinkos ekonominius santykius, pagrįsti. Šio mechanizmo tikslas – ekonominiiais

¹²⁶ „Valstybinis aplinkos oro monitoringas“, *supra note*, 124.

¹²⁷ Eglė Kuktienė, „Popieriuose- oras švarus. O kuo iš tiesų kvėpuojame?“, *Valstietis.lt*, 2019 m. lapkričio 7 d., <http://valstietis.lt/naujienos/salyje/popieriuose-oras-svarus-o-kuo-is-tiesu-kvepuojame/>.

¹²⁸ *Ibid.*

svertais užtikrinti racionalią gamtonaudą ir efektyvią aplinkos apsaugą. Tam būtina apmokestinti aplinkos oro taršą. Ekonominės priemonės yra skirtos aplinkos oro taršai mažinti ir prevencijai užtikrinti. Tai mokesčiai ir baudos už aplinkos oro teršimą, vartotojų mokesčiai, mokesčių lengvatos, mokesčių diferencijavimas, subsidijos, paskolos, fondai. Be to, numatomų aplinkosaugos priemonių įgyvendinimas priklauso nuo jų finansavimo galimybių, ypač iš valstybės biudžeto, ES struktūrinių fondų ir kitų finansavimo šaltinių. Viena iš ekonominių reguliavimo priemonių daugelyje valstybių, taip pat ir Lietuvoje, yra priimti teisės aktai, kuriais remiantis taikoma įvairių ekonominių apribojimų ir paskatų, siekiant išsaugoti aplinkos oro kokybę. Rinkos ekonomikos sąlygomis vis didesnę reikšmę įgauna ekonominiai mokesčiai, subsidijos, taršos leidimai (kvotos).¹²⁹

Ekonominis aplinkos apsaugos mechanizmas yra nustatytas Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme ir kituose teisės aktuose. Minėto įstatymo 28 str. nustato pagrindines aplinkos apsaugos ekonomines priemones: mokesčius už gamtos išteklių naudojimą, mokesčius už aplinkos teršimą, kreditavimo reguliavimą, valstybės subsidijas, kainų politiką, ekonomines sankcijas ir nuostolių kompensavimą, kitus ekologinius mokesčius ir priemones. Pagal minėtą įstatymą visas žalos aplinkos orui prevencijos priemonių, veiksmų, užtikrinančių teršalų ir (arba) kitokių darančių žalą aplinkos orui veiksmų skubią kontrolę, sulaikymą, pašalinimą ar kitokį valdymą, siekiant sumažinti ar išvengti didesnės žalos aplinkos orui, neigiamo poveikio žmonių sveikatai ar tolesnio aplinkos elementų funkcijų pablogėjimo, ir (arba) aplinkos atkūrimo priemonių išlaidas ir kitus susijusius nuostolius atlygina ūkio subjektas, padaręs žalą aplinkai ir aplinkos orui arba sukėlęs neišvengiamą (realią) žalą aplinkai ir aplinkos orui grėsmę, net ir tais atvejais, kai atitinkamas priemonės vykdė savivaldybės arba valstybės įgaliotos institucijos (pačios ar per trečiuosius asmenis).¹³⁰ Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo paskirtis – ekonominėmis priemonėmis skatinti teršėjus mažinti aplinkos teršimą, neviršyti nustatytų teršalų išmetimo į aplinką normatyvų, taip pat iš mokesčio kaupti lėšas aplinkosaugos priemonėms įgyvendinti. Be to, įstatymas reglamentuoja ir mokesčių mokėjimą už teršalų išmetimą į orą. Nustatytų mokesčių už taršą surinkimo vienas iš tikslų – sumažinti aplinkos oro teršimą.¹³¹

Remiantis 2019 metų *Eurostat* leidinyje „Taxation trends in the European Union“ pateiktais duomenimis bei palyginus Lietuvos, Europos Sąjungos ir kitų valstybių per metus surenkamų aplinkosauginių mokesčių sumas, matyti, jog 2017 metais Lietuvoje surinktų aplinkos apsaugos mokesčių suma siekia vos 807 mln. eurų, kai tuo tarpu Vokietijoje surinkta 59 259 mln. eurų suma, Italijoje – 57 384 mln. eurų, Jungtinėje Karalystėje – 55 786 mln. eurų, Prancūzijoje – 52 925 mln.

¹²⁹ Venckus, *supra note*, 49: 182–183.

¹³⁰ „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“, *supra note*, 55.

¹³¹ „Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 4 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.80721/asr>.

eurų, Olandijoje – 24 563 mln. eurų, Ispanijoje – 21 382 mln. eurų ir pan.¹³² Taigi, palyginus Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos šalių surenkamų aplinkosauginių mokesčių sumas, darytina išvada, jog ši ekonominė aplinkos, įskaitant ir aplinkos oro, apsaugos priemonė nemotyvuoja pažeidėjų ateityje vengti pažeidimų, investuoti ir rūpintis aplinka bei jos oru ir nėra pakankamai veiksminga užtikrinant aplinkos oro taršos kontrolę bei prevenciją.

¹³² „Taxation trends in the European Union“, European Commission, žiūrėta 2020 m. kovo 24 d., https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/taxation-trends-eu-union_en.

4. APLINKOS ORO TARŠOS VALSTYBINĖ KONTROLĖ

Siekiant užtikrinti aplinkos oro taršos kontrolę, teisėtumą ir teisėtvarką aplinkos oro apsaugos srityje, aplinkos oro apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimų prevenciją, pažeidimų nutraukimą bei šių pažeidimų padarymu kaltų asmenų nustatymą, jų patraukimą teisinėn atsakomybėn (atsakomybės už aplinkos oro taršą taikymo tema bus nagrinėjama tolesniame skyriuje), Lietuvoje yra sukurta aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės sistema, kurią vykdo valstybės įgaliotos institucijos ir pareigūnai. Šios sistemos principus, vykdančias institucijas bei pareigūnus, jų teisinį statusą, veiklos teisinius pagrindus bei pagrindinius principus, veiklos organizavimą bei aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės procesą reglamentuoja Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas (toliau – AAVKĮ). Šiuo įstatymu nustatyta, kad aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę Lietuvos Respublikoje organizuoja ir priežiūrą atlieka Aplinkos ministerija, o valstybinę kontrolę vykdo biudžetinė įstaiga Aplinkos apsaugos departamentas. Aplinkos ir aplinkos oro taršos valstybinės kontrolės procesas susideda iš ūkio subjektų konsultavimo, jų veiklos patikrinimo, kontrolinių pirkimų atlikimo, duodant privalomuosius nurodymus, sustabdant kenksmingą aplinkai ir aplinkos orui ūkio subjektų veiklą.¹³³

AAVKĮ įtvirtinta, jog aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės priežiūrą atliekanti institucija – Aplinkos ministerija tikrina, ar aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos ir pareigūnai laikosi jų veiklą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų aplinkos apsaugos valdymo srityje, tinkamai atlieka savo funkcijas ir pareigas, tikrina, analizuoja ir vertina, ar aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos efektyviai vykdo aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, taip pat aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių institucijų ir pareigūnų veiklos efektyvumui įvertinti tikrina, ar fiziniai ir juridiniai asmenys laikosi aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų, be to, vykdo aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės valdymą bei metodiškai vadovauja aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančioms institucijoms, AAVKĮ ir kitų teisės aktų nustatytais atvejais nagrinėja ginčus dėl aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijų ar pareigūnų priimtų sprendimų.¹³⁴

4.1. Aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančių pareigūnų teisės ir pareigos

Aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę Lietuvos Respublikoje vykdo biudžetinės įstaigos – Aplinkos apsaugos departamento pareigūnai. Vadovaujantis AAVKĮ, šie pareigūnai organizuoja

¹³³ „Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas“, *supra note*, 99.

¹³⁴ *Ibid*

ir vykdo prevencinę veiklą, kuria siekiama, kad fiziniai ir juridiniai asmenys laikytųsi įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą, reikalavimų, kontroliuoja, ar teisėtai, laikantis įstatymų ir kitų teisės aktų, fiziniai ir juridiniai asmenys naudoja [...] aplinkos oro [...] bei kitus gamtos išteklius; kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys, turintys pareigą atkurti gamtos išteklius, laiku ir tinkamai šią pareigą įvykdo; kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys vykdo savo pareigą saugoti aplinką; kontroliuoja, ar fiziniai ir juridiniai asmenys laikosi nustatytų teršalų išmetimo ir išleidimo į aplinką bei aplinkos kokybės reikalavimų normų; kontroliuoja, ar tinkamai tvarkoma aplinkos komponentų užterštumo, aplinkos komponentų tyrimų kokybės, gamtos išteklių naudojimo, atliekų apskaita, ar pateikiami teisingi šios apskaitos duomenys; kontroliuoja, kaip įgyvendinamos aplinkos apsaugos programos ir priemonės. Esant AAVKĮ numatytiems pagrindams, pareigūnai duoda fiziniams ir juridiniams asmenims privalomuosius nurodymus; taiko aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidėjams AAVKĮ ir kituose įstatymuose nustatytas teisinio poveikio priemonės – nustatyta tvarka skiria administracines nuobaudas ir ekonomines baudas, sustabdo aplinkai kenksmingą veiklą, panaikina gamtos išteklių naudojimo leidimus arba taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus, taiko kitas įstatymų nustatytas teisinio poveikio priemones; nustatyta tvarka įvertina aplinkos apsaugos įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimais padarytą žalą aplinkai ir teikia ieškinius dėl jos atlyginimo, ir kt.¹³⁵

Aplinkos apsaugos valstybinė kontrolė grindžiama šiais principais: prevencijos, minimalios ir proporcingos kontrolės naštos, sprendimų priėmimo savarankiškumo ir pareigūnų asmeninės atsakomybės už priimtus sprendimus, atsakomybės neišvengiamumo, objektyvumo, nepiktnaudžiavimo valdžia, viešumo, nediskriminavimo, planavimo, metodinės pagalbos teikimo principais.¹³⁶

Atsižvelgdamas į viešojoje erdvėje publikuotus aplinkosauginius įvykius Lietuvoje, Seimas 2020 m. sausio 28 d. priėmė AAVKĮ 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymą (toliau – Įstatymas). Minėto teisės akto pataisomis aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnams suteikta daugiau įrankių reaguoti į aplinkosauginių pažeidimų atvejus, siekiant užtikrinti griežtesnę aplinkosaugos, įskaitant ir aplinkos oro taršos, kontrolę.¹³⁷

Pažymėtina, jog pakeistas aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų teises ir pareigas reglamentuojančio 12 straipsnio 1 dalies 1 punktas, kuriame įtvirtinta teisė pareigūnams

¹³⁵ Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos veiklos ataskaita, *supra note*, 120.

¹³⁶ „Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas“, *supra note*, 99.

¹³⁷ „2020 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“ Nr. XIII-2794, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 22 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dbdb6f60428b11ea983cd4e02103c255?jfwid=-fvogcgsnu>.

imti ėminių. Pakeitus 12 straipsnio 1 dalies 19 punktą, aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnams atsirado teisė pasitelkti nešališkus ekspertus ar specialistus, turinčius ne tik reikiamų specialiųjų žinių, bet ir (ar) reikiamą įrangą, bei dalyvauti patikrinime ne tik vertinant patikrinimo duomenis, bet ir (ar) imant ėminių ar atliekant tyrimus ir matavimus, kai reikalingos specialiosios žinios ir (ar) įranga.¹³⁸ Turint pagrįstos informacijos ar kilus pagrįstiems įtarimams, kad viršijami teisės aktuose nustatyti aplinkos apsaugos normatyvai ar standartai [...], bus galima atlikti valstybinius laboratorinius tyrimus. Valstybiniais laboratoriniais tyrimais nustatytas normas viršijančią taršą [...], už tyrimus mokės teršėjai. Aplinkos apsaugos agentūros darbuotojus ir kitus jų pasitelktus asmenis bus privaloma bet kuriuo paros metu įleisti į teritoriją ar objektą ir sudaryti sąlygas jiems patekti prie taršos šaltinių ar užterštų vietų.¹³⁹

Pažymėtina, jog Įstatyme patikslinti privalomųjų nurodymų, kuriais vadovaujantis, reikalui esant, gali būti stabdoma ir asmens veikla, davimo kriterijai ir procedūros, suteikiančios aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnams galimybę tokias veikas nutraukti¹⁴⁰. Pakeistoje Įstatymo 18 straipsnio redakcijoje numatyti papildomi ir plačiau reglamentuoti atvejai, kada aplinkos apsaugą užtikrinantys pareigūnai gali duoti privalomuosius nurodymus. Minimi prieš tai nebuvo įtvirtinti atvejai, susiję su taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymu, taip pat įvykiai, susiję su neleistinu teršalų išmetimu, [...] vykdomu neteisėtu aplinkos teršimu ir (ar) neteisėtais naudojamais ar naikinamais gamtos ištekliais ir (ar) daroma žala aplinkai ir vykdoma veikla, didinančia pažeidimo mastą, taip pat, kai aplinkos apsaugą ir (ar) gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka neteikiamos ataskaitos ar (ir) neteikiama kita privaloma pateikti informacija ar (ir) nevykdomi teisėti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų ar aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančios institucijos reikalavimai ir kiti atvejai. Priklausomai nuo taršos dydžio, pažeidimų rimtumo, galės būti duodami nurodymai stabdyti įrenginių (jų dalies) eksploatavimą ar visą teršimą lemiančią veiklą. Be to, Įstatymo 18 straipsnyje atskiromis dalimis įtvirtintos papildomos nuostatos, susijusios su privalomųjų nurodymų davimu. Jeigu duodamas privalomasis nurodymas sustabdyti įrenginio ar jo dalies eksploatavimą ar kitą veiklą šio straipsnio 1 dalies 1, 2 ir 3 punktuose nurodytais atvejais, privalomajame nurodyme turi būti nurodytos sąlygos ar priemonės,

¹³⁸ „2020 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“, *supra note*.

¹³⁹ „Seimas griežtina aplinkosaugos kontrolę, pažeidėjams didės mokesčiai“, *alkas.lt*, 2020 m. sausio 28 d., <http://alkas.lt/2020/01/28/seimas-grieztina-aplinkosaugos-kontrol-pazeidejams-dides-mokesciai/>.

¹⁴⁰ *Ibid.*

kurias įgyvendinus galima atnaujinti sustabdytą įrenginio ar jo dalies eksploatavimą ar kitą veiklą, nurodytą privalomajame nurodyme.¹⁴¹

Tais atvejais, kai nėra galimybės operatyviai surašyti privalomojo nurodymo, tačiau atsižvelgiant į situaciją būtina nedelsiant imtis priemonių, arba kai pažeidimas gali būti pašalintas nedelsiant, aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnai žodžiu pareikalauja iš atsakingų asmenų atlikti veikas, kad būtų išvengta žalos aplinkai ar ji būtų sumažinta arba kad būtų išvengta tiesioginio pavojaus žmonių sveikatai ar gyvybei ar jis būtų sumažintas. Informacija apie aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų žodžiu duotus reikalavimus (nurodymus) atlikti veikas (nurodymo turinys, vykdymo tvarka, sąlygos ir terminai) nurodoma dokumente, kuriuo įforminamas patikrinimas. Asmenys privalo vykdyti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų žodžiu duotus reikalavimus. Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų žodžiu duoti reikalavimai, nurodyti patikrinimą įforminančiame dokumente, gali būti skundžiami *mutatis mutandis* šio Įstatymo 25 straipsnyje nustatyta tvarka. Skundo padavimas nesustabdo aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno žodžiu duoto reikalavimo vykdymo.¹⁴²

Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnas gali aplinkos ministro nustatyta tvarka laikinai, ne ilgiau kaip iki privalomojo nurodymo įvykdymo dienos, užplombuoti patalpas, įrenginius ir kitus objektus, jeigu nėra kitos galimybės užtikrinti privalomojo nurodymo ar aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno žodžiu duoto reikalavimo vykdymą. Toks sprendimas pažymimas privalomajame nurodyme ir skundžiamas kartu su privalomuoju nurodymu šio Įstatymo 25 straipsnyje nustatyta tvarka.¹⁴³

Draudžiama sustabdyti veiklą, jeigu toks veiklos sustabdymas galėtų sukelti didesnę žalą visuomenės interesams (sutrikdyti viešąjį vandens tiekimą, nuotekų tvarkymą, centralizuotą šilumos ar elektros energijos tiekimą, mišrių komunalinių atliekų tvarkymą), negu veiklos tęsimas. Šiame punkte nurodytą žalos visuomenės interesams vertinimą atlieka aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę vykdančios institucijos vadovo sudaryta komisija.¹⁴⁴

Papildytas ir duomenų, kurie turi būti privalomajame nurodyme, sąrašas, papildomai įtraukiant duomenis apie privalomojo nurodymo terminų pratęsimo tvarką, informaciją, kaip asmuo turi pranešti apie įvykdytą privalomąjį nurodymą, atsakomybę už privalomojo nurodymo neįvykdymą bei kitą reikalingą informaciją¹⁴⁵.

¹⁴¹ „2020 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“, *supra note*, 138.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*

Pažymėtina, jog pakeisti ir privalomojo nurodymo įvykdymo terminai. Ankstesnėje galiojančioje įstatymo redakcijoje buvo numatytas ne ilgesnis kaip dviejų mėnesių privalomojo nurodymo įvykdomo terminas, kurį nustato privalomąjį nurodymą duodantis aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnas, įsigaliojus įstatymo pakeitimams, numatytas terminas- ne ilgesnis kaip vienas mėnuo. Taip pat, detalizuoti ir konkrečiai apibrėžti ilgesni privalomojo nurodymo įvykdymo terminai. Įsigaliojus įstatymo pakeitimams, numatyta, jog gali būti skiriamas ilgesnis negu vieno mėnesio, bet ne ilgesnis kaip 3 mėnesių privalomojo nurodymo įvykdymo terminas. Ilgesnius, negu 3 mėnesių, bet ne ilgesnius kaip 6 mėnesiai, privalomojo nurodymo įvykdymo terminus aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnas duoda atsižvelgęs į Komisijos dėl privalomųjų nurodymų įvykdymo terminų nustatymo sprendimą, įvertinus asmens, kuriam duodamas privalomasis nurodymas, pateiktą informaciją, kitą informaciją ir objektyvias aplinkybes.¹⁴⁶

4.2. Ūkio subjektų veiklos patikrinimas

Pažymėtina, jog aplinkos oro taršos kontrolė ir prevencija yra įgyvendinama organizuojant ūkio subjektų veiklos, kuri gali turėti neigiamą poveikį aplinkai ir jos orui, patikrinimus. Atsižvelgiant į aplinkosaugos srities visuomeninę reikšmę, į viešoje erdvėje paskelbtą informaciją apie 2019 metų spalio mėnesio įvykius Alytuje dėl kilusio gaisro atliekas tvarkančio ūkio subjekto teritorijoje¹⁴⁷, tikslinga, remiantis Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos (toliau – LR STT) antikorupecinio vertinimo išvada, paanalizuoti vienos iš aplinkos oro kontrolės reguliavimo ir prevencijos priemonių – ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančius teisės aktus. Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos (toliau – Departamentas) vykdomus ūkio subjektų planinius ir neplaninius patikrinimus reglamentuoja šie teisės aktai:

1) Ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų, vykdam aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, reikalavimų aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2011 m. vasario 18 d. įsakymu Nr. D1-145 (2018 m. liepos 5 d. įsakymo redakcija) (toliau – Patikrinimų aprašas);

2) Ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų, vykdam aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, taisyklės, patvirtintos Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos

¹⁴⁶ „2020 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“, *supra note*, 138.

¹⁴⁷ „Milžiniškas gaisras Alytuje: dega padangų perdirbimo įmonės sandėliai“, *lrt.lt*, 2019 m. spalio 16 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1107156/milziskas-gaisras-alytuje-dega-padangu-perdirbimo-imonės-sandėliai>.

ministerijos direktoriaus 2018 m. liepos 12 d. įsakymu Nr. AD1-64 (toliau – Patikrinimų taisyklės);

3) Ūkio subjektų, vykdančių ūkinę veiklą, kuriai reikia gauti taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus ar taršos leidimus, vykdomos ūkinės veiklos keliamos rizikos aplinkai vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2018 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. AD1-194 (toliau – Ūkio subjektų, turinčių TIPK ar TL, rizikos aprašas);

4) Ūkio subjektų, vykdančių ūkinę veiklą, kuriai nereikia gauti taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų ar taršos leidimų, vykdomos ūkinės veiklos keliamos rizikos aplinkai vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2018 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. AD1-194 (toliau – Ūkio subjektų, neturinčių TIPK ar TL, rizikos aprašas);

5) Ūkio subjektų veiklos patikrinimų vykdant rotaciją Aplinkos apsaugos departamente prie Aplinkos ministerijos tvarka, patvirtinta Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2019 m. balandžio 26 d. įsakymu Nr. AD1-91 (toliau – Rotacijos tvarka).¹⁴⁸

Dėl tikrintinų ūkio subjektų sąrašų sudarymo. Kaip teisingai pažymėta LR STT išvadoje, ūkio subjektų veiklos planiniai ir neplaniniai patikrinimai atliekami vadovaujantis Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo, Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo, Europos Sąjungos teisės aktų bei analizuojamų teisės aktų nuostatomis. Pažymėtina, kad Departamento direktoriaus patvirtintų Patikrinimų taisyklių nuostatos nedetalizuoja, bet atkartoja aplinkos ministro patvirtinto Patikrinimų aprašo nuostatas. Patikrinimų aprašo 5 punkte numatyta, kad kontrolę atliekantis subjektas privalo turėti visų jo veiklos teritorijoje esančių kontroliuojamų ūkio subjektų sąrašus. Planiniai ir neplaniniai patikrinimai atliekami nurodytuose Patikrinimo aprašo punktuose nustatyta tvarka.¹⁴⁹

Departamento interneto svetainėje paskelbtame metinių patikrinimų plane nurodyta, kad 2019 m. planuota patikrinti iš viso 6 724 ūkio subjektus, iš jų: Departamento Alytaus valdybai numatyta patikrinti 539, Kauno valdybai – 1 023, Klaipėdos valdybai – 1 008, Marijampolės valdybai – 582, Panevėžio valdybai – 520, Šiaulių valdybai – 1 084, Utenos valdybai – 723, Vilniaus valdybai – 785, Aplinkos kokybės departamentui – 460 ūkio subjektų.¹⁵⁰

¹⁴⁸ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2019 m. gruodžio 5 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-10373 „Dėl ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančių teisės aktų“, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/cdca776017e111ea8faecfea528bacc6>.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ „Ūkio subjektų priežiūra“, Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://aad.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ukio-subjektu-prieziura>.

LR STT atkreipia dėmesį kad Departamento interneto svetainėje nėra skelbiami visų kontroliuojamų ūkio subjektų sąrašai, taip pat nėra duomenų apie ankstesnių metų patikrinimo planus bei jų įgyvendinimą (viešinami tik 2019 m. I–III ketvirčių patikrinimų rezultatai bei 2018 m. II pusmečio vykdytų patikrinimų ataskaita), todėl nėra galimybės įvertinti numatytų tikrinti ūkio subjektų santykį su visais kontroliuojamais subjektais, kas parodytų vykdomos priežiūros efektyvumą bei tikslingumą. Viešai skelbiamais duomenimis, pavyzdžiui, 2019 m. I ketvirtį atlikti 1 628 planiniai ir neplaniniai patikrinimai, kurie nėra atskirai išskirti, todėl nėra galimybės įvertinti, ar atlikti visi metiniame plane numatyti planuoti patikrinimai.¹⁵¹

Dėl metinių patikrinimų planų keitimo. Patikrinimo aprašo 16 punkte numatyta, kad patikrinimų planas tvirtinamas kontrolę atliekančio subjekto vadovo, jo įgalioto asmens sprendimu. Patikrinimų planas gali būti pakeistas kontrolę atliekančio subjekto vadovo ar jo įgalioto asmens motyvuotu sprendimu.¹⁵² LR STT išanalizavusi Departamento interneto svetainėje skelbiamus duomenis, nustatė kad Departamentas skelbia metinį patikrinimų planą, taip pat direktoriaus įsakymus dėl metinio patikrinimų plano pakeitimo. 2019 m. patikrinimų planas keistas du kartus – 2019 m. rugpjūčio 14 d. įsakymu Nr. AD1-156 ir 2019 m. lapkričio 15 d. įsakymu Nr. AD1-223. Abiem atvejais pagrindinėmis patikrinimų plane vykdytų pakeitimų priežastimis įvardyta darbuotojų (pareigūnų) išėjimas iš darbo, padidėjęs darbo krūvis, kuris dėl to perskirstomas tarp padalinių. Taip pat įsakymuose nurodyta, kad, be kita, ko numatoma dalį ūkio subjektų patikrinimų šalinti ir įtraukti naujų. Kaip išvadoje pažymi LR STT, nei Departamento direktoriaus įsakymuose, nei pakeistame metiniame patikrinimų plane neatsispindi padaryti konkretūs plano keitimai, taip pat nėra nurodyta, kodėl iš patikrinimų plano išbraukti ir / ar įtraukti konkretūs ūkio subjektai.¹⁵³

Dėl patikrinimo plano sudarymo. Patikrinimų taisyklių 10 punkte nustatyti tikrintinų ūkio subjektų atrankos kriterijai, tarp kurių – ankstesnių patikrinimų metu buvo nustatyti pažeidimai, kuriais buvo padaryta žala aplinkai, buvo viršytos išmetamų teršalų ribinės vertės; ir (ar) nustatytas leidimo sąlygų nesilaikymo atvejis (10.4 papunktis). Neplaniniai patikrinimai atliekami, be kita ko, siekiant užtikrinti, kad buvo pašalinti ūkio subjekto veiklos ankstesnio patikrinimo metu nustatyti teisės aktų pažeidimai ir įgyvendinti priimti sprendimai (Patikrinimų aprašo 271.3, Patikrinimo taisyklių 31.3 papunktis). Departamento interneto svetainėje skelbiama apibendrinta, nedetalizuota informacija apie vykdytus planinius ir neplaninius ūkio subjektų patikrinimus –

¹⁵¹ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2019 m. gruodžio 5 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-10373 „Dėl ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 149.

¹⁵² „Ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų, vykdančių aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, reikalavimų aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2011 m. vasario 18 d. įsakymu Nr. D1-145, LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.393275/asr>.

¹⁵³ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2019 m. gruodžio 5 d. Antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-10373 „Dėl ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančių teisės aktų“, *op. cit.*, 149.

2018 m. II pusmečio bei 2019 m. I, II, III ketvirčių patikrinimų ataskaitos, nurodant, ar patikrinimas buvo planinis, ar neplaninis, ar nustatyta pažeidimų ir kokių (pateikiamas trumpas komentaras arba nurodytas Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso (toliau – ANK) straipsnis). LR STT, išanalizavusi anksčiau minėtų ataskaitų duomenis, nustatė, kad ne visų ūkio subjektų, kurių ankstesnio patikrinimo metu buvo nustatyta leidime nurodytų sąlygų, teisės aktuose nustatytų reikalavimų nesilaikymo ar kitų pažeidimų buvo atliekami pakartotiniai – neplaniniai patikrinimai – remiantis Patikrinimų aprašo 271.3 papunkčio nuostatomis.¹⁵⁴

Dėl ūkio subjektų veiklos rizikingumo vertinimo. Patikrinimo aprašo (ir atitinkamai Patikrinimo taisyklių) 12 punkte nustatyta, kad planiniai patikrinimai atliekami ne dažniau kaip 2 kartus per kalendorinius metus. Ūkio subjektų patikrinimų dažnumas (periodiškumas) priklauso nuo jų veiklos keliamo pavojaus aplinkai: mažiausią pavojų keliančių ūkio subjektų veiklos patikrinimai atliekami ne rečiau kaip kas trejus metus, didžiausią pavojų keliančių ūkio subjektų veikla turi būti tikrinama ne rečiau kaip kartą per kalendorinius metus.¹⁵⁵ Ūkio subjektų, turinčių TIPK ar TL, rizikos aprašo 10 punkte nustatyta, kad pagal Aplinkos ministerijos ir / arba Departamento nustatytus metinius kontrolinės veiklos prioritetinius uždavinius, ūkio subjektų, atitinkančių prioritetiniuose uždaviniuose numatytus tikslus, patikrinimai planuojami pagal juos, netaikant tokiems ūkio subjektams pagal vykdomos ūkinės veiklos keliamos rizikos aplinkai vertinimą nustatyto patikrinimo periodiškumo. Pagal prioritetinius uždavinius pirmiausia į metinius patikrinimų planus įtraukiami ūkio subjektai, kuriems nustatytas didesnis rizikos dydis.¹⁵⁶ Kaip teisingai pastebi LR STT, Departamento interneto svetainėje nėra skelbiama jokių duomenų apie kontroliuojamų ūkio subjektų vykdomos veiklos rizikingumo vertinimą. Galiojantis teisinis reguliavimas šios prievolės nenumato, tačiau minėtų duomenų skelbimas prisidėtų prie tikrintinų ūkio subjektų atrankos proceso skaidrumo didinimo.¹⁵⁷

LR STT išvadoje nurodo, jog ūkio subjektų, turinčių TIPK ar TL, rizikos aprašo 16 punkte įvardyti ūkio subjektams vykdomos ūkinės veiklos keliamos rizikos aplinkai vertinimo veiksniai (turintys įtakos bendram rizikingumo balui apskaičiuoti) pagal vykdomą veiklos rūšį ir galimą neigiamą poveikį aplinkai (iš viso – 23 kriterijai), taikytas ar netaikytas administracines poveikio priemonės (iš viso – 11 kriterijų). Ūkio subjektų, turinčių TIPK ar TL, rizikos aprašo 11 ir 12 punktuose nustatyta, kad ūkio subjektui gali būti priskirtas didesnis ar mažesnis rizikos dydis,

¹⁵⁴ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2019 m. gruodžio 5 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-10373

„Dėl ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 149.

¹⁵⁵ „Ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų, vykdančių aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, reikalavimų aprašas“, *supra note*, 153.

¹⁵⁶ „Ūkio subjektų, vykdančių ūkinę veiklą, kuriai reikia gauti taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus ar taršos leidimus, vykdomos ūkinės veiklos keliamos rizikos aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2018 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. AD1-194, aad.lrv.lt, žiūrėta 2020 m. kovo 16 d., <https://aad.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ukio-subjektu-prieziura-1/rizikos-vertinimas>.

¹⁵⁷ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2019 m. gruodžio 5 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-10373 „Dėl ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 149.

nei nustatytas per vykdomos ūkinės veiklos keliamos rizikos aplinkai vertinimą, jei aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnas [...] mano, kad tai būtina.¹⁵⁸

Remiantis LR STT antikorupcinio vertinimo išvada, išdėstytos nuostatos vertintinos kaip ydingos antikorupciniu požiūriu, kadangi sukuria ūkio subjekto veiklos rizikos vertinimą atliekančiam Departamento pareigūnui diskreciją galimai nepagrįstai mažinti ar didinti rizikingumo balą. Kadangi anksčiau minėtame šio teisės akto 16 punkte įvardyti rizikingumo įvertinimo kriterijai yra pakankamai išsamūs, aiškūs ir objektyvūs, nėra aišku, kuo remiantis į juos gali būti neatsižvelgiama arba suteikiami kiti negu numatyta balai.¹⁵⁹

Ūkio subjektų, neturinčių TIPK ar TL, rizikos aprašo 16 punkte nustatyti kriterijai, kuriems esant ūkio subjektui priskiriamas didelis, vidutinis ar mažas rizikos dydis. LR STT atkreipia dėmesį, kad visi kriterijai yra susiję tik su administracinių nuobaudų buvimu ir jų skyrimo pakartotinumu, nesiejant rizikingumo lygio su vykdomos veiklos specifika, naudojamomis technologijomis, veiklos teritorija, gaunamais skundais ir pan. Aprašo 16.3 papunktyje nustatyta, kad ūkio subjektui priskiriamas mažas rizikos dydis, jei per paskutinius patikrinimų metus neskirta administracinių nuobaudų.¹⁶⁰

Šio aprašo 17 punkte numatytas ūkio subjektų patikrinimų dažnumas, atsižvelgiant į ūkio subjektui nustatytą rizikos dydį: didelis rizikos dydis – patikrinimas planuojamas artimiausiais patikrinimų metais vieną kartą (17.1 papunktis); vidutinis rizikos dydis – patikrinimas planuojamas antrais metais vieną kartą (17.2 papunktis); mažas rizikos dydis – patikrinimas planuojamas trečiais metais vieną kartą (17.3 papunktis). Ūkio subjektų, neturinčių TIPK ar TL, rizikos aprašo 18 punkte įtvirtinta Departamento padalinių vadovų diskrecija ūkio subjektų, kuriems priskirtas mažas rizikingumo lygis, patikrinimus planuoti (numatyti) anksčiau arba vėliau, nei nurodyta 17.3 papunktyje.¹⁶¹

Pažymėtina, jog remiantis Departamento internetinėje svetainėje skelbiama 2019 m. IV ketvirčio AAD prie AM ūkio subjektų patikrinimo rezultatų ataskaita matyti, kad per 2019 m. IV ketvirtį iš viso Lietuvos apskrityje atlikti 2 582 ūkio subjektų tiek planiniai, tiek neplaniniai patikrinimai, iš kurių nustatyti tik 37 atvejai, kai subjektai pažeidė aplinkos oro apsaugos reikalavimus ir jiems surašytas administracinių nusižengimų protokolai (6 atvejai) ir (ar) paskirta administracinė bausmė (31 atvejis) ir (ar) skirtas privalomasis nurodymas (5 atvejai).¹⁶²

Nors Lietuvoje aplinkos oro tarša yra kontroliuojama ir valdoma atliekant ūkio subjektų veiklos patikrinimus, tačiau atsižvelgiant į anksčiau išdėstytą informaciją galima teigti, jog šalyje

¹⁵⁸ „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2019 m. gruodžio 5 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-10373 „Dėl ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančių teisės aktų“, *supra note*, 149.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² „Ūkio subjektų priežiūra“, *supra note*, 151.

vyraujančios ūkio subjektų patikrinimus reglamentuojančių teisės aktų spragos, neužtikrintas tinkamas kontroliuojamų ūkio subjektų sąrašų, jų veiklos kontrolės rezultatų ir nustatytų pažeidimų viešinimas, iš patikrinimų planų nemotyvuotai išbraukti arba įtraukti ūkio subjektai bei kiti nurodyti aspektai prisideda prie ne itin sklandaus aplinkos oro taršos kontrolės ir prevencijos mechanizmo veikimo.

4.3. Privalomieji nurodymai

Aplinkos oro taršos valstybinės kontrolės procesą užtikrina aplinkos apsaugos pareigūnų duodami privalomieji nurodymai. Išanalizavęs privalomojo nurodymo sąvokos apibrėžimą, Vyriausiasis administracinis teismas akcentavo, kad privalomojo nurodymo tikslas yra apsaugoti aplinką, užkirsti kelią aplinkai daromai žalai atsirasti ir neutralizuoti tokios žalos pasekmes. Įvertinęs šios įstatyminės poveikio priemonės esmę, teismas nesutiko, kad kaltų asmenų nubaudimas yra būtina prielaida privalomajam nurodymui dėl teisės pažeidimo nutraukimo duoti (2007 m. birželio 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A469-663/2007).¹⁶³

AAVKĮ nustatyta, jog privalomieji nurodymai duodami, kai yra grėsmė, kad bus pažeisti aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų ar kitų teisės aktų reikalavimai ir (arba) kai dėl fizinių ar juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo gali būti padaryta žala aplinkai, siekiant tokių pažeidimų ir (arba) žalos aplinkai išvengti ar ją sumažinti, taip pat kai aplinkos apsaugos įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimas yra trunkamasis ir nustatomas terminas jį nutraukti, kai nustatomas terminas pašalinti aplinkos apsaugos įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimo priežastis, be to, kai nustatomas terminas likviduoti aplinkos apsaugos įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimu sukeltas pasekmes ir kai padaryta žala aplinkai ir nustatomos aplinkos atkūrimo priemonės ir jų įgyvendinimo terminai. Jei privalomasis nurodymas laiku neįvykdomas, aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnas privalo patraukti administracinę atsakomybės asmenį, neįvykdžiusį privalomojo nurodymo, už šio nurodymo neįvykdymą, už aplinkos apsaugos įstatymų ir kitų teisės aktų, dėl kurių buvo duotas privalomasis nurodymas, pažeidimus (jei pažeidimas trunkamasis), taip pat pakartotinai duoti privalomąjį nurodymą, kurio įvykdymo terminai nustatomi remiantis aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės antrojo skirsnio nuostatomis, arba, jei privalomasis nurodymas duotas dėl priežasčių, nurodytų aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo 18 straipsnio 5 punkte, pareikšti ieškinį teisme dėl aplinkai padarytos žalos atlyginimo.¹⁶⁴

¹⁶³ 2015 m. LVAT biuletenis Nr. 28 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas“, *supra note*, 2.

¹⁶⁴ „Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas“, *supra note*, 99.

Teismų praktikoje akcentuotina, kad privalomasis nurodymas gali būti prevencinė priemonė, taikoma siekiant užkirsti kelią teisinei atsakomybei už teisės aktų pažeidimus kilti. Privalomasis nurodymas gali būti duodamas ne tik teisės aktų pažeidimo atvejais, bet ir pažeidimų prevencijos tikslais (2010 m. kovo 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A822-243/2010; 2011 m. rugsėjo 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A662-1386/2011; 2012 m. spalio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-2922/2012; 2012 m. spalio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-2920/2012; 2012 m. gruodžio 10 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-3136/2012). Prevencijos principas – užkirsti kelią aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimams, siekti išvengti neigiamo poveikio aplinkai, įtvirtintas AAVKĮ 4 straipsnio 1 punkte, administracinių teismų praktikoje vertinamas kaip vienas iš svarbiausių aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės principų (2012 m. spalio 12 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A520-2922/2012).¹⁶⁵

Pažymėtina kad privalomasis nurodymas turi būti pagrįstas, negali būti paremtas vien prielaidomis (spėjimais). Pažeidus šį reikalavimą, privalomasis nurodymas pripažįstamas neteisėtu (šiuo aspektu žr., pvz., 2009 m. vasario 27 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A39-289/2009). Taigi aplinkybės, kurios yra privalomojo nurodymo juridinis pagrindas, turi būti įrodytos (2012 m. kovo 9 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A556-140/2012).¹⁶⁶ Šiuo aspektu galima paminėti vieną LVAT nutartį. Administracinėje byloje Nr. A502-2016/2013 ginčas iš esmės kilo dėl Vilniaus RAAD Vilniaus miesto agentūros privalomojo nurodymo, kuriuo uždarajai akcinei bendrovei „Vilniaus energija“ nurodyta mazuto krovos darbus termofikacinėje elektrinėje vykdyti esant palankioms oro sąlygoms teršalams sklaidytis, surašyto AAVKĮ 18 straipsnio 1 punkto pagrindu, t. y. siekiant užkirsti kelią aplinkos apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimams bei išvengti neigiamo poveikio aplinkai. Vertindamas ginčijamo akto teisėtumą ir jo surašymo pagrindą, LVAT nurodė, kad AAVKĮ [...] normos suponuoja atsakovams pareigą tinkamai pagrįsti (motyvuoti) skundžiamų prevencinių veiksmų būtinybę [...]. Įvertinęs byloje esančius duomenis, LVAT konstatavo, kad ginčijamas aktas AAVKĮ nustatytų reikalavimų neatitinka net iš dalies, nes neatskleidžia svarbiausių faktinių duomenų, reikšmingų ekologiškai situacijai Vilniaus mieste įvertinti, ir nenustato aiškių pareiškėjo leistino elgesio ribų, t. y. kriterijų, kuriais vadovaujantis laikoma, jog oro sąlygos teršalams sklaidytis yra palankios. Todėl ginčijamas aktas pripažintas neteisėtu (2013 m. lapkričio 7 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A502-2016/2013).¹⁶⁷

¹⁶⁵ 2015 m. LVAT biuletenis Nr. 28 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas“, *supra note*, 2.

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ *Ibid.*

Taigi privalomieji nurodymai, kaip aplinkos oro apsaugos nuo taršos priemonė, duodami ne tik teisės aktų pažeidimų atvejais, bet ir pažeidimų prevencijos tikslais. Privalomieji nurodymai turi būti pagrįsti, negali remtis vien tik prielaidomis, turi atitikti visus įstatyme nustatytus reikalavimus, nes, kaip ir matyti nagrinėjant teismų praktiką, neretai privalomieji nurodymai dėl neatitikčių reikalavimams, netinkamo privalomojo nurodymo skyrimo motyvavimo, pripažįstami neteisėtais, o esant tokioms situacijai, privalomųjų nurodymų skyrimas praranda savo tiek kaip aplinkos apsaugos kontrolės, tiek kaip aplinkos apsaugos prevencinės priemonės funkciją.

4.4. Aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymas

Dar viena iš priemonių, kuria reguliuojama aplinkos ir aplinkos oro nuo taršos kontrolė, yra ūkio subjektų vykdomos aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymas. Aplinkai kenksmingą veiklą sustabdyti turi teisę tik vyriausieji valstybiniai aplinkos apsaugos inspektoriai. Pagal AAVKĮ nuostatas, aplinkai kenksmingą veiklą sustabdyti galima šiais atvejais: 1) jei fizinis ar juridinis asmuo neįvykdė pakartotinai duoto privalomojo nurodymo dėl to paties aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančio įstatymo ar kito teisės akto pažeidimo pašalinimo; 2) jei dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymo kyla grėsmė, kad bus padarytas tiesioginis reikšmingas neigiamas poveikis aplinkai, ir kitais atvejais, jei dėl fizinio ar juridinio asmens vykdomo [...] oro, žemės ar kitų aplinkos komponentų teršimo masiškai žūsta gyvūnai ar augalai; 3) jei dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimo ar taršos leidimo sąlygų nesilaikymo kyla tiesioginis pavojus žmonių sveikatai ar gyvybei ir kitais atvejais, jei fizinis ar juridinis asmuo teršia aplinkos orą [...] ir tai kelia tiesioginį pavojų žmonių sveikatai ar gyvybei. Juridinių ar fizinių asmenų vykdoma aplinkai kenksminga veikla sustabdoma priimant aplinkos ministro nustatytos formos nutarimą. Pažymėtina, kad pagal AAVKĮ 38 str. nuostatas, už fizinio ar juridinio asmens patirtus nuostolius, kitas pasekmes, atsiradusius teisėtai sustabdžius aplinkai kenksmingą veiklą, valstybinės aplinkos apsaugos kontrolės institucijos ir pareigūnai neatsako, tačiau už fizinio ar juridinio asmens patirtus nuostolius, atsiradusius dėl neteisėto aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymo, aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos ir pareigūnai atsako įstatymų nustatyta tvarka.¹⁶⁸

Neretai ūkio subjektų vykdomos aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymo teisėtumas yra skundžiamas. Šiuo atveju galima paminėti LVAT 2018 m. spalio 25 d. nutartį administracinėje byloje, kur ginčas iš esmės kilo dėl Kauno regiono aplinkos apsaugos departamento Kauno agentūros vyresniosios specialistės priimto privalomojo nurodymo, kuriame nustatyta, jog

¹⁶⁸ „Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas“, *supra note*, 99.

biologinio atliekų apdorojimo įrenginys neatitinka PAV ir išduotame TIPK leidime nustatytų technologinio proceso nuostatų. Pažymėta, kad Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Kauno regiono aplinkos apsaugos departamentas, įvertinęs patikrinimo akto duomenis, nuolatinius Kauno rajono kaimo ir Kauno miesto, taip pat aplinkinių rajonų gyventojų skundus dėl jaučiamų stiprių pūvančių atliekų kvapų, privalomuoju nurodymu įpareigojo VšĮ „Kauno regiono atliekų tvarkymo centras“ nutraukti Kauno mechaninio-biologinio apdorojimo įrenginio biologinio atliekų apdorojimo procesą. AAVKĮ 26 straipsnyje reglamentuota, kad aplinkai kenksmingą veiklą sustabdyti turi teisę tik vyriausieji valstybiniai aplinkos apsaugos inspektoriai. Bylos duomenimis nustatyta, kad ginčijamą privalomąjį nurodymą priėmė Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Kauno regiono aplinkos apsaugos departamento Kauno agentūros vyresnioji aplinkos apsaugos inspektoriė. AAVKĮ 12 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad vyresnieji aplinkos apsaugos inspektoriai neturi šio straipsnio 1 dalies 7 ir 18 punktuose nustatytų aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnų galių, t. y. negali šio įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka sustabdyti fizinių ar juridinių asmenų vykdomos aplinkai kenksmingos veiklos bei įstatymų nustatyta tvarka nagrinėti bylas dėl ekonominių sankcijų skyrimo ir skirti ekonomines sankcijas. Tai reiškia, kad nagrinėjamu atveju skundžiamą privalomąjį nurodymą priėmė neįgaliotas aplinkos apsaugos pareigūnas. Aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymas aptartas AAVKĮ 25–39 straipsniuose. Šio įstatymo 31 straipsnyje įtvirtinta, jog juridinių ar fizinių asmenų vykdoma aplinkai kenksminga veikla sustabdoma priimant aplinkos ministro nustatytos formos nutarimą. Taigi pagal teisės aktais nustatytą teisinį reguliavimą, aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymo atveju turi būti priimtas nutarimas ir vadovaujamasi AAVKĮ 3 skyriaus „Aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymas“ nuostatomis. Kaip matyti iš bylos medžiagos, atsakovas, priimdamas sprendimą dėl VšĮ „Kauno regiono atliekų tvarkymo centras“ aplinkai kenksmingos veiklos nutraukimo/sustabdymo, aplinkos ministro įsakymu patvirtintos formos nesilaikė. Pirmosios instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, kad ginčo situacijoje Kauno MBA įrenginio biologinio atliekų apdorojimo proceso veikla galėjo būti sustabdyta tik priimant aplinkos ministro nustatytos formos nutarimą, o ne privalomąjį nurodymą. Atsižvelgiant į tai, atsakovo apeliacinio skundo argumentai, kad privalomuoju nurodymu nebuvo stabdoma pareiškėjo atliekų apdorojimo veikla, o skundžiamu privalomuoju nurodymu pareiškėjas buvo įpareigotas sustabdyti biologinio atliekų apdorojimo procesą, t. y. vieną iš atliekų apdorojimo veiklos technologinių procesų, nagrinėjamu atveju yra visiškai nereikšmingi. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, apeliacinio teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Kauno regiono aplinkos apsaugos

departamento Kauno agentūros privalomasis nurodymas ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Kauno regiono aplinkos apsaugos departamento direktoriaus įsakymas pirmosios instancijos teismo panaikinti teisėtai ir pagrįstai.¹⁶⁹

¹⁶⁹ „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1178-662/2018“, infolex.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d., <https://www.infolex.lt/tp/1652716>.

5. ATSAKOMYBĖS UŽ APLINKOS ORO TARŠĄ TAIKYMAS

Ketvirtame skyriuje aptartos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės sudedamoji dalis yra atsakomybės už aplinkos oro taršą taikymas, tačiau atsakomybės taikymą galima priskirti ir prie trečiame skyriuje aptartų prevencinių priemonių, kurios prisideda prie aplinkos oro nuo taršos apsaugos. Pasak Z. Venckaus, teisinėje valstybėje visi asmenys privalo laikytis įstatymų, o tie, kurie pažeidžia teisės aktuose įtvirtintus reikalavimus, privalo už tokį savo elgesį atsakyti. Aplinkos apsaugos teisės pažeidimu laikomas neteisėtas elgesys (veikimas arba neveikimas), kuriuo pažeidžiami aplinkos apsaugos įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimai, dėl kurių atsiranda (arba gali atsirasti) neigiami padariniai aplinkai, visuomenės sveikatai ir gyvenimo kokybei.¹⁷⁰

Z. Venckus taip pat teigia, kad aplinkosauginius reikalavimus įtvirtinančios teisės normos, įskaitant ir aplinkos oro taršos, nepaisant saugomų vertybių svarbos, yra neretai pažeidinėjamos. Pažeidus šias normas, pradeda veikti teisinės atsakomybės mechanizmas. Teisinė atsakomybė už aplinkosauginius pažeidimus yra teisės normose ar sutartyse nustatytos sankcijos taikymas pažeidėjui griežtai reglamentuota procesine tvarka, kuris sukelia jam nepageidaujamus moralinius, turtinius ir kitokius socialinius padarinius. Teisinė atsakomybė subjektui gali būti taikoma tik nustatius visus teisės pažeidimo elementus. Šią atsakomybę apibūdina šie požymiai: 1) teisinės atsakomybės pagrindas yra teisės pažeidimo padarymo faktas; 2) teisinė atsakomybė visada susijusi su kokiais nors teisės pažeidėjui negatyviais padariniais, pasireiškiančiomis turtinėmis, asmeninėmis, organizacinėmis, psichologinėmis ir kitokiomis sankcijomis; 3) teisinę atsakomybę nustato tik kompetentingi valstybės organai: teismai, teisėsaugos institucijų pareigūnai, įvairios tarnybos ir inspekcijos. Teisinė atsakomybė veiksminga ir atlieka savo socialinę funkciją tik tuomet, kai jos taikymas yra pagrįstas ir teisėtas, t. y. atitinka įstatymo nustatytas sąlygas: 1) turi būti nustatyti ir įrodyti aplinkos pažeidimo faktas bei aplinkybės; 2) priežastinis ryšys tarp pažeidimo fakto ir neteisėtų veiksmų (veikimo, neveikimo); 3) pažeidėjo kaltė.¹⁷¹

Kalbant apie aplinkosaugos, kaip administracinės teisės pažeidimą, galima remtis P. Petkevičiaus knygos „Administracinė teisė“ teiginiais. Aplinkosauginio teisės pažeidimo, kaip ir kitų teisės rūšių pažeidimų, sudėties analizė turi labai svarbią ne tik teorinę, bet ir praktinę reikšmę. Ji glaudžiai susijusi su teisės normų taikymu, todėl padeda teisingai, tinkamai kvalifikuoti aplinkosauginius teisės pažeidimus, užtikrinti organų ir pareigūnų, taikančių kaltiems asmenims administracines, baudžiamąsias ar kt. nuobaudas, veiklos teisėtumą ir šitaip užkirsti kelią nepagrįstam, neteisėtam asmenų patraukimui administracinėn, baudžiamojon ar kt. atsakomybei.

¹⁷⁰ Venckus, *supra note*, 49: 156–157.

¹⁷¹ Venckus, *supra note*, 49: 160.

Bet koks teisės pažeidimas yra organinė žmogaus veiklos (veikimo, neveikimo) išorinio pasireiškimo ir jo sąmonės santykio vienybė, tos veikos objektas, jos išorinio pasireiškimo formos (būdai), subjektas ir jo psichinis santykis su padaryta veika. Todėl teisės aplinkosauginiam teisės pažeidimui, kaip ir kitiems teisės pažeidimams, būdingi šie keturi objektyviniai ir subjektyviniai požymiai, jo sudėties elementai: a) objektas; b) objektyvioji pusė; c) subjektas; d) subjektyvioji pusė. Šie keturi pagrindiniai elementai yra tarpusavyje organiškai susiję. Jeigu nėra bent vieno iš jų, negali kilti administracinė, baudžiamoji, civilinė (materialinė) ar kitos rūšies atsakomybė.¹⁷²

Kaip teigia Z. Venckus, aplinkos oro apsaugos teisės pažeidimo objektas yra: aplinkos oras, įstatymų nustatyta aplinkos oro naudojimo ir apsaugos tvarka, aplinkos oro apsaugos teisės normos; aplinkos oro apsaugos interesai. Pažeidimo subjektu gali būti fiziniai ir juridiniai asmenys. Jie gali būti gamtos išteklių savininkai ar naudotojai, savo ūkine ar kitokia veikla darantys poveikį aplinkos orui. Aplinkos apsaugos įstatymų pažeidimo subjektu gali būti ir pareigūnas, kuris pažeidžia aplinkos oro apsaugos ir gamtos išteklių naudojimo reikalavimus, kurių laikymosi užtikrinimas įeina į jo tarnybines pareigas. Juridiniai asmenys aplinkos oro apsaugos teisės pažeidimo subjektu būna tuomet, kai jų veikla pažeidžia aplinkos oro apsaugos įstatymus ir dėl jos padaroma žala aplinkai ir aplinkos orui.¹⁷³

5.1. Materialioji atsakomybė ir ekonominė sankcija už aplinkos orui padarytus pažeidimus

Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme įtvirtinta nuostata, jog juridiniai ir fiziniai asmenys, pažeidę aplinkos apsaugos reikalavimus, tarp jų ir aplinkos oro apsaugos reikalavimus, traukiami atsakomybėn įstatymų nustatyta tvarka, privalo atlyginti padarytus nuostolius ir, esant galimybei, atstatyti aplinkos objekto būklę. Šiais atvejais teismai nustato ne tik baudžiamąją ar administracinę atsakomybę, bet ir materialiąją atsakomybę. Materialioji atsakomybė už žalą aplinkos orui paprastai apibrėžiama kaip juridinių ir fizinių asmenų pareiga, laikantis teisės aktų nustatytų reikalavimų, atlyginti dėl jų neteisėtos veiklos padarytą žalą orui ir aplinkai juos teršiant.¹⁷⁴ Kitaip tariant bei remiantis Europos Bendrijos steigimo sutartimi, aplinkos oro apsauga yra užtikrinama ir įgyvendinant principą „teršėjas moka“. Visos aplinkos apsaugos politikos kryptys, tarp jų ir aplinkos oro apsaugos, grindžiamos principu „teršėjas moka“.¹⁷⁵ Kaip moksliniame straipsnyje „Europos Sąjungos aplinkosaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisės sistemoje“ teigia L. Meškys, šis principas reiškia, kad

¹⁷² Pranas Petkevičius, *Administracinė atsakomybė* (Vilnius: Justitia, 1996), 36.

¹⁷³ Venckus, *supra note*, 49: 159–160.

¹⁷⁴ Venckus, *supra note*, 49:167–168.

¹⁷⁵ „Europos Bendrijos steigimo sutartis suvestinė redakcija“, 1997 m. spalio 2 d., LRS, žiūrėta 2020 m. kovo 3 d., https://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224.

visa atsakomybė, taip pat ir materialinė, už taršą arba naudojant gamtos išteklius padarytą žalą aplinkai tenka teršėjams arba naudotojams, t. y. visus socialinius ir ekonominius nuostolius dėl teršimo bei išteklių naudojimo privalo padengti patys teršėjai (vartotojai). Taigi ne visuomenė, ne visi mokesčių mokėtojai turi kompensuoti išlaidas, susijusias su žalos aplinkai išvengimu bei atitaisymu, o tas, kuris yra tiesiogiai už tai atsakingas.¹⁷⁶

Bendrieji atsakomybės už aplinkos oro taršą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus juridiniams asmenims pagrindai įtvirtinti Aplinkos apsaugos įstatymo 75, 76 ir 77 straipsniuose, už minėtuose straipsniuose nustatytus pažeidimus juridiniams asmenims taikoma ekonominė sankcija. Pažymėtina, kad aplinkos apsaugos įstatymo 75 straipsnyje numatyta juridinių asmenų atsakomybė už neteisėtą teršalų išmetimą į aplinkos orą, įstatymo 76 straipsnyje numatyta juridinių asmenų atsakomybė už taršos šaltinių ir išmetamų į aplinkos orą teršalų apskaitos, taršos šaltinių ir išmetamų į aplinkos orą teršalų ataskaitų teikimo reikalavimų nevykdymą. Nustačius aplinkos apsaugos įstatymo 76 straipsnyje įvardytus pažeidimus, juridinis asmuo išpėjamas raštu ir jam nustatomas protingas terminas nustatytiems pažeidimams pašalinti, kuris negali būti trumpesnis kaip 7 kalendorinės dienos ir ilgesnis kaip 30 kalendorinių dienų. Išimtiniais atvejais pagal motyvuotą juridinio asmens prašymą, atsižvelgiant į objektyvias aplinkybes, terminas nustatytam pažeidimui pašalinti gali būti vieną kartą pratęstas, tačiau ne daugiau kaip 15 kalendorinių dienų. Įstatymo 77 straipsnyje numatyta juridinių asmenų atsakomybė už nenujautų, nesugrėbtų ar kitaip nesurinktų augalų ar jų dalių neteisėtą deginimą. Taigi, vadovaujantis Aplinkos apsaugos įstatymu, juridinių asmenų padarytus pažeidimus, susijusius su aplinkos oro tarša tiria, juridinių asmenų padarytų pažeidimų protokolus surašo ir bylas dėl ekonominių sankcijų skyrimo nagrinėja vyriausieji valstybiniai aplinkos apsaugos inspektoriai.¹⁷⁷

Juridinių asmenų atsakomybė pagal Aplinkos apsaugos įstatymą taikoma, jeigu juridinių asmenų padaryti pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės. Juridiniai asmenys, padarę aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimą, nurodytą šio Aplinkos apsaugos įstatymo 55–128 straipsniuose, atsako pagal šio įstatymo nuostatas, galiojusias pažeidimo padarymo metu. Juridinių asmenų padarytus aplinkos oro apsaugos pažeidimus tiria, juridinių asmenų padarytų pažeidimų protokolus surašo ir bylas dėl ekonominių sankcijų skyrimo nagrinėja vyriausieji valstybiniai aplinkos apsaugos inspektoriai.¹⁷⁸

Aplinkos apsaugos įstatyme įtvirtinta nuostata, jog skiriant juridiniam asmeniui ekonominę sankciją, atsižvelgiama į padaryto teisės pažeidimo pobūdį, juridinio asmens

¹⁷⁶ Linas Meškys, „Europos Sąjungos aplinkosaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisės sistemoje“, *JURISPRUDENCIJA*, 3, 81 (2006) : 56, https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/?l=96917.

¹⁷⁷ „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“, *supra note*, 55.

¹⁷⁸ *Ibid.*

atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes. Atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad padaręs pažeidimą juridinis asmuo savo noru ėmėsi visų būtinų veiksmų, siekdamas užkirsti kelią žalingiems pažeidimo padariniams arba juos sumažinti ir likviduoti, atlygino padarytą žalą (nuostolius) aplinkai ir kitiems asmenims, padėjo tyrimo metu. Atsakomybę sunkinančiomis aplinkybėmis laikoma tai, kad juridinis asmuo kliudė vykdyti pažeidimo tyrimą, slėpė padarytą pažeidimą arba tęsė pažeidimą, nepaisydamas kompetentingos institucijos įpareigojimo nutraukti neteisėtus veiksmus. Konkretus baudos dydis nustatomas pagal Aplinkos apsaugos įstatymo straipsniuose, numatančiuose sankcijas už juridinių asmenų padarytus pažeidimus, numatytą minimalios ir maksimalios baudų vidurkį, įvertinus juridinio asmens atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes. Jeigu yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, baudos dydis mažinamas nuo vidurkio iki minimumo, o jeigu yra atsakomybę sunkinančių aplinkybių, baudos dydis didinamas nuo vidurkio iki maksimumo. Jeigu yra atsakomybę lengvinančių ir sunkinančių aplinkybių, baudos dydis nustatomas atsižvelgiant į jų kiekį ir reikšmingumą. Laikoma, kad pažeidimas padarytas pakartotinai, jeigu asmuo, kuriam buvo paskirta ekonominė sankcija, per vienus metus nuo nutarimo byloje dėl ekonominės sankcijos skyrimo įsigaliojimo dienos padarė tame pačiame straipsnyje numatytą pažeidimą. Kai vienas juridinis asmuo padaro du arba daugiau pažeidimų, ekonominė sankcija skiriama už kiekvieną teisės pažeidimą atskirai. Jeigu asmens vienu metu padaryta veika ar veikos užtraukia atsakomybę pagal kelis šio įstatymo straipsnius ar straipsnio dalis, šiam asmeniui skiriama bauda pagal sankciją, nustatytą už sunkesnę iš pažeidimų. Juridiniai asmenys baudas moka į valstybės biudžetą. Šios lėšos sudaro Aplinkos apsaugos rėmimo programos lėšas (įplaukas) ir yra naudojamos Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos rėmimo programos įstatyme nustatyta tvarka.¹⁷⁹

Panašiai atsakomybės klausimas aptariamas ir kituose aplinkos apsaugą reglamentuojančiuose teisės aktuose. Aplinkos oro apsaugos įstatyme nurodyta, jog asmenys, padarę žalą aplinkai, teisės aktų nustatyta tvarka privalo ją atlyginti ir esant galimybei atkurti aplinkos elemento būklę. Taigi akivaizdu, kad teisinė atsakomybė už aplinkosauginius teisės pažeidimus, taip pat ir už aplinkos oro teršimą, pasireiškia tradicinių teisinės atsakomybės rūšių, tokių kaip administracinė ar civilinė atsakomybė, taikymu. Tačiau kartu reikia pažymėti, kad teisinė atsakomybė už ekologinius teisės pažeidimus turi ir tik jai būdingų bruožų. Visų pirma, svarbiausias ypatumas yra tas, kad be tradicinių atsakomybės rūšių, taip pat gali būti taikomos ir specifinės atsakomybės priemonės, pavyzdžiui, gamtos išteklių naudojimo teisės nutraukimas,

¹⁷⁹ „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“, *supra note*, 55.

ūkinės veiklos sustabdymas, apribojimas ar visiškas uždraudimas, privalomųjų nurodymų davimas ir pan.¹⁸⁰

Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo praktikoje ne kartą išaiškinta, jog institucijų priimtų sprendimų taikyti asmeniui konkrečią sankciją pagrįstumo ir teisėtumo kontrolę užtikrina teismas. Atsižvelgdamas į teisės pažeidimo pobūdį, jo mastą, atsakomybę lengvinančias bei kitas reikšmingas aplinkybes ir vadovaudamasis teisingumo, protingumo kriterijais, teismas turi teisę nuspręsti, kad tokia sankcija asmeniui neturi būti taikoma, jei dėl tam tikrų itin svarbių aplinkybių ji yra akivaizdžiai neproporcinga (neadekvati) padarytam pažeidimui ir dėl to neteisinga. Sankcijos proporcingumą vertina teismas (žr. pvz.: 2011-11-03 nutartis administracinėje byloje Nr. A502-3056/2011; Nr. A662-2368/2011; Nr. A502-114/2012, kt.). Akcentuotina, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas laikosi nuostatos, jog teisingumas negali būti tapatinamas su formaliu teisės aktuose nustatytų taisyklių taikymu ir tais atvejais, kai pagal faktines bylos aplinkybes akivaizdu, jog konkretaus socialinio konflikto atžvilgiu teismo sprendimas bus formalus, bet ne teisingas, pirmenybę būtina teikti teisingumui (2007-07-05 nutartis administracinėje byloje Nr. A556-773/2007; 2015-02-11 sprendimas administracinėje byloje Nr. A-896-662/2015). Konstatuotina, kad teismas turi diskreciją įvertinti, ar atsakovo paskirtos ekonominės sankcijos dydis atitinka teisingumo ir proporcingumo principus, yra adekvatus pareiškėjo padarytam teisės pažeidimui, taip pat teismas įpareigotas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, priimti teisingą, o ne formaliai teisėtą sprendimą.¹⁸¹

5.2. Administracinė atsakomybė už teršimu aplinkos orui padarytą žalą

Remiantis Z. Venckaus knygos „Aplinkos apsaugos teisė“ teiginiais, už aplinkos oro apsaugos įstatymų pažeidimą numatyta teisinė atsakomybė – tai įstatymų nustatytų valstybės prievartos priemonių taikymas įstatymų pažeidėjams, siekiant juos nubausti, taip pat užkirsti kelią naujiems pažeidimams ir pašalinti atsiradusias neigiamas pasekmes. Už aplinkos oro apsaugos įstatymų pažeidimus daugeliu atveju taikoma administracinė atsakomybė. Su aplinkos oro apsauga susiję dažniausiai pasitaikantys pažeidimai yra teršiančių medžiagų išmetimo į atmosferą ir kenksmingo fizinio poveikio atmosferos orui normatyvų viršijimas, atmosferos ir aplinkos apsaugos reikalavimų pažeidimas deginant atliekas, sausą žolę, šiaudus.¹⁸²

¹⁸⁰ Jolita Petkevičienė, „Atsakomybės už teršimu daromą žalą aplinkai teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo problemos“ (magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės katedra, 2007), 9, <file:///C:/Users/x/Desktop/STUDIJS/ORO%20TARŠA/MBD.pdf>.

¹⁸¹ „Regionų apygardos administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eI-3510-406/2018“, infolex.lt, žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d., <https://www.infolex.lt/tp/1648289>.

¹⁸² Venckus, *supra note*, 49: 160–168.

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (toliau – LR ANK) nustato administracines nuobaudas už aplinkos oro apsaugos įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų pažeidimus. Administracinė nuobauda yra valstybės prievartos priemonė, LR ANK nustatyta tvarka skiriama administracinį nusižengimą padariusiam asmeniui. Administracinių nuobaudų paskirtis yra atgrasyti asmenis nuo administracinių nusižengimų ar nusikalstamų veikų darymo ir paveikti administracinius nusižengimus padariusius asmenis, kad jie laikytųsi įstatymų ir vėl nedarytų administracinių nusižengimų, nubausti administracinius nusižengimus padariusius asmenis, atimti ir apriboti administracinius nusižengimus padariusiems asmenims galimybę daryti naujus administracinius nusižengimus. Vadovaujantis LR ANK 23 str., padariusiam administracinį nusižengimą asmeniui gali būti skiriamos šios administracinės nuobaudos: įspėjimas, bauda, viešieji darbai. Esminės administracinių nuobaudų skyrimo taisyklės yra įtvirtintos ANK 32 straipsnyje, kuriuo remiantis nuobauda ir administracinio poveikio priemonė už administracinį nusižengimą skiriama pagal šio kodekso specialiosios dalies straipsnį, laikantis šio kodekso bendrosios dalies nuostatų, vadovaujantis teisės viršenybės, teisingumo, operatyvumo, protingumo ir proporcingumo principais.¹⁸³

LR ANK 242, 286, 288 ir 307 str. nustatyta administracinė atsakomybė už pažeidimus, susijusius su aplinkos oro tarša, kartu su minėtais straipsniais atsakomybė gali kilti ir už 235, 317 str. numatytus pažeidimus. Pagal LR ANK nurodytus straipsnius administracinė atsakomybė už aplinkos oro taršą yra taikoma fiziniams asmenims, juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims, o juridiniai asmenys atsakomybėn traukiami pagal LR aplinkos apsaugos įstatymą. Dėl LR ANK 242, 286, 288 ir 307, 235, 317 straipsniuose nustatytų administracinių nusižengimų teiseną pagal LR ANK 589 str. pradeda, administracinių nusižengimų tyrimą atlieka ir administracinių nusižengimų protokolus surašo aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijų aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnai, valstybinių rezervatų, valstybinių parkų ir biosferos rezervatų direktorių bei saugomų teritorijų valstybinio valdymo ir kontrolės įstaigų, kitų institucijų, kurių pareigūnams įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatyta tvarka suteikti įgaliojimai atlikti aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, pareigūnai.¹⁸⁴

Teismų praktikos, susijusios su atsakomybės už aplinkos oro taršą taikymu, nėra ypač daug, tačiau atidžiau pažvelgus, galima teigti, kad teismų požiūris į aplinkos oro teršimą nėra atsainus, kadangi aplinkos oro teršimo administracinius nusižengimus padarę asmenys dažniausiai yra nubaudžiami administracinėmis nuobaudomis, taip pat neišvengia pareigos atlyginti aplinkai ir orui padarytos žalą. Bylas, susijusias su atsakomybės už aplinkos oro teršimą problematika,

¹⁸³ „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas“, TAR, žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.

¹⁸⁴ *Ibid.*

galima suskirstyti į dvi grupes: į civilines, nagrinėjamas bendrosios kompetencijos teismuose, ir administracines, priklausančias administracinių teismų kompetencijai. Pagrindinis administracinių ir civilinių bylų skirtumas yra toks, kad pirmosios būtent liečia viešojo administravimo sritį, tuo tarpu civilinės jau yra susijusios su žalos, atsiradusios dėl aplinkos (oro) teršimo, atlyginimu.¹⁸⁵

Administraciniuose teismuose paprastai yra ginčijami aplinkos apsaugos institucijų pareigūnų veiksmai, įrodinėjant, kad jie, taikydami administracinę atsakomybę vieno ar kelių LR ANK numatytų aplinkos oro teršimo pažeidimų pagrindu, nepagrįstai surašė administracinio nusižengimo protokolą už aplinkos oro teršimą ar kitaip netinkamai atliko savo pareigas. Iš tikrųjų, neretai administracinėmis nuobaudomis už aplinkos teršimą nubaustų asmenų skundai dėl pareigūnų atliekamo darbo nustatant teršimo pažeidimus ir jų pagrindu taikant teršėjams administracinę atsakomybę būna pagrįsti.¹⁸⁶ Šiuo aspektu galima paminėti Panevėžio apygardos teismo 2019 m. kovo 27 d. nutarimą administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-38-581/2019. Šioje byloje ginčas kilo dėl to, kad UAB „E.“ (toliau – Bendrovė) direktoriui G. Š. surašytas administracinio nusižengimo protokolą už tai, kad Bendrovė nebeturėjo leidimo išmesti teršalus iš stacionaraus taršos šaltinio, nors toks leidimas Bendrovei privalomas. Specialistai atliko planinius stacionarių aplinkos oro taršos šaltinių išmetamų teršalų tyrimus. Nustatyta, kad teršalai iš taršos šaltinio išmetami. Bendrovės direktorius privalėjo užtikrinti, kad teršalai į aplinkos orą iš Bendrovės stacionarių aplinkos oro taršos šaltinių būtų išmetami turint Taršos leidimą. Tuo buvo pažeisti Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymo 15 straipsnio 1 dalies reikalavimai ir padaryti administraciniai nusižengimai, nustatyti LR ANK 242 straipsnio 2 dalyje, 235 straipsnio 4 dalyje. Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų nutarimu administracinio nusižengimo byla G. Š. atžvilgiu nutraukta, nesant jo veiksmuose administracinių nusižengimų sudėties.

Apeliaciniu skundu prašyta panaikinti Panevėžio apylinkės teismo nutarimą ir priimti naują nutarimą – G. Š. administracinio nusižengimo bylą grąžinti Institucijai administracinio nusižengimo protokolo trūkumams ištaisyti. Apeliacinis skundas tenkintas. Pažymėtina, kad LR ANK 627 straipsnio 1 dalies 3 punkte nustatyta, jog teismas, rengdamasis nagrinėti administracinio nusižengimo bylą, be kita ko, turi išsiaiškinti, ar tinkamai surašytas administracinio nusižengimo protokolą. Kai nustatomi administracinio nusižengimo protokolo trūkumai, trukdantys nagrinėti administracinio nusižengimo bylą, tai yra kai protokolą surašytas netinkamai – nenurodyti esminiai administracinio nusižengimo sudėties požymiai, yra kitų esminių protokolo ar bylos medžiagos trūkumų, kliudančių nagrinėti bylą – byla turėtų būti grąžinama protokolą surašiusiai institucijai protokolui patikslinti ar papildomai tirti, priklausomai

¹⁸⁵ Petkevičienė, *supra note.*, 181.

¹⁸⁶ Petkevičienė, *supra note.*, 181.

nuo bylos aplinkybių, kadangi bylos įrodymai patvirtina kitokią faktinę situaciją, nei nurodyta administraciniame kaltinime – Bendrovė vis dėl to turi galiojantį TIPK leidimą, tačiau galimai nesilaiko vienos iš tokio leidimo sąlygų, todėl G. Š. vien šiuo pagrindu negali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn pagal tokį kaltinimą, ir LR ANK 242 straipsnio 2 dalį, kurioje numatyta atsakomybė asmenims už teršalų išmetimą į aplinkos orą be nustatyta tvarka išduoto leidimo. Taigi, kaip matyti, apylinkės teismas konstatavo šioje byloje esant kitokias faktines aplinkybes, negu yra nurodytos administraciniame kaltinime, t. y. kad Bendrovė galimai išmetė teršalus ne neturėdama leidimo, kaip yra nurodyta kaltinime (kas atitiktų administracinio nusižengimo, nustatyto LR ANK 242 straipsnio 2 dalyje, sudėtį), bet nesilaikydama vienos iš TIPK leidimo sąlygų (kas atitiktų administracinio nusižengimo, numatyto LR ANK 242 straipsnio 1 dalyje, sudėtį). Iš skundžiamo nutarimo matyti, kad nors teismas jau prieš tai padarė išvadą, jog G. Š. negali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn pagal pareikštą kaltinimą, t. y. LR ANK 242 straipsnio 2 dalį, tačiau toliau vis dėl to analizavo ir pasisakė dėl to, ar Bendrovė yra pažeidusi TIPK leidimo sąlygas, t. y. vertino ir analizavo kitas aplinkybes, kurios visiškai nebuvo inkriminuotos G. Š. pareikštame kaltinime ir, kaip matyti, padarė išvadą, jog jos nebuvo pažeistos. Apygardos teismas, įvertinęs paminėtas aplinkybes, nusprendė, kad apylinkės teismas, nustatęs kitokias faktines aplinkybes, negu yra nurodytos administraciniame kaltinime, turėjo grąžinti administracinio nusižengimo bylą institucijai administracinio nusižengimo tyrimui atlikti (ANK 635 straipsnio 1 dalies 3 punktas), tačiau šiuo atveju nepagrįstai to nepadarė. Ši išvada padaryta todėl, kad nustatytų esminių administracinio nusižengimo protokolo trūkumų teisme ištaisyti nebuvo galima, kadangi galimybės papildyti administracinio nusižengimo protokole suformuluotą kaltinimą naujomis esminėmis faktinėmis veikos aplinkybėmis, t. y. keisti administracinio nusižengimo protokole suformuluoto kaltinimo turinį, ANK įtvirtintos nuostatos nenumato, juolab kai LR ANK 242 straipsnio 1 dalies dispozicija yra blanketinė. Atsižvelgus į anksčiau nurodytas aplinkybes, skundžiamas procesinis sprendimas panaikintas ir priimtas naujas nutarimas, o G. Š. administracinio nusižengimo byla grąžinta Panevėžio regiono aplinkos apsaugos departamentui administracinio nusižengimo tyrimui atlikti.¹⁸⁷

Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad administracinio nusižengimo protokolas yra procesinis dokumentas, kuriame formuluojamas kaltinimas administracinio nusižengimo padarymu, fiksuojami nustatyti įrodymai, kitos aplinkybės ir žinios, reikšmingos nagrinėjant bylą. Administracinio nusižengimo protokolu apibrėžiamos bylos nagrinėjimo ribos. Nuo teisingo protokolo surašymo priklauso ir bylos baigtis, administracinio nusižengimo protokolas turi lemiamą reikšmę nustatant asmens kaltę. Administracinėn atsakomybėn traukiamam asmeniui

¹⁸⁷ „Panevėžio apygardos teismo 2019 m. kovo 27 d. nutarimas administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-38-581/2019“, [eteismai.lt](https://eteismai.lt/byla/253877601686420/AN2-38-581/2019), žiūrėta 2020 m. kovo 13 d., <https://eteismai.lt/byla/253877601686420/AN2-38-581/2019>.

kaltinimas turi būti suformuluotas aiškiai, t. y. nurodant, kokiais konkrečiais veiksmais ar neveikimu buvo padarytas administracinis nusižengimas. Protokolas surašomas tam, kad asmuo galėtų gintis nuo kaltinimo, o gintis nuo pareikšto kaltinimo yra įmanoma tik tada, kai iš administracinio nusižengimo protokolo galima suvokti, už kokią veiką norima taikyti administracinę atsakomybę. Tai yra svarbi asmens, kaltinamo nusižengimo padarymu, procesinių teisių gintis nuo pareikšto kaltinimo garantija, nes veikos teisinis kvalifikavimas gali lemti ir gynybos strategiją (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų/nusižengimų bylose Nr. 2AT-84-942/2016, 2AT-97-942/2017, 2AT-53-788/2017, 2AT-10-693/2018).¹⁸⁸ Manytina, kad pareigūnų polinkio pažeisti administracinių nusižengimų teisenos taisyklės problema dažniausiai kyla dėl aplaidumo, tačiau tam tikrais atvejais ir dėl tvarkos neišmanymo ar net pačios aplinkos oro teršimo reiškinių, jo priežasčių ir pasekmių (pavyzdžiui, neišmanant pačios aplinkos oro taršos sąvokos ar pan.) esmės nesuvokimo. Kadangi teisės normose įtvirtintų reikalavimų užtikrinimo sėkmė didžiąja dalimi priklauso nuo specialistų ir jų vadovų aplinkosauginio išprusimo, nuo to, kaip jie suvokia kylančias problemas, jų lavinimui ir švietimui valstybėje turi būti skiriamas didesnis dėmesys.¹⁸⁹

Nepaisant to, kad teršėjo kaltė yra laikoma padaryto administracinio aplinkos oro teršimo nusižengimo sudėties būtinuoju elementu, iš LVAT nutarčių matyti, jog nagrinėjant administracinės atsakomybės taikymo pagrįstumo klausimą, kaltumo požymio konstatavimui ne visuomet skiriamas vienodas (pakankamas) dėmesys. Dažnai LVAT savo nutartyse nurodo, jog administracinio aplinkos teršimo pažeidimo faktą įrodo administracinio nusižengimo protokolas ir liudytojų parodymai, nesiaiškindamas detalių asmens, patraukto administracinės atsakomybės, kaltės dėl pažeidimo aplinkybių, apskritai neužsimindamas kaltės elemento arba tik lakoniškai nurodydamas, kad kaltė įrodyta bylos medžiaga. Tiesa, yra pavyzdžių, kai LVAT savo sprendimą, galbūt tiesiogiai ir neįvardindamas, pagrindžia detalesniu kaltės požymio aptarimu.¹⁹⁰ LVAT teisėjų kolegija, analizuodama ginčą, konstatavo, kad vadovas S. G., kurio vadovaujama AB „L“ laikotarpiu nuo 2006 m. sausio 1 d. iki 12 d. išmetė teršalus į aplinkos orą, neturėdama TIPK leidimo, ėmėsi visų tomis sąlygomis būtinų organizacinių priemonių, siekdamas laiku gauti TIPK leidimą, kuris buvo neišduotas dėl nuo apelianto nepriklausančių priežasčių, ir kadangi iš bylos faktinių aplinkybių akivaizdu, kad galimybės pašalinti gresiantį pavojų apeliantas tinkamu darbo organizavimu nesuvokė ir neturėjo galimybės suvokti, todėl Panevėžio apygardos administracinio teismo nutartis, kuria jis buvo nubaustas už LR ATPK 512 straipsnio 2 dalyje nustatytą pažeidimą,

¹⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų/nusižengimų bylose Nr. 2AT-84-942/2016, 2AT-97-942/2017, 2AT-53-788/2017, 2AT-10-693/2018, e-teismai, žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d., <https://eteismai.lt/byla/131475303478571/2AT-10-693/2018>.

¹⁸⁹ Petkevičienė, *supra note.*, 181.

¹⁹⁰ Petkevičienė, *supra note.*, 181.

bei Panevėžio miesto agentūros vedėjo nutarimas naikintini.¹⁹¹ Taigi, manytina, jog LVAT kaltės elementą kiekvienoje nagrinėjamoje aplinkos teršimo byloje turėtų aptarti vienodai išsamiai, ir ne tik todėl, kad kaltė laikoma būtinuoju aplinkos teršimo požymiu, bet ir dėl to, jog kaltės elementą liečiantys argumentai padeda geriau suvokti, kodėl teismas priėmė vienokį ar kitokį sprendimą.¹⁹²

Nagrinėjant atsakomybės už LR ANK 317 straipsnio 2 dalies taikymą dėl kaltės nustatymo nubaudžiant asmenį už aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno pakartotinai duotame privalomajame nurodyme nustatytų reikalavimų neįvykdymą laiku, galima remtis teismų praktikos įžvalgomis. Apžvelgiamoje administracinio nusižengimo byloje apygardos teismas nutarimu D. B. apeliacinį skundą tenkino ir apylinkės teismo nutarimą, kuriuo jis buvo nubaustas pagal ANK 317 straipsnio 2 dalį už tai, kad, būdamas BUAB „Ū“ ir Ko“ bankroto administratorius, laiku neįvykdė aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno pakartotinai duotame privalomajame nurodyme nustatyto reikalavimo, panaikino ir administracinio nusižengimo teiseną jam nutraukė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl ANK 317 straipsnio 2 dalies taikymo, pirmiausia nurodė, kad tam, jog būtų konstatuota asmens kaltė, nepakanka tik nustatyti faktą, kad buvo laiku neįvykdyti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno pakartotinai duotame privalomajame nurodyme nustatyti reikalavimai, taip pat būtina nustatyti ir tai, jog pažeidėjas tokius veiksmus atliko esant jo kaltei, t. y. tyčia arba dėl neatsargumo. Teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į tai, kad asmens kaltę dėl laiku neįvykdytų aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno pakartotinai duotame privalomajame nurodyme nustatytų reikalavimų gali šalinti tai, jog asmuo neturi (neturėjo) objektyvių galimybių įvykdyti šiuos reikalavimus. Taigi, pasak teisėjų kolegijos, vien tai, kad buvo laiku neįvykdyti aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūno duotame privalomajame nurodyme nustatyti reikalavimai, dar nereiškia, jog asmens veikoje yra ANK 317 straipsnio 2 dalyje nurodyto administracinio nusižengimo sudėtis. Teisėjų kolegija taip pat pažymėjo, kad taikant šį straipsnį turi būti nustatyta, kad asmuo turėjo realią, objektyvią galimybę laiku nurodytus reikalavimus įvykdyti, o šiuo atveju D. B. net neturėjo realios galimybės įgyvendinti jam pakartotiniame nurodyme nustatytų reikalavimų, kadangi iki to laiko, t. y. iki kai privalėjo įvykdyti nurodymą, dar nebuvo kreditorių išspręsti ir patvirtinti BUAB „Ū“ ir Ko“ finansiniai klausimai; jie nebuvo išspręsti ir jau vėliau vykusiame pirmame kreditorių susirinkime. Teisėjų kolegija pritarė apygardos teismo išvadai, kad D. B. veikoje nėra ANK 317 straipsnio 2 dalyje nurodyto administracinio nusižengimo sudėtis, nes jis pakartotiniame nurodyme nustatytų reikalavimų negalėjo įvykdyti dėl objektyvių priežasčių – lėšų, skirtų bankrutuojančios įmonės teritorijoje laikomoms visoms atliekoms užsandarinti, neturėjimo.

¹⁹¹ Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 15 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. N5-1843/2007, e-teismai, žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d., <https://eteismai.lt/byla/87114000225379/P-756-254-07>.

¹⁹² Petkevičienė, *supra note.*, 181.

Būtent tai, kad D. B. neturėjo realios galimybės įgyvendinti jam pakartotiniame nurodyme nustatytų reikalavimų, kartu reiškė ir kaltės jo veikoje nebuvimą. Kartu teisėjų kolegija nagrinėjamos bylos kontekste atkreipė dėmesį ir į tai, kad pagal bendruosius teisės principus iš asmens negalima reikalauti neįmanomų dalykų. Atsižvelgusi į išdėstytus argumentus, teisėjų kolegija konstatavo, kad administracinio nusižengimo teiseną D. B. atžvilgiu nutraukta pagrįstai ir apygardos teismo nutarimą paliko galioti nepakeistą.¹⁹³

¹⁹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-52-895/2018, *Liteko*, žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=ba651f6a-b1fe-47cd-936e-35a97aaca02d>.

6. APLINKOSAUGOS PAREIGŪNO INTERVIU ANALIZĖ

Pažymėtina, jog atsakomybę už aplinkos oro taršos pažeidimus, kaip kontrolės ir prevencijos priemonę, Lietuvoje taiko aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos ir jų pareigūnai bei kitos institucijos, kurių pareigūnams įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatyta tvarka suteikti įgaliojimai atlikti aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę. Rašant magistro baigiamąjį darbą ir siekiant išsiaiškinti atsakomybės, kaip vienos iš aplinkos oro apsaugos nuo taršos apsaugos priemonių, taikymo specifiką, problematiką, atlikta eksperto – Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos Aplinkos kokybės departamento pareigūno (*asmeniniai duomenys neskelbiami*), kurio veiklos sritis apima aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės vykdymą, organizavimą, koordinavimą bei priežiūrą, interviu analizė.

Interviu metu pareigūnas supažindino, kokia atsakomybė yra taikoma už aplinkos oro teršimą. Pirmiausia, bendrieji atsakomybės už aplinkos oro apsaugos teisės aktų pažeidimus juridiniams asmenims pagrindai įtvirtinti Aplinkos apsaugos įstatyme, tačiau daugeliu atveju už aplinkos oro apsaugos įstatymų pažeidimus fiziniams asmenims ir įmonių vadovams yra taikoma administracinė atsakomybė pagal Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksą (toliau – LR ANK). Aplinkosaugininko nuomone, mokesčiai už aplinkos oro teršimą, baudos už nusižengimus šioje srityje yra nepakankamai didelės, kad atgrasytų asmenis daryti pažeidimus ir tausoti aplinką. Pažymėtina, jog vadovaujantis LR ANK, už pirmąjį pažeidimą asmeniui su administraciniu nurodymu skiriama tik 30 eurų bauda, vadovams – tik 85 eurai, tai yra tikrai labai nedidelės baudos, kurios nemotyvuoja nei fizinių, nei juridinių asmenų investuoti į aplinką.

Aplinkos apsaugos pareigūnas papasakojo, su kokiomis problemomis susiduria dirbdamas aplinkosaugos srityje jau daugiau nei 30 metų, taip pat nurodė atvejus, kada Lietuvoje ūkinę veiklą vykdančys subjektai išvengia atsakomybės už aplinkos oro taršą. Visų pirma, pažymėtina tai, kad nustatyti aplinkos oro taršą ir aplinkai bei orui padarytą žalą galima tik atlikus išmetamų teršalų matavimus, kurie atliekami vadovaujantis Aplinkai padarytos žalos atlyginimo dydžių apskaičiavimo metodika, patvirtinta Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. rugsėjo 9 d. įsakymu Nr. 471. Kaip pavyzdį galima paminėti Alytaus padangų perdirbimo gamyklos UAB „Ekologistika“ teritorijoje 2019 m. įvykusį gaisrą. Šiuo atveju žalą aplinkai suskaičiuoti galima tik sudegus vienai tonai padangų, be specialių matavimų aplinkai ir orui padarytos žalos apskaičiuoti neįmanoma.

Kalbant apie atsakomybės už aplinkos oro taršos taikymą, galima paminėti, kad praktikoje susiduriama su atvejais, kai įmonės, vykdančios ūkinę veiklą ir bandančios išvengti atsakomybės už daromus pažeidimus, pastebėjusios atvykusius laboratorijų darbuotojus paimti tyrimų mėginių ar pareigūnus, atvažiavusius patikrinti, skubiai praneša kitiems įmonės

darbuotojams, kurie per tą laiką ūkinę veiklą vykdančioje bendrovėje gali sureguliuoti degimą, prisukti dujas, išjungti ventiliatorių ir pan., t. y. trumpam nutraukti vykdomą ūkinę veiklą. Dėl to į aplinką skleidžiama tarša tuo momentu sumažėja, atvykę tikrintojai ar pareigūnai, paėmę mėginius, nenustato jokių pažeidimų, o tuo tarpu ūkio subjektams netaikoma atsakomybė. Panaši situacija buvo ir Klaipėdoje, todėl vis nepavyko sugauti su įrodymais tiek laiko Kuršių marias teršiančios ir Klaipėdos miestą smarvėje įkalinusios AB „Grigeo“. Atvykus į bendrovės teritoriją, pirmiausia reikia pravažiuoti pro užtvaram, apie pareigūnų ar tikrintojų atvykimą įmonė (ar atsakingi asmenys) automobiliui pravažiavus jau yra informuota, iki valymo įrenginių važiuoti reikia apie 0,5 km, o per tą laiką atsakingas darbuotojas spėdavo užsukti vamzdžio, per kurį bėga teršalai, sklendę, todėl nuvykus į vietą, kur imami mėginiai, viskas atrodydavo tvarkinga ir jokių pažeidimų pareigūnai nenustatydavo.

Pažymėtina ir tai, kad problemų kelia taršos ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės (toliau – TIPK) leidimų išdavimo tvarka, leidimus turinčių įmonių veiklos kontrolė. TIPK ir taršos leidimus išduoda Aplinkos apsaugos agentūra, jeigu įmonė atitinka leidimo išdavimo kriterijus, agentūra paraišką dėl leidimo išdavimo teikia Aplinkos apsaugos departamentui, kuris, išnagrinėjęs paraišką, siunčia ją kitoms institucijoms pastaboms teikti. Tačiau ūkinę veiklą Lietuvoje vykdančys subjektai dažnai piktnaudžiauja esama padėtimi, kadangi kol pareigūnas (-ai) nekonstatuoja, jog Lietuvoje veikia įmonė, kuri gali būti tarši, ir kol nėra užtinkama, jog teršalai yra leidžiami į aplinką ir orą, tol bendrovė ir veikia, neturėdama taršos ar TIPK leidimų, nėra kontroliuojama ir negali būti nubausta. Daugėjant panašių įvykių, aplinkosaugininkai vykdo reidus ir aiškinasi įmones, kurios slapta dirba be taršos leidimų, o nustačius tokius ūkio subjektus, jiems taikomos administracinės nuobaudos, be to, priskaičiuojama žala už ankstesnį laikotarpį, kai įmonė dirbo be taršos leidimų. Pareigūno nuomone, verslininkai, valdantys įmones, turėtų būti sąmoningi, sąžiningi ir neteršti aplinkos, privalėtų diegti aplinkos taršos mažinimo priemones, nes kuo mažiau įmonės teršia, tuo mažiau ir moka mokesčių už taršą. Pareigūno nuomone, kaip atgrasanti priemonė būtų naudingi „greitieji tyrimai“ – kažkas panašaus į lakmuso popierėlius, kuriuos įkišus į įtariamą taršos šaltinį būtų parodoma, ar yra skleidžiami kokie nors kenksmingi teršalai.

Pažymėtina, kad visi subjektai, vykdančys ūkinę veiklą, kas 5 metus turi pasidaryti taršos šaltinių inventorizaciją, ją atlikus – pateikti AAA suderinimui. Jeigu įmonės veiklos pobūdis per 5 metus nepasikeitė ir naujų taršos šaltinių neatsirado, gali būti kreipiamasi į AAA taršos šaltinių inventorizacijai pratęsti, bet jeigu keičiasi įmonės veikla ir (ar) atsiranda naujų taršos šaltinių, reikia iš naujo kreiptis į AAA dėl naujo inventorizacijos derinimo. Gaila, bet praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai atliekant ūkio subjektų patikrinimus nustatoma, jog įmonės nedeklaruoja visų

taršos šaltinių. Tačiau pažymėtina tai, kad įmonės, deklaruodamos taršą, prisiima visą atsakomybę už pateiktus duomenis.

Pareigūno pastebėjimu, ne aplinkosaugos pareigūnų stoka yra problema, trukdanti pritaikyti atsakomybę tiek už aplinkos, tiek ir aplinkos oro taršą, dėl kurios neretai nenustatomos teršiančios įmonės, netaikoma atsakomybė ar nespėjama užkirsti kelio realiai daromiems aplinkosauginiams pažeidimams, o tikriausiai tai, kad pastaruoju metu pareigūnai labai užimti įvairiausių skundų, gautų bendruoju pagalbos telefonu 112, nagrinėjimu. Pasak aplinkosaugininko, tai sudaro daugiau nei 50 procentų darbo laiko, o iš jų daugiau nei pusė, deja, būna nereikšmingi, nenustatoma jokių aplinkosauginių pažeidimų.

Pažymėtina, kad iki šiol praktikoje buvo susiduriama su problema, kai subjektai, vykdydami ūkinę veiklą, dulkėmis teršdavo ne tik savo, bet ir kaimyninėse teritorijose gyvenančių ar dirbančių asmenų aplinką, dėl ko iš asmenų buvo gaunama nemažai skundų. Nubausti subjektų šiais atvejais nebuvo kaip, kadangi nebuvo teisės aktų, reglamentuojančių taršą už įmonės teritorijos ribų. Pažymėtina, kad šiuo metu inicijuoti naujų teisės aktų pakeitimai ir esamos atsakomybės sugriežtinimai, į kuriuos įtraukta aplinkai tarši sandėliavimo veikla, įtvirtintos nuostatos, kad ši veikla turi būti vykdoma uždaroje patalpose, didesniu atstumu nuo gyvenamosios paskirties pastatų, sureguliuotas sandėliuojamų medžiagų aukštis ir kitos dulkėtumą mažinančios priemonės.

Pasak aplinkos apsaugos pareigūno, kaip dar vieną iš problemų, dėl kurių yra sunku sukontroliuoti visus veikiančius ūkio subjektus ir taikyti atsakomybę už aplinkos oro taršą, galima įvardinti automatines monitoringo stoteles. Kadangi tai nepigi įranga, praktikoje automatines monitoringo stotelės įrengtos tik didžiausiose, dažniausiai atliekų deginimu užsiimančiose įmonėse („Toksika“, „Fortum Klaipėda“, „Akmenės cementas“ ir pan.), kurioms pagal atliekų deginimo aplinkosauginius reikalavimus tai yra privaloma. Pareigūno manymu, jeigu automatines monitoringo stoteles būtų privaloma įsirengti visiems ūkinę veiklą vykdančioms subjektams, kontroliuoti aplinkos oro taršą būtų galima daug greičiau ir efektyviau, o teršėjai būtų patraukti atsakomybėn.

Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo 15 straipsnyje nustatytos pagrindinės nuostatos, susijusios su ūkinės veiklos, galinčios turėti poveikį aplinkai, planavimu ir leidimų išdavimu. Šio įstatymo 19¹ straipsnyje nurodyta, jog TIPK leidimų paraiškas derina ir pagal kompetenciją dalyvauja nustatant TIPK leidimo sąlygas Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos, vykdydamas Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymo ir Lietuvos Respublikos triukšmo valdymo įstatymo jam priskirtas funkcijas triukšmo valdymo ir kvapų kontrolės srityje TIPK taisyklėse nustatyta tvarka ir terminais. Taigi, viena iš Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos

ministerijos funkcijų yra kvapų kontrolė. Pareigūno pastebėjimu, kalbant apie kvapų kaip aplinkos oro taršos šaltinių kontrolę, labiau atsakingi turėtų būti visuomenės sveikatos centrai, o šiuo metu jie visais būdais stengiasi išvengti atsakomybės. Pareigūno praktikoje yra pasitaikę atvejų, kai Nacionaliniam visuomenės sveikatos centrai persiuntus skundus, susijusius su kvapais, kaip aplinkos oro taršos šaltinių požymiais, iš institucijos gaunami raštai su argumentais, jog ne jų kompetencija nagrinėti pateiktus skundus. Pasak aplinkosaugininko, Klaipėdos AB „Grigeo“ atveju, kai metai iš metų miestą nuodijo smarvė, Nacionalinis visuomenės sveikatos centras nesiėmė jokių veiksmų, kad išsiaiškintų esamą situaciją.

Pareigūno nuomone, prie atsakomybės už aplinkos oro teršimą problematikos prisideda ir aplinkosaugos institucijų, tokių kaip Aplinkos ministerijos, Aplinkos apsaugos departamento, Aplinkos apsaugos agentūros ir kitų, nesusikalbėjimas. Jo manymu, tarp institucijų nėra vieningos nuomonės, kaip pavyzdį galima paminėti AB „Grigeo“ Klaipėdoje kurį laiką vykdytą nuotekų taršą į Kuršių marias, taip pat Alytaus UAB „Ekologistika“ įvykusį padangų gaisrą. AAA sprendimas nepanaikinti minėtoms bendrovėms TIPK leidimo tvarkyti nuotekas, perdirbti padangas ir toliau vykdyti veiklą aplinkosaugos pareigūnui yra nesuprantamas iki šiol, nors šiais taršos atvejais institucija tai turėjo teisę padaryti nedelsdama. Pareigūnas pažymi, kad per 30 metų jo darbo praktiką nebuvo atvejo, kai nustačius teršiančią įmonę, jos veikla būtų sustabdyta, kadangi bijoma prisiimti atsakomybę.

Pažymėtina, kad atsižvelgiant į viešojoje erdvėje publikuotus katastrofiškus aplinkosaugos įvykius Lietuvoje, Seimas 2020 m. sausio 28 d. priėmė Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymą. Minėto teisės akto pataisomis aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės pareigūnams suteikta daugiau įrankių reaguoti į aplinkosauginių pažeidimų atvejus, siekiant užtikrinti griežtesnę aplinkosaugos kontrolę. Reaguodamas į įstatymo pataisas, pareigūnas teigia, kad pats lengviausias būdas yra numesti visą atsakomybę ant eilinio inspektoriaus. Pažymėtina, jog vadovaujantis LR aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo 38 straipsnio nuostatomis, už fizinio ar juridinio asmens patirtus nuostolius, atsiradusius dėl neteisėto aplinkai kenksmingos veiklos sustabdymo, aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės institucijos ir pareigūnai atsako įstatymų nustatyta tvarka. Nustačius pažeidimus ir paskyrus privalomąjį nurodymą ar priėmus privalomąjį nurodymą dėl įmonės veiklos stabdymo, inspektorius prisiima ne tik visą atsakomybę už patikrinimą, bet ir pasekmes, susijusias su darbu ir net turtu, kadangi vėliau įmonės neretai pateikia ieškinius už prastovas, pareigūnų paskirti privalomieji nurodymai dažniausiai yra skundžiami, įmonėms atstovauja patyrę advokatai ir bylos neretai pralaimimos pareigūnų nenaudai. Pasak aplinkosaugininko, visų pirma pareigūnai turėtų

būti apsaugoti nuo minėtų pasekmių, galėtų būti drausti valstybės ar panašiai, nes įprastai kai kas nors atsitinka, pareigūnas yra paliekamas likimo valiai. Puikus pavyzdys – padangų gaisras Alytuje, po kurio dėl įmonės vadovų atsakomybės stokos ir piktnaudžiavimo atsakomybę prisiėmusios dvi aplinkosaugos pareigūnės liko kaltos, nes prieš tai buvusių įmonėje patikrinimų metu nenustatė „tikrojo“ padangų kiekio, nors neoficialiai kalbama, kad bendrovė kaip įmąnydama slėpdavo padangas, jas sumesdama į kitas patalpas ir užmūrydama, o atvykusiems aplinkosaugos pareigūnams to nustatyti nebuvo įmanoma.

Pareigūno nuomone, ne aplinkosaugos teisės aktų keitimas yra problema – „2019 m. buvo padaryta didžiausia klaida, kai buvo reorganizuota ir pertvarkyta puikiai veikianti aplinkosaugos struktūra, tereikėjo sujungti į vieną departamentą centralizuojant kelis padalinius ir „nedraskyti“ šios sistemos, dabar aplinkosaugoje tokia sumaištis, kokios nėra buvę per 30 metų mano darbo praktikoje“.

Taigi, apibendrinant aplinkosaugos pareigūno interviu metu pateiktą informaciją, galima išvelgti nemažai per keletą metų susiformavusių aplinkos oro apsaugos nuo taršos vienos iš priemonių – atsakomybės taikymo probleminių aspektų. Baudos už aplinkosauginius pažeidimus yra per menkos, nemotyvuoja subjektų rūpintis gamta ir į ją investuoti, nemažai aplinkosauginių pažeidimų tiesiog neįmanoma nustatyti, kadangi atvykus pareigūnams per trumpą laiką ūkinė veikla gali būti pristabdyta (prisuktos dujos, tinkamai sureguliuotas degimas, išjungtas ventiliatorius ir pan.), sudėtinga ir ūkinę veiklą vykdančių įmonių kontrolė, sunku nustatyti leidimų neturinčias ir ūkinę veiklą vykdančias įmones, neretai ūkio subjektai deklaruoja ne visus taršos šaltinius, beveik pusę aplinkosaugos pareigūnų darbo užima skundų, gautų bendruoju pagalbos telefonu 112, nagrinėjimas, nors jie dažniausiai būna nereikšmingi, nenustatoma jokių aplinkosauginių pažeidimų; išvelgiama ir automatinių monitoringo stotelių trūkumo problema, kadangi jas yra įsirengusios tik didžiosios, dažniausiai atliekų deginimą atliekančios įmonės, kurioms pagal atliekų deginimo aplinkosauginius teisės aktus tai yra privaloma, o kitos įmonės, tokių stotelių neturi. Dėl šios priežasties sunku sukontroliuoti visas ūkinę veiklą vykdančias įmones ir jas nubausti. Aplinkosaugininkas interviu metu pabrėžė, kad per 30 metų jo darbo praktikos nebuvo atvejų, kad būtų sustabdyta teršiančios įmonės ūkinė veikla, kadangi yra bijoma prisiimti atsakomybę ir atsakyti už galimas pasekmes. Taigi, visos interviu metu aplinkosaugos pareigūno išsakytos problemos ir pastabos susijusios ne tik tuo aspektu, kad aplinkos orą teršiantys subjektai yra nenustatomi, nesukontroliuojami, veiklą vykdančios subjektai išvengia atsakomybės, bet ir rodo, kad neužtikrinamas tinkamas aplinkos oro nuo taršos apsaugos mechanizmas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Siekiant užtikrinti aplinkos oro taršos kontrolę, teisėtumą ir teisėtvarką aplinkos oro apsaugos srityje, aplinkos oro apsaugą reglamentuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų pažeidimų prevenciją, pažeidimų nutraukimą bei šių pažeidimų padarymu kaltų asmenų nustatymą, jų patraukimą teisinėn atsakomybėn, Lietuvoje egzistuoja aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės sistema, kurią vykdo valstybės įgalios institucijos bei pareigūnai. Aplinkos ir aplinkos oro taršos valstybinės kontrolės procesas susideda iš ūkio subjektų konsultavimo, jų veiklos patikrinimo, kontrolinių pirkimų atlikimo, duodant privalomuosius nurodymus, sustabdant kenksmingą aplinkai ir aplinkos orui ūkio subjektų veiklą, taikant atsakomybę už aplinkos oro pažeidimus.

2. Aplinkos oro taršos prevencijos Lietuvoje priemonių sistemą sudaro: aplinkos oro apsaugos teisės aktų reglamentavimas, apribojimai ir draudimai, leidimai, poveikio aplinkai vertinimas, aplinkos oro monitoringas, mokesčių nustatymas, atsakomybės už aplinkos oro taršą taikymas.

3. Aplinkos oro apsaugos valstybinės kontrolės veikimo mechanizmas Lietuvoje nėra itin sklandus, kadangi praktikoje susiduriama su situacijomis, kai dėl aplinkosaugos pareigūnų kompetencijos trūkumo duodami nepagrįsti privalomieji nurodymai, neteisėtai sustabdoma aplinkai kenksminga veikla, administracinių nusižengimų ir kt. bylos neretai nutraukiamos, nustatant protokolo trūkumus, nesant nusižengimo sudėties ar pan., dėl ko ūkio subjektai išvengia atsakomybės už aplinkos orui padarytus pažeidimus.

4. Įžvelgiamos aplinkos oro apsaugos nuo taršos prevencinių priemonių taikymo spragos. AAD svetainėje nėra tinkamai užtikrintas kontroliuojamų ūkio subjektų sąrašo bei jų veiklos kontrolės rezultatų ir nustatytų pažeidimų viešinimas, keičiant metinius patikrinimų planus nėra nurodyta, kodėl iš jų išbraukti arba įtraukti konkretūs ūkio subjektai. Manytina, kad pakartotinai turėtų būti tikrinami visi subjektai, kurių veikloje buvo nustatyti pažeidimai, galintys turėti žalingą poveikį aplinkai ir jos orui, o ūkio subjekto, kuriam nereikia gauti taršos leidimų, veiklos rizikingumo lygį reikėtų sieti ne tik su administracinėmis nuobaudomis, bet ir veiklos specifika, naudojamais įrenginiais, medžiagomis, technologijomis, veiklos teritorija, gaunamais skundais ir pan.

5. Taršos leidimų taisyklių nuostatos, įgalinančios AAA priimti sprendimą negavus atsakymo ir pastabų iš AAD dėl pateiktos paraiškos, neužtikrina tinkamo aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos įgyvendinimo, kadangi sudaro galimybę išduoti taršos leidimą tinkamai neįvertinus ūkinės veiklos galimos kelti taršos apimties ir dėl to galinčios atsirasti

žalos aplinkai ir žmonių sveikatai, be to, atsižvelgiant į paraiškoje pateikiamų duomenų kiekį ir sudėtingumą, manytina, kad terminas AAD susipažinti su jais yra per trumpas.

6. Taršos leidimų taisyklėse, skirtingai nei TIPK leidimų taisyklėse, nėra numatyta pareiga apie gautą paraišką taršos leidimui gauti – ypač naujai veiklai vykdyti – informuoti savivaldybės vykdomąją instituciją, kurios teritorijoje ūkinė veikla bus vykdoma, nei tos savivaldybės teritorijos gyventojus, kuriems tokia informacija būtų itin aktuali.

7. Galiojantis teisinis reguliavimas neužtikrina, kad leidimus išduodanti AAA būtų laiku informuota apie ūkinės veiklos vykdytojo planuojamus įrenginio ar veikimo pakeitimus bei išplėtimą, nors tai gali daryti reikšmingą poveikį aplinkai ir visuomenės sveikatai bei sudaro galimybes ilgą laiką tęsti teršiančią aplinkos orą ir keliančią tiesioginę grėsmę žmonėms ir gyvūnams veiklą.

8. Atsižvelgiant į galiojančius aplinkos oro apsaugą reglamentuojančius teisės aktus bei palyginus Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos šalių surenkamų aplinkosauginių mokesčių sumas, manytina, jog ši ekonominė prevencijos priemonė nemotyvuoja pažeidėjų ateityje vengti pažeidimų, investuoti ir rūpintis aplinka bei jos oru.

9. Planuojamos ūkinės veiklos PAV proceso teisinis reglamentavimas neužtikrina tinkamo aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos ir to, kad suinteresuota visuomenė būtų laiku informuojama apie planuojamą ūkinę veiklą, kuri gali daryti įtaką jos gyvenamajai aplinkai bei sveikatai; be to, suinteresuotai visuomenei pagal galiojančią teisinį reglamentavimą nesudaromos sąlygos inicijuoti PAV tais atvejais, kai pagal teisės aktus jo atlikti neprivaloma, tačiau vykdoma ūkinė veikla gali paveikti suinteresuotos visuomenės gyvenimo kokybę, daryti įtaką sveikatai bei gyvenamajai aplinkai.

10. Pažymėtina, jog Lietuvoje apie oro kokybę sprendžiama tik išmatuojant atskiras pagrindinių oro taršos cheminių elementų vertes, kurios dažniausiai neviršija leistinų normų. Tačiau mūsų kvėpuojamas oras gausus ir kitokių cheminių junginių, kurių niekas netiria. Atsižvelgiant į tai, išvelgiama aplinkos oro monitoringo, kaip aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos priemonės, taikymo problematika.

11. Išvelgiama automatinių monitoringo stotelių trūkumo problema, kadangi jas įsirengusios yra tik didžiosios, dažniausiai atliekų deginimą atliekančios įmonės, kurioms pagal atliekų deginimo aplinkosauginius reikalavimus tai yra privaloma, o kitos įmonės tokių stotelių neturi, ir todėl sunku sukontroliuoti visas ūkinę veiklą vykdančias įmones ir jas nubausti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

LR įstatymai, Vyriausybės nutartys, įsakymai, kiti teisės aktai

1. „Ūkio subjektų, vykdančių ūkinę veiklą, kuriai reikia gauti taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimus ar taršos leidimus, vykdomos ūkinės veiklos keliamos rizikos aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos direktoriaus 2018 m. gruodžio 13 d. įsakymu Nr. AD1-194. aad.lrv.lt. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. <https://aad.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ukio-subjektu-prieziura-1/rizikos-vertinimas>.
2. „Ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų, vykdančių aplinkos apsaugos valstybinę kontrolę, reikalavimų aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2011 m. vasario 18 d. įsakymu Nr. D1-145. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.393275/asr>.
3. „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2019 m. gruodžio 5 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-10373 „Dėl ūkio subjektų veiklos planinių ir neplaninių patikrinimų organizavimą reglamentuojančių teisės aktų“. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/cdca776017e111ea8faecfea528bacc6>.
4. „2020 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymo Nr. IX-1005 2, 3, 12 straipsnių, IV skyriaus antrojo skirsnio pakeitimo, Įstatymo papildymo 6-1 straipsniu ir IV skyriaus trečiojo skirsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymas“ Nr. XIII-2794. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 22 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dbdb6f60428b11ea983cd4e02103c255?jfwid=-fvogcgsnu>.
5. „Lietuvos Respublikos aplinkos monitoringo įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.47236/asr>.
6. „Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-246 „Dėl ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo procedūras reglamentuojančių teisės aktų“. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 20 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/2e62363236aa11eabd71c05e81f09716>.
7. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimo tarnybos 2020 m. sausio 13 d. antikorupcinio vertinimo išvada Nr. 4-01-249 „Dėl taršos leidimų ir taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimą bei jų sąlygų laikymosi kontrolę reglamentuojančių teisės aktų“. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 20 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/484904b0360611eabd71c05e81f09716>.
8. „Taršos leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2014 m. kovo 6 d. įsakymu Nr. D1-259. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/71f2efb0aa5711e3840c893be7eb3526/asr>.
9. „Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. liepos 15 d. įsakymu Nr. D1-528. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.453692/asr>.
10. „Nacionalinė darnaus vystymosi strategija, patvirtinta 2003 m. rugsėjo 11 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr. 1160“. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.217644/asr>.
11. „Lietuvos Respublikos aplinkos oro apsaugos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.90063/asr>.
12. „Aplinkos apsaugos departamento nuostatai“, patvirtinti Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2018 m. balandžio 6 d. įsakymu Nr. D1-277. Aplinkos apsaugos departamentas. Žiūrėta 2020 m. kovo 4 d. <https://aad.lrv.lt/lt/administracine-informacija/departamento-nuostatai>.

13. „Aplinkos apsaugos valstybinės kontrolės įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 3 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.171182/asr>.
14. „Išmetamų į aplinkos orą teršalų kiekio mažinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas 2018 m. birželio 21 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-550. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.219795/asr>.
15. „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2493/asr>.
16. „Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 4 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.80721/asr>.
17. „Lietuvos Respublikos Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 4 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0539E2FEB29E/asr>.
18. „Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0BDFFD850A66/asr>.
19. „Lietuvos Respublikos visuomenės sveikatos priežiūros įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.DD80CF948782/asr>.
20. „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.
21. „Nacionalinė aplinkos apsaugos strategija“. LRS. Žiūrėta 2020 m. sausio 27 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/609a6f82ea4e11e4ada6f94d34be6d75/asr>.
22. „Nacionalinis oro taršos mažinimo planas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 371. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2a1ca6c367f511e99684a7f33a9827ac?jfwid=r2ne3ebvv>.
23. „Planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo tvarkos aprašas“, patvirtintas 2017 m. spalio 31 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-885. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f1cb1000be4411e7af36e75c0ac79247?jfwid=qjs00f044>.
24. „Prašymų ir skundų nagrinėjimo ir asmenų aptarnavimo viešojo administravimo subjektuose taisyklės“, patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. rugpjūčio 22 d. nutarimu Nr. 875. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.303479/asr>.
25. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2008 m. gruodžio 4 d. įsakymas Nr. V-1179 dėl „Sričių, kuriose nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos pagal asmenų prašymus, pranešimus, skundus vykdo valstybinę visuomenės sveikatos saugos kontrolę, sąrašo patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.333846/asr>.
26. „Tiesioginės valstybinės visuomenės sveikatos saugos kontrolės reglamentas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2010 m. spalio 28 d. įsakymu Nr. V-946. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.385677/asr>.
27. „Aplinkos apsaugos agentūros nuostatai“, patvirtinti 2004 m. liepos 14 d. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-385. LRS. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.238313/asr>.

28. Lietuvos higienos norma HN 35:2007 „Didžiausia leidžiama cheminių medžiagų (teršalų) koncentracija gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatų patalpų ore“, patvirtinta Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2007 m. gegužės 10 d. įsakymu Nr. V-362 „Dėl Lietuvos higienos normos HN 35:2007 „Didžiausia leidžiama cheminių medžiagų (teršalų) koncentracija gyvenamosios ir visuomeninės paskirties pastatų patalpų ore“ patvirtinimo“. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.297779/asr>.

29. „Nacionalinio visuomenės sveikatos centro prie Sveikatos apsaugos ministerijos nuostatai“, patvirtinti Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2015 m. rugsėjo 18 d. įsakymu Nr. V-1058. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/8e0c7780661b11e5b316b7e07d98304b/asr>.

30. „Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatai“, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 22 d. nutarimu Nr. 1138. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A3B226BB10B2/asr>.

31. „Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2020 m. kovo 15 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/420f4dd0927c11e9ae2e9d61b1f977b3>.

32. „Lietuvos Respublikos planuojamos ūkinės veiklos poveikio aplinkai vertinimo įstatyme nenumatytų poveikio visuomenės sveikatai vertinimo atlikimo atvejų tvarkos aprašas“, patvirtintas Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. gegužės 13 d. įsakymu Nr. V-474. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.399458/asr>.

ES teisės aktai

33. „Europos Bendrijos steigimo sutartis suvestinė redakcija“, 1997 m. spalio 2 d. LRS. Žiūrėta 2020 m. kovo 3 d. https://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9224.

Knygos

34. Baltrėnas, Pranas, Donatas Butkus, Vytautas Oškinis, Saulius Vasarevičius, ir Aušra Zigmontienė. *Aplinkos apsauga*. Vilnius: Technika, 2008.

35. Denafas, Gintaras. *Atmosferos apsauga“ I dalis Aplinkos oro tarša ir kontrolė*. Kaunas: Technologija, 2000.

36. Grubliauskas, Raimondas. *Aplinkos monitoringas*. Vilnius: Technika, 2014.

37. Juknys, Romualdas. *Aplinkotyra*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005.

38. Mierauskas, Pranas. *Aplinkosauga: šiuolaikinio valdymo iššūkiai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017.

39. Mykolo Romerio universitetas. *Aplinkos politika ir valdymas*. Vilnius: 2008.

40. Petkevičius, Pranas. *Administracinė atsakomybė*. Vilnius: Justitia, 1996.

41. Venckus, Zenonas. *Aplinkos apsaugos politika ir teisė*. Vilnius: Technika, 2007.

42. Venckus, Zenonas. *Aplinkos apsaugos teisė*. Vilnius: UAB „Litera“, 2015.

43. Venckus, Zenonas. *Aplinkos politika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas Gamtos mokslų fakultetas, 2012.

44. Rutkovienė, Vida Marija ir Nomedė Sabienė. *Aplinkos tarša mokomoji knyga*. Akademija: 2008.

Teismų praktika

45. „Regionų apygardos administracinio teismo 2018 m. rugsėjo 4 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. eI-3510-406/2018. Infolex.lt. Žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d. <https://www.infolex.lt/tp/1648289>.

46. 2015 m. LVAT biuletėnis Nr. 28 „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikos nagrinėjant bylas aplinkos apsaugos srityje, apibendrinimas“. Lietuvos teismai. Žiūrėta 2019 m. spalio 19 d. <https://www.lvat.lt/veikla/teismu-praktika/teismu-praktikos-apibendrinimai/206>.

47. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1178-662/2018“. Infolex.lt. Žiūrėta 2020 m. balandžio 11 d. <https://www.infolex.lt/tp/1652716>.

48. „Panevėžio apygardos teismo 2019 m. kovo 27 d. nutarimas administracinio nusižengimo byloje Nr. AN2-38-581/2019“. Eteismai.lt. Žiūrėta 2020 m. kovo 13 d. <https://eteismai.lt/byla/253877601686420/AN2-38-581/2019>.

49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys administracinių teisės pažeidimų/nusižengimų bylose Nr. 2AT-84-942/2016, 2AT-97-942/2017, 2AT-53-788/2017, 2AT-10-693/2018. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d. <https://eteismai.lt/byla/131475303478571/2AT-10-693/2018>.

50. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 15 d. nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. N5-1843/2007. E-teismai. Žiūrėta 2020 m. balandžio 2 d. <https://eteismai.lt/byla/87114000225379/P-756-254-07>.

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis administracinio nusižengimo byloje Nr. 2AT-52-895/2018. Liteko. Žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=ba651f6a-b1fe-47cd-936e-35a97aeea02d>.

Moksliniai straipsniai

52. Linas Meškys. „Europos Sąjungos aplinkosaugos principo „teršėjas moka“ įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisės sistemoje“. *JURISPRUDENCIJA* 3, 81 (2006):56. https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/jurisprudencija/archyvas/?l=96917.

Baigiamasis darbas, daktaro disertacija

53. Petkevičienė, Jolita. „Atsakomybės už teršimu daromą žalą aplinkai teisinio reguliavimo ir praktinio taikymo problemos“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Konstitucinės ir administracinės teisės katedra, 2007. <file:///C:/Users/x/Desktop/STUDIJIOS/ORO%20TARŠA/MBD.pdf>.

54. Novoslavskis, Jurijus. „Valstybinė aplinkos apsaugos kontrolė“. Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2008. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1937336/>.

Internetiniai šaltiniai

55. „Ūkio subjektų priežiūra“. Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos. Žiūrėta 2020 m. kovo 16 d. <https://aad.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ukio-subjektu-prieziura>.
56. „Milžiniškas gaisras Alytuje: dega padangų perdirbimo įmonės sandėliai“. *Lrt.lt*, 2019 m. spalio 16 d. <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1107156/milziniskas-gaisras-alytuje-dega-padangu-perdirbimo-imonės-sandėliai>.
57. „Seimas griežtina aplinkosaugos kontrolę, pažeidėjams didės mokesčiai“. *Alkas.lt*, 2020 m. sausio 28 d. <http://alkas.lt/2020/01/28/seimas-grieztina-aplinkosaugos-kontrolė-pazeidejams-dides-mokesciai/>.
58. „Taxation trends in the European Union“. European Commission. Žiūrėta 2020 m. kovo 24 d. https://ec.europa.eu/taxation_customs/business/economic-analysis-taxation/taxation-trends-eu-union_en.
59. Eglė Kuktienė. „Popieriuose – oras švarus. O kuo iš tiesų kvėpuojame?“ *Valstietis.lt*, 2019 m. lapkričio 7 d. <http://valstietis.lt/naujienos/salyje/popieriuose-oras-svarus-o-kuo-is-tiesu-kvepuojame/>.
60. „Kaimas nenori įsileisti kiaulyno“. *Etaplius*, 2017 m. spalio 25 d. <https://www.etaplus.lt/kaimas-nenori-isileisti-kiaulyno>.
61. Jovita Gaižauskaitė, Jūratė Anilionytė, LRT TV naujienų tarnyba. „Aiškėja, kad į Kuršių marias ištekėję šimtai tūkstančių tonų teršalų normas viršijo daugiau nei 100 kartų“. *Lrt.lt*, 2020 m. sausio 7 d., <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1131202/aiskeja-kad-i-kursiu-marias-istekeje-simtai-tukstanciu-tonu-teršanu-normas-virsijo-daugiau-nei-100-kartu>.
62. Oro kokybės vertinimo skyrius. „Kokie buvo trys didžiausi teršalų šaltiniai Lietuvoje 2018 metais?“. Aplinkos apsaugos agentūra. Žiūrėta 2020 m. kovo 3 d. <http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=aaa6bf9f-634d-49e5-9189-47e5f4def4d7>.
63. Jurgita Šimelevičienė. „Didžiausios ekologinės nelaimės Lietuvoje: įvykiai, padarę didžiausią žalą aplinkai“. *Vakarų ekspresas*, 2020 m. sausio 12 d. <https://www.ve.lt/naujienos/lietuva/lietuva/didziausios-ekologines-nelaimės-lietuvoje-ivykiai-padare-didziausia-zala-aplinkai-1764751/>.
64. „Sąvartynų dujos ir jų neigiamas poveikis aplinkai“. *Tv3.lt*, 2012 m. birželio 7 d. <https://www.tv3.lt/naujiena/602468/www.balsas.lt/k/www.uogos.lt>.
65. „What are Landfills“. Conserve energy future. Žiūrėta 2018 m. gruodžio 3 d. <https://www.conserve-energy-future.com/causes-effects-solutions-of-landfills.php>.
66. „Aplinkos teisė“. Vikipedija, Laisvoji enciklopedija. Žiūrėta 2018 m. lapkričio 13 d. https://lt.wikipedia.org/wiki/Aplinkos_teis%C4%97.
67. „Kokią žalą daro tarša?“. *Delfi*, 2012 m. kovo 18. <https://www.delfi.lt/grynas/aplinka/kokia-zala-daro-tarsa.d?id=56830077>.
68. „Nacionalinė darnaus vystymosi politika“. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. <http://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva/nacionaline-darnaus-vystymosi-politika>.
69. „Oro tarša. ES piliečių sveikata vis dar nepakankamai apsaugota“ – įspėja auditoriai“. Europos audito rūmai. Žiūrėta 2019 m. spalio 12 d. <https://www.eca.europa.eu/lt/Pages/NewsItem.aspx?nid=10751>.

70. Oro kokybės vertinimo skyrius. „Oro užterštumo normos“. Aplinkos apsaugos agentūra. Žiūrėta 2020 m. sausio 27 d. <http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=260ccbe8-5401-4f3b-adb1-b4ab1b9aa2b5>.
71. „Poveikio aplinkai vertinimas“. Aplinkos vadyba. Žiūrėta 2020 m. kovo 2 d. <http://www.aplinkosvadyba.lt/index.php/paslaugos/poveikio-aplinkai-vertinimas>.
72. Oro kokybės vertinimo skyrius. „Valstybinis aplinkos oro monitoringas“. Aplinkos apsaugos agentūra. Žiūrėta 2020 m. sausio 15 d. <http://oras.gamta.lt/cms/index?rubricId=cd221b5f-a5f0-4cc2-a19e-c2eb5b503538>.
73. „Mapping the sources and level of air pollution in Europe: Commission publishes new Air Quality Index and Atlas“. European Commission. Žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_4604.
74. John Newton. „The Effects of Landfills on the Environment“. Sciencing. 2018 m. balandžio 19 d. <https://sciencing.com/effects-landfills-environment-8662463.html>.
75. Ryšių su visuomene skyrius. „Nacionalinis oro taršos mažinimo planas svarbus ir kiekvienam žmogui“. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Žiūrėta 2020 m. kovo 6 d. <http://am.lrv.lt/lt/naujienos/nacionalinis-oro-tarsos-mazinimo-planas-svarbus-ir-kiekvienam-zmogui>.
76. Rita Tijūnaitė. „Šiltnamio efektą sukeliančios dujos“. Aplinkos apsaugos agentūra. Žiūrėta 2019 m. lapkričio 11 d. <http://klimatas.gamta.lt/cms/index?rubricId=b9b37eae-b305-46a5-b794-d3d49c10c57d>.
77. Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos veiklos ataskaita: „Aplinkos oro kokybės valdymo srities teisinės bazės, įskaitant teritorijų planavimą ir statybų procesą, analizė“. Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros laboratorija. Žiūrėta 2020 m. vasario 1 d. <http://www.nvspl.lt/index.php?4106589153>.
78. World Health Organization, „Ambient Air Pollution: A global assessment of exposure and burden of disease“. Žiūrėta 2019 m. gruodžio 30 d. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/250141/9789241511353-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Baigiamajame magistro darbe buvo nagrinėjama aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos Lietuvoje tema, siekiant išanalizuoti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos sistemą, atskleisti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos specifinius bruožus, problemas bei jų kilimo priežastis. Nagrinėjant įvairius teisės literatūros šaltinius, aplinkos apsaugą reglamentuojančius teisės aktus ir kt. teisės aktų normas, darbe atskleisti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos aspektai, analizuojant aplinkosaugos pareigūno interviu pateiktą informaciją, teismų praktiką, viešojoje erdvėje publikuotą informaciją apie ekologinius įvykius, apžvelgti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos praktiniai aspektai (problematika).

Reikšminiai žodžiai: aplinkos oras, tarša, kontrolės reguliavimas, prevencija.

ANNOTATION

The theme of ambient air pollution control regulation and prevention in Lithuania has been analysed in the Master's thesis, aiming to examine the system of ambient air pollution control regulation and prevention, to disclose specific features, problems of ambient air pollution control regulation and prevention and the reasons for their rise. Through the examination of different sources of legal literature, legal acts regulating environment protection etc., legislative rules, the aspects of regulation of ambient air pollution control and prevention have been disclosed in the thesis, analysing the information provided during the interview with the environmental officer, case-law of the courts, the information published in the public domain about the ecological events, practical aspects of ambient air pollution control regulation and prevention have been reviewed (the problems).

Keywords: ambient air, pollution, regulation control, prevention.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Magistro baigiamojo darbo tema „Aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimas ir prevencija Lietuvoje“.

Darbo tikslas – išanalizuoti aplinkos oro taršos kontrolės ir prevencijos sistemą Lietuvoje. Šiam tikslui įgyvendinti iškeliami tokie *uždaviniai*: 1) išanalizuoti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo sistemą Lietuvoje; 2) išanalizuoti aplinkos oro taršos prevencijos sistemą Lietuvoje; 3) pristatyti aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo ir prevencijos teorinius ir praktinius aspektus (problematiką).

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, kurią sudaro šeši skyriai, suformuluotos išvados ir pasiūlymai, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, taip pat anotacija, priedai bei darbo pabaigoje pateikiamas naudotos literatūros sąrašas. *Darbo apimtis* – x lapų. *Pirmojoje darbo dalyje* aptariama aplinkos oro ir jo taršos, oro teršalų, taršos šaltinių sąvoka, oro taršos poveikis. *Antrojoje darbo dalyje* nagrinėjamas aplinkosaugos institucijų vaidmuo aplinkos oro taršos kontrolės ir prevencijos srityje. *Trečiojoje darbo dalyje* analizuojamos aplinkos oro taršos prevencinės priemonės. *Ketvirtojoje darbo dalyje* nagrinėjama aplinkos oro taršos valstybinės kontrolės sistema. *Penktojoje darbo dalyje* analizuojama atsakomybės už aplinkos oro taršą taikymo tema. *Šeštojoje darbo dalyje* atlikta aplinkos apsaugos pareigūno interviu analizė.

Atliktas tyrimas atskleidė, kad nors Lietuvoje ir egzistuoja aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimo bei prevencijos sistema, jos tinkamą veikimą ir funkcijų užtikrinimą stabdo aplinkos oro apsaugą reglamentuojančių teisės aktų spragos, aplinkosaugos pareigūnų kompetencijos trūkumas, neužtikrinamas tinkamas prevencinių priemonių, tokių kaip ūkio subjektų veiklos patikrinimas, taršos leidimų išdavimas, poveikio aplinkai vertinimo procesas, aplinkos oro monitoringas, taikymas; pažymėtina ir tai, kad ūkinę veiklą vykdančiams subjektams atsiranda galimybė išvengti atsakomybės už aplinkos oro taršą, be to, abejotina, jog teisės aktais nustatyti mokesčiai bei baudos už aplinkos oro teršimą yra efektyvūs ir adekvatūs aplinkai ir žmonėms daromos žalos dydžiui.

SUMMARY

The theme of the Master's thesis is "Ambient air pollution control regulation and prevention in Lithuania".

The goal of the thesis is to analyse the system of regulation of ambient air pollution control and prevention in Lithuania". For implementation of the aforementioned goal the following *objectives* have been raised: 1) to examine the system of ambient air pollution control regulation in Lithuania; 2) to analyse the system of ambient air pollution prevention in Lithuania; 3) to present theoretical and practical aspects of ambient air pollution control regulation and prevention (the problems).

The Master's thesis consists of introduction, main part including six chapters, generated solutions and suggestions, summaries in the Lithuanian and the English languages as well as annotation, attachments and list of the used literature. *The scope of work* – x pages. *In the first part of the thesis* the notions of ambient air and its pollution, air pollutants, the pollution sources, the impact of air pollution have been discussed. *In the second part* the role of environmental authorities in the sphere of ambient air pollution control and prevention has been analysed. *In the third part* the preventive measures of ambient air pollution have been addressed. *In the fourth part* the state control system of ambient air pollution has been analysed. *In the fifth part* the theme of liability for the ambient air pollution has been dealt with. *In the sixth part* the analysis of the interview with the environmental officer has been made.

The study disclosed that though the system of ambient air pollution control regulation and prevention exists in Lithuania, the gaps in the legal acts, lack of competence of environmental officers, the application of proper preventive measures is not in place, such as checking the operation of business subjects, issue of pollution emission allowances, the process of environmental assessment impact, monitoring of ambient air; it should be noted that there is a possibility for business subject to avoid the liability for ambient air pollution, moreover, it is doubtful that the taxes and fines established by the legal acts for ambient air pollution are effective and adequate to the extent of the damage made to the environment and to the people.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2020-04-17

Kaunas

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas) Viešojo saugumo akademijos Aplinkosaugos teisės programos studentė Ugnė Lukoševičiūtė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Aplinkos oro taršos kontrolės reguliavimas ir prevencija Lietuvoje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

Ugnė Lukoševičiūtė